

***p
a
s
t
o
r
a
a
t***

**In het licht van
homoseksualiteit**

een vaardigheidskursus

***en verantwoordingsdocument op didactisch en
theologisch-cultureel gebied***

Voorwoord

Dit document bestaat uit vier verschillende, deels op zichzelf staande, documenten. Het geheel vormt samen een complete cursus voor pastoraal werkers. Het is een vaardigheidskursus, gericht op het begeleiden van mensen met homoseksuele gevoelens. De cursus heet: Pastoraat, in het licht van homoseksualiteit. Het eerste onderdeel is het meest recent gemaakt, voor de kopopleiding leraar Godsdienst. Dat is het verantwoordingsdocument. Dan volgt het cursusdeel voor de cursisten zelf, de docentenhandleiding en het procesverslag van de cursus van destijds. Dit laatste is wellicht minder interessant, maar geeft een inkijkje in het proces dat ik doorgegaan ben. Het totaal breng ik in als afstudeerproject voor de kopopleiding Leraar Godsdienst.

Achtereenvolgens treft u de volgende documenten aan:

- 1.** Het verantwoordingsdocument op didactisch en theologisch-cultureel gebied
- 2.** Cursus voor cursisten
- 3.** Docentenhandleiding
- 4.** Procesverslag

Ik wens de lezer veel inspiratie toe en leesplezier.

Natasja Hillaert

Ede, juni 2012

*Het verantwoordingsdocument op didactisch en theologisch-cultureel
gebied*

p

a

s

t

o

r

a

a

t

**In het licht van
homoseksualiteit**

een vaardigheidskursus

Verantwoording van gemaakte keuzes

**een didactische en theologisch-culturele verantwoording van de cursus
“Pastoraat in het licht van homoseksualiteit”**

Afstudeerproject Natasja Hillaert

studentnummer 020972

een afstudeerproject in het kader van de kopopleiding
Leraar Godsdienst

CHE Ede

begeleider: Dr. J. M. Praamsma

Ede, juni 2012

Verantwoordingsdocument

Inhoudsopgave

1. Aanleiding.....	01
2. Homoseksualiteit: omschrijving ingenomen standpunten	02
2.1. Standpunt 1.....	03
2.1.1. Schriftelijke bronnen.....	03
2.1.2. Conclusies c.q. verantwoording standpunten theologisch-cultureel.....	03
2.2. Standpunt 2.....	04
2.2.1. Onderzoek Bijbel.....	04
2.2.2. Schriftelijke bronnen	05
2.2.3. Conclusies c.q. verantwoording standpunt theologisch-cultureel.....	10
2.3. Standpunt 3.....	12
2.3.1. Interviews	12
2.3.2. Andere veranderingsverhalen.....	15
2.3.3. Conclusies c.q. verantwoording standpunt theologisch-cultureel.....	16
3. Didactiek.....	17
3.1. Pastoraat en homoseksualiteit.....	17
3.2. Onderwijsvisie.....	20
3.3. Verantwoording didactiek.....	21
3.3.1. Verschillende leerstijlen.....	22
3.3.1.1. Opvatting van Kolb.....	22
3.3.1.2. Verschillende leerstijlen en de werkvormen in de cursus.....	23
3.3.2. Constructivisme.....	27
3.3.2.1. Achtergrondinformatie.....	27
3.3.2.2. Het (zelf)ontdekken leren van Bruner	27
3.3.2.3. Het ontvangend en betekenisvolle leren van Ausubel.....	27
3.3.2.4. Constructivisme in de cursus.....	28
3.3.3. Zelfstandig leren.....	29
3.3.3.1. Belang van zelfstandig leren	29
3.3.3.2. Opvattingen over zelfstandig leren.....	30
3.3.3.3. Samenwerkend leren	31
3.3.3.4. Zelfstandig (samenwerkend) leren in de cursus.....	32
4. Nawoord/conclusie (met daarin: belang voor de beroepspraktijk).....	33
5. Bronnenlijst.....	34
6. Verantwoording van ondernomen activiteiten.....	35
7. Onderliggend projectplan.....	36

1. Aanleiding

In het kader van de EVC-procedure die ik in 2009 volgde is mijn afstudeerproject van GPW onder de loep genomen. Mijn vraag was namelijk of ik vrijstelling kon krijgen voor het afstudeerproject, omdat ik het in mijn project overwegend over onderwijs gaat, buiten de GL-context. Dit was destijds een eis aan het afstuderen op GL: onderwijs juist buiten de GL-context, omdat je het in principe bij je afstuderen al binnen die context kunt. Ik heb een cursus gemaakt voor de Stichting Different. Het is een cursus waarmee Different vanuit haar eigen visie pastorale werkers op kan leiden tot het begeleiden van mensen met homoseksuele gevoelens. Ik ben daartoe uitgegaan van de visie van Different en heb die slechts marginaal getoetst. Uit de assessment is het volgende naar voren gekomen:

- a. Het afstudeerproject geeft een heldere instructie voor cursusleiders. Zij weten wat ze moeten doen.
- b. Ook voor de cursisten is een helder werkboek gemaakt
- c. De didactische verantwoording is op procesniveau verantwoord.
- d. Voor wat de GL-opleiding betreft, is dit product vergelijkbaar met een (uitgebreide) lessenserie. Bij het afstuderen GL is het juist de bedoeling 'meer' dan een lessenserie te produceren.
- e. Dit 'meer' (zie afstudeernota GL) zou voor het huidige product inhouden, dat we een expliciete theologisch-culturele verantwoording verwachten ten opzichte van de impliciete stellingnames in de cursus.
- f. Tevens is een verantwoording van het didactische gedeelte op onderwijsinhoudelijk niveau van belang. Verantwoording van de gekozen didactische aanpak in relatie tot de thematiek en relatering aan een onderwijsvisie is hierbij van belang.
- g. Het geheel is dus met deze aanvullingen in te brengen als GL-afstudeerproduct

Ik heb besloten om deze uitdaging aan te gaan en dit als mijn afstudeerproject te gaan doen.

2. Homoseksualiteit: omschrijving van de ingenomen standpunten

Standpunten uit de cursus

De standpunten die in de cursus neer worden gezet zijn samengevat de volgende:

Standpunt 1: je seksualiteit valt niet samen met je identiteit. Je identiteit is statisch en je seksualiteitsbeleving dynamisch.

Standpunt 2: homoseksualiteit is een van de gevolgen van de zondeval en homoseksueel gedrag is een zonde in Gods ogen.

Standpunt 3: homoseksuele gevoelens *kunnen in sommige gevallen* ontstaan door een traumatische ervaring en *kunnen* veranderen c.q. verdwijnen.

2.1. Standpunt 1

Standpunt 1: seksualiteit en identiteit vallen niet samen omdat je identiteit onveranderlijk is.

2.1.1. Schriftelijke bronnen

Identiteit

Op een relevante website¹ vond ik de volgende passende omschrijving van identiteit: identiteit is het samenstelsel van karaktereigenschappen, overtuigingen, gaven, eigenaardigheden en gedrag, wat we laten zien in interactie met onszelf en anderen en het andere, besloten in de labels die we rechtens onze geboorte meekregen. Het is tevens datgene wat we als eigen én gemeenschappelijk aan onszelf ervaren wanneer we ons vergelijken met anderen. Identiteit ligt niet vast voor het leven maar verschuift in de tijd.

Een andere, meer psychologisch getinte website² omschrijft identiteit als volgt: Het gevoel van persoonlijke eenheid; de overtuiging onveranderd en wezenlijke dezelfde te blijven. Het gelijk blijven moet vooral worden gezien als het geleidelijk evolueren (ontwikkelen) van de identiteit.

Ten slotte de omschrijving uit het woordenboek³: het eigen karakter.

Seksualiteit

Dit woord wordt in de literatuur als volgt gedefinieerd:

Het woordenboek⁴: alles wat het geslachtsverkeer betreft.

De encyclopedie⁵: de manier waarop je seks ervaart.

2.1.2. Conclusies c.q. verantwoording standpunten theologisch-cultureel

In alle gevallen dus een omschrijving van identiteit die uitgaat van een momentopname en een ontwikkeling niet uitsluit of soms juist expliciet stelt. Ook uit de omschrijving van seksualiteit kun je niet afleiden dat het hier gaat om een statisch iets. Je beleving of je gedrag is immers iets dat doorgaans aan verandering onderhevig is.

De stelling klopt dus niet, omdat je identiteit niet onveranderlijk is. Of homoseksualiteit wel of niet onderdeel is van je identiteit maakt dan ook niet uit voor deze verantwoording. Het gaat dan meer om de vraag of homoseksualiteit veranderlijk is. Of je seksuele gerichtheid veranderlijk is of niet. Het gaat hier vooral om ervaringen van mensen, omdat je gevoelens aan sich niet kunt meten, slechts gedrag. Ik kom bij stelling drie terug op deze vraag.

¹ <http://www.idee-pmc.nl/zijn/identiteit.html>

² <http://www.encyclo.nl/begrip/identiteit>

³ <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=identiteit&lang=nn>

⁴ <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=seksualiteit&lang=nn>

⁵ <http://www.woorden.org/woord/seksualiteit>

2.2. Standpunt 2

Standpunt 2: homoseksualiteit is één van de gevolgen van de zondeval en homoseksueel gedrag is een zonde.

2.2.1. Onderzoek Bijbel

De verschillende standpunten in de literatuur beroepen zich allemaal op dezelfde teksten in de Bijbel. Daarom heb ik op een rijtje gezet wat de Bijbel te zeggen heeft over dit onderwerp. Het gaat om vier teksten. Hierna treft u deze teksten aan.

Tekst 1: Genesis 19: 1-9

- 1 De twee engelen kwamen 's avonds in Sodom aan, terwijl Lot in de poort van Sodom zat. Toen Lot hen zag, stond hij op om hun tegemoet te gaan, en boog hij zich met zijn gezicht ter aarde.
- 2 Hij zei: Zie toch, mijne heren, wijk toch af van uw weg en kom naar het huis van uw dienaar en overnacht daar en was uw voeten; morgenvroeg kunt u opstaan en uw reis vervolgen. Maar zij zeiden: Nee, wij zullen wel op het plein overnachten.
- 3 Hij drong echter sterk bij hen aan, zodat zij van hun weg afweken naar hem toe, en zijn huis binnengingen. Hij richtte een maaltijd voor hen aan. Hij bakte ongezuurde broden en zij aten.
- 4 Nog voor zij zich te slapen legden, omsingelden de mannen van die stad, de mannen van Sodom, van jong tot oud, het huis; heel het volk, niemand uitgezonderd.
- 5 Zij riepen naar Lot en zeiden tegen hem: Waar zijn die mannen die vannacht bij u gekomen zijn? Breng hen naar buiten, naar ons toe, zodat wij gemeenschap met hen kunnen hebben.
- 6 Toen ging Lot naar buiten, naar hen toe, bij de deuropening, en sloot de deur achter zich,
- 7 en hij zei: Mijn broeders, doe toch geen kwaad!
- 8 Zie toch, ik heb twee dochters, die met geen man gemeenschap gehad hebben; laat mij die toch bij u brengen en doe met hen wat goed is in uw ogen. Alleen, deze mannen moet u niets aandoen, want om die reden zijn ze onder de bescherming van mijn dak gekomen.
- 9 Toen zeiden zij: Ga opzij! Ook zeiden ze: Deze ene is gekomen om hier als vreemdeling te verblijven en nu wil hij zeker rechter over ons zijn! Nu zullen we u meer kwaad aandoen dan hun. Zij drongen erg op de man, op Lot, aan en kwamen dichterbij om de deur open te breken.
- 10 Maar die mannen staken hun hand uit, trokken Lot naar zich toe het huis in en sloten de deur.
- 11 Zij sloegen de mannen die bij de deuropening van het huis waren, van klein tot groot, met blindheid, zodat zij tevergeefs moeite deden om de deuropening te vinden.

Tekst 2: Leviticus 18:22 en 20:13

18:22 Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk.

20:13 Wie met een man het bed deelt als met een vrouw, begaat een gruweldaad. Beiden moeten ter dood gebracht worden en hebben hun dood aan zichzelf te wijten.

Tekst 3: Romeinen 1: 26-27

26 Daarom heeft God hen overgegeven aan oneervolle hartstochten, want ook hun vrouwen hebben de natuurlijke omgang vervangen door de tegennatuurlijke. 27 En evenzo hebben ook de mannen de natuurlijke omgang met de vrouw opgegeven, en zijn in wellust voor elkaar ontbrand: mannen doen schandelijke dingen met mannen en ontvangen het gepaste loon voor hun dwaling in zichzelf.

tekst 4: 1 Korintiërs 6: 9-10

9 Weet u niet dat wie onrecht doet geen deel zal hebben aan het koninkrijk van God? Vergis u niet. Ontuchtplegers noch afgodendienaars, overspeligen, schandknappen noch knapenschenders,
10 dieven noch geldwolven, dronkaards, lasteraars noch uitbuiters zullen deel hebben aan het koninkrijk van God.

2.2.2. Schriftelijke bronnen

De verschillende standpunten in de literatuur beroepen zich allemaal op dezelfde teksten in de Bijbel. Deze teksten treft u hiervoor aan. Hierna bespreek ik per Bijbeltekst beknopt de verschillende visies.

Tekst 1: Genesis 19: 1-9

Bij beide visies, voor of tegen spelen twee argumenten steeds een rol: gaat het om de cultuur van toen, en daarmee om het schenden van gastvrijheid⁶, of is er ook een boodschap voor nu⁷. Ook de context van het verhaal weegt erg zwaar. Wat is de grote zonde van Sodom en waar gaat het om in het verhaal. Gaat het hier alleen om schending van de gastvrijheid, om homoseksuele verkrachting, of worden monogame homoseksuele relaties hier verboden. Het staat wel vast dat er sprake was van verkrachting. Naar mijn mening is de tekst te onduidelijk om op grond hiervan te stellen dat monogame homoseksuele relaties verboden zijn, en dat dat de reden is voor Gods verwoesting van Sodom en Gomorra.

Homoseksualiteit speelt hier wel een rol, maar het gaat hier niet om het hebben van een relatie maar eerder om verkrachting.

⁶ http://nl.wikipedia.org/wiki/Christendom_en_homoseksualiteit

⁷ xv. Theologische visies op bijbelteksten over homoseksualiteit; VISIEBETOOG; Gertjan Kant en Stefano Patti; Juni 2011

Tekst 2: Leviticus 18:22 en 20:13

De tekst zelf en de context:

- שָׁכַב SCB: dit is het Hebreeuwse woord dat in deze tekst staat. Dit woord komt veel voor. Het betekent liggen, of seksuele gemeenschap hebben. In die laatste betekenis wordt het in de Bijbel veelvuldig gebruikt.
- de zonden die opgesomd worden als doodzonden staan in een rijtje met andere (hetero)seksuele zonden, zoals overspel plegen, seks met vee of met zowel moeder als dochter⁸.
- Er staat in dit vers zelf de vergelijking: “zoals met een vrouw”. Het wordt dus in algemene termen beschreven.
- God wil dat Zijn volk een heilig volk is, dat zich onderscheidt van de vele volkeren op aarde die in zonden leven en onrein zijn. De gedragingen in de teksten over de bepalingen en regels voor het heilige volk zijn dus gedragingen die voorkwamen bij de onreine volken. Zij hebben het land ermee verontreinigd en worden om die reden door het land uitgekotst (18:24-30; 20:22-26). God waarschuwt Zijn volk hiervoor en bestraft het volk wanneer ze één van deze dingen doen.

Homoseksualiteit in het algemeen of tempelprostitutie?

Deze tekst wordt verschillend uitgelegd door theologen. Het punt waar het dan om gaat is of het hier gaat om homoseksuele relaties in het algemeen, of over homoseksuele praktijken in het specifieke kader van tempelprostitutie.

Allereerst bespreek ik de visie die stelt dat dit zou gaan over tempelprostitutie⁹. De redenering gaat als volgt: er zijn geen directe gegevens over homoseksuele praktijken uit Kanaän, de cultuurhistorische context van Israël. De boeken der Koningen spreken wel over mannelijke tempelprostitutie als gevolg van heidense invloeden (1 Kon. 14:24, 15:12, 22:47 en 2 Kon. 23:7). Uit Assyrische en Egyptische teksten wordt duidelijk dat het seksueel gebruik van mannen als vrouwen als vernederend wordt omschreven. Dat er buiten tempelprostitutie ook vrijwillige wederkerige homorelaties voorkwamen wordt hierdoor minder waarschijnlijk. In de teksten in Leviticus worden de beide partijen, verkrachter en slachtoffer, veroordeeld wat het onwaarschijnlijk maakt dat het hier om dezelfde situatie gaat als in de Assyrische en Egyptische teksten. De teksten zouden dus de tempelprostitutie in Kanaän voor ogen hebben.

Nu bespreek ik de visie die stelt dat het hier niet gaat over tempelprostitutie, maar om homoseksuele praktijken in het algemeen. R. Siebesma, van Different,

⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/Christendom_en_homoseksualiteit

⁹ Loonstra, 2005

verheldert deze visie¹⁰ als volgt: “Waarom gebruikt de schrijver het in die tijd bestaande woord voor deze mensen niet (in het Hebreeuws qedesim, zie Deut. 23:17-18, 1 Kon. 14:24; 15:12; 22:46, 2 Kon. 23:7 en Job 36:14)? Hij kiest ervoor homoseksuele gedragingen in algemene termen te beschrijven. Studies over de cultuur van omliggende volken (zie bijv. Robert A.J. Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*) maken duidelijk dat er ook andere vormen van homoseksualiteit voorkwamen.”

Als ik deze argumenten verder onderzoek met de grondtekst erbij dan kom ik op de volgende gegevens:

De visie die stelt dat het hier gaat om tempelprostitutie verwijst naar vindplaatsen hiervan in de Bijbel. Op deze plaatsen wordt steeds dit woord קִדְּשָׁה (QDS) gebruikt¹¹. In de grondtekst wordt dit woord meerdere malen gebruikt voor tempelprostitutie, afhankelijk van de uitgang in de vrouwelijke of mannelijke zin van het woord. Heel duidelijk is het gebruik in deze zin in Genesis 38:21 (over Juda en Tamar).

וַיִּשְׁאַל אֶת־אִנְשֵׁי מִקְדָּשָׁהּ לֵאמֹר אֵיהָ
הַקִּדְּשָׁה הִוא בְּעֵינֵינוּ עַל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הִיָּתָה בְּזֵה
קִדְּשָׁה:

WTT Genesis 38:21

Hetgeen R. Siebesma hierover opmerkt is dan ook een terecht punt.

Verder blijkt uit beide visies dat het niet voor zeker aangenomen kan worden dat homoseksuele praktijken in de Israëliische en omliggende culturen alleen voorkwam in de vorm van tempelprostitutie. Beide visies lijken namelijk uit te gaan van andere gegevens hierover. We mogen hier dan ook niet zonder meer van uitgaan en moeten er terdege rekening mee houden dat het in deze tekst in Leviticus gaat om homoseksuele seksuele gedragingen in het algemeen.

Geldigheid van deze wetten voor christenen

Ten slotte is het de vraag, die hier ook in het verlengde van ligt, of het hier gaat om heiligheidswetten specifiek voor het volk Israël, en of wij, als christenen, door Jezus vrij zijn gemaakt van deze wet. Ik citeer een stukje uit het afstudeerdocument van G. Kant en S. Patti hierover (juni 2011, CHE):

“De teksten uit Leviticus zijn onderdeel van de wetten van God en dit geeft veel reden tot verschillende meningen en visies. Is de wet nog steeds van toepassing op ons, in onze huidige tijd? Zo ja, zijn deze specifieke wetten dan voor ons bedoeld of voor het volk Israël? Of zijn deze wetten nog steeds van kracht maar weten we gewoon niet waar het hier precies over om gaat? De tekst spreekt er

¹⁰ <http://www.totheildesvolks.nl/nl/different/downloads/artikelen/244-homoseksualiteit-en-cultuur.html>

¹¹ BibleWorks versie 7, BHT-tekstversie.

heel duidelijk over dat een man niet met een andere man in bed mag liggen als met een vrouw. Er wordt niet specifiek naar uitwassen van homoseksualiteit verwezen zoals (tempel)prostitutie of verkrachting. De grote vraag is of de wet nog steeds van toepassing is nu wij Jezus Christus hebben. Een andere vraag is of mensen zondigen tegen de wet wanneer ze een monogame relatie hebben van liefde en trouw. Deze teksten zouden een monogame relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht kunnen veroordelen. Aan de andere kant valt er ook veel te zeggen over het feit dat deze teksten een monogame relatie in onze tijd niet veroordeelt omdat deze tekst gelezen moet worden in de context van toen." En, een stukje verderop:

"Deze visie zegt dat de wet niet meer van kracht is, onze daden moeten getoetst worden aan het leven van Jezus en wat Hij ons geleerd heeft. De wet is namelijk samengevat en vervuld in de liefde (Rom. 13:9-10) en de liefde is Jezus Christus. Wie de ander liefheeft, heeft de wet vervuld (Gal. 5:14). Homo's mogen dus een relatie aangaan van liefde en trouw."

Als ik verder zoek dan kom ik uit op de tekst uit Romeinen 6:14-15¹²: "Immers, de zonde zal over u geen heerschappij voeren, **want gij zijt niet onder de wet**, maar onder de genade. Wat dan? Zullen wij zondigen, omdat wij niet onder de wet, maar onder de genade zijn? Volstrekt niet!" Ook al ben je niet onder de wet, dan kan de gedraging nog wel een zonde zijn in Gods ogen. We worden niet geoordeeld meer door die wet, maar dat betekent niet dat de wet heeft afgedaan.

Tekst 3: Romeinen 1: 26-27

Het is hier belangrijk te beseffen dat Paulus schreef aan de Romeinen. Bij de Romeinen waren uitwassen bekend op het gebied van homoseksuele handelingen.

Paulus schrijft over de natuurlijke omgang en beroept zich op de natuurlijke orde. Hij zou zich beroepen op de instelling van het huwelijk.¹³ Met de natuurlijke omgang wordt ook gekeken naar het biologische ontwerp van de mens¹⁴. Daarin is duidelijk te zien dat een man gemaakt is om een vrouw te penetreren en een vrouw om een man te "ontvangen". Bij de schepping was er dus alleen maar sprake van heteroseksualiteit. Homoseksuele gevoelens zijn later ontstaan, derhalve na of met de zondeval.

Een interessant gegeven is dat Paulus zelf ingaat tegen diezelfde natuurlijke orde. Dat leg ik hierna uit. Genesis 1:27 gebiedt de mens om te trouwen en vruchtbaar te zijn. Paulus doet een uitspraak die hier tegenin gaat, namelijk: trouw niet en dien de Heer (1 Kor. 7: 33). Dit is tegennatuurlijk te noemen omdat het tegen de natuurlijke schepping ingaat. Volgens Paulus is er een hoger goed: het eren en

¹² <http://www.bijbelstudies.com/gen.htm>

¹³ John Stott, 1999 p. 467

¹⁴ Robert A.J Gagnon 2001, p. 365

dienen van God. Volgens Paulus gaat dit vóór de natuurlijke orde. Er is een visie¹⁵ die dit aangrijpt om het volgende te stellen. Wanneer iemand God beter kan eren wanneer hij tegen de natuurlijke orde ingaat, is dit juist beter omdat alles gaat om de eer van God. Om die reden zou je kunnen stellen dat iemand die homoseksuele gevoelens ervaart en een heteroseksuele relatie aangaat God niet minder goed kan eren dan iemand die leeft zoals hij zich voelt, omdat hij dan oprechter is. Er zijn ook de andere woorden van Paulus: het is beter te trouwen dan te branden¹⁶. Hij schrijft dit in het kader van het hoge doel ongetrouwd te blijven, om zo God beter te kunnen dienen, maar waar er toch sprake is van verlangen naar seksualiteit. Kan deze situatie één op één worden overgezet op de situatie waarin het gaat om homoseksuele relaties? Kan men dan ook beter trouwen met een andere homoseksueel, ook al zijn er hogere wegen?

Een oplossing kan liggen in het doel waarvoor Paulus dit schrijft: Paulus schrijft dit met het oog op ontucht. Het hoge doel is dus God onverdeeld kunnen dienen maar als er een verlangen is naar seksualiteit dan is het beter om ontucht te voorkomen en dus te trouwen. De afweging waar Paulus het over heeft is: hoe dien je God het best, ongetrouwd en dus onverdeeld, of loop je dan het risico op ontucht, vanwege je verlangen naar seksualiteit. In dat laatste geval kan men beter trouwen, omdat er zo geen ontucht plaats vindt. Ontucht moet dus voorkomen worden volgens Paulus. De vraag die dus nog steeds moet worden beantwoord is: is homoseksualiteit in de ogen van God ontucht.

Het antwoord hierop kan liggen in de beoordeling van tekst 2 uit Leviticus. Ook uit de woorden van Paulus in dit vers blijkt dat Paulus dit als tegennatuurlijk beschrijft. Dat is een aanwijzing. Men kan bovendien niet de ene tekst tegen de andere wegstrepen. Beide teksten zullen serieus moeten worden genomen.

tekst 4: 1 Korintiërs 6: 9-10

Het gaat hier om de woorden schandknapen en knapenschenders. Allereerst bekijk ik het woordenboek.

Schandknaap: jongen die zich tegen betaling leent voor seks met mannen¹⁷.
Knapenschender: verouderde man die seksuele handelingen verricht met jonge jongens¹⁸.

Dit lijkt me niet van toepassing op een duurzame homoseksuele relatie te zijn. Als je kijkt naar de context van toen, dan zie je dat in de Romeinse cultuur seksuele praktijken tussen een meester en zijn slaaf vaak voorkwamen¹⁹. Paulus zou het hier over gehad kunnen hebben toen hij dit schreef.

¹⁵ Theologische visies op bijbelteksten over homoseksualiteit; VISIEBETOOG; Gertjan Kant en Stefano Patti; Juni 2011

¹⁶ 1 Kor. 7

¹⁷ www.vandale.nl

¹⁸ www.woorden.org

¹⁹ Theologische visies op bijbelteksten over homoseksualiteit; VISIEBETOOG; Gertjan Kant en Stefano Patti; Juni 2011

2.2.3 Conclusie c.q. verantwoording standpunt theologisch-cultureel

Tekst 1: Genesis 19:1-9

Sec deze tekst biedt onvoldoende aanknopingspunten om op basis hiervan monogame homoseksuele relaties af te keuren.

Tekst 2: Leviticus 18:22 en 20:13

Deze tekst blijft een lastig punt en ik kan hier dan ook geen definitief standpunt in innemen. Gelet op de woordkeuze van de schrijver van Leviticus en onderzoeken die uitwijzen dat homoseksualiteit ook in andere vormen voorkwam dan alleen in de vorm van tempelprostitutie, acht ik de visie dat het hier gaat om homoseksuele gedragingen in het algemeen het meest aannemelijk. Dat betekent dat de Bijbel hier zegt dat dit een zonde is in Gods ogen.

De vraag of deze wet dan geldig is voor Christenen moet bevestigend worden beantwoord. Het al dan niet vrijgemaakt zijn van de wet heeft naar mijn overtuiging alleen te maken met het vrij zijn van het oordeel dat de wet ons oplegt door overtreding daarvan. Het is geen vrijbrief om alles maar te doen²⁰. De wet blijft puur, heilig en volmaakt, ook al worden wij op basis daarvan niet meer veroordeeld.

Tekst 3: Romeinen 1: 26-27

Ik kan me voorstellen dat iemand die homoseksuele gevoelens ervaart de visie wil omarmen dat er een hoger doel is, namelijk God te eren, ook als dat beter gaat in een homoseksuele relatie, omdat je in een heteroseksuele relatie onoprecht zou zijn. De argumenten voor deze visie hebben echter een wankel basis. In een heteroseksuele relatie ben je dan inderdaad niet oprecht, maar je kunt er ook voor kiezen om zo'n relatie niet aan te gaan.

Wanneer Paulus schrijft dat het beter is te trouwen dan te branden²¹, dan schrijft hij dit met het oog op ontucht. Hij schrijft in het kader van het hoge doel ongetrouwd te blijven, maar waar er toch sprake is van verlangen naar seksualiteit. De conclusie dat men beter kan trouwen met een andere homoseksueel, ook al zijn er hogere wegen, deel ik niet. Op basis van deze teksten is duidelijk dat Paulus de natuurlijke orde én het voorkomen van ontucht belangrijk vindt. Op grond van deze tekst kun je stellen dat de Bijbel seksuele omgang tussen een man en een vrouw vindt horen, op grond van de natuurlijke (scheppings-)orde. Dat er destijds ook uitwassen waren doet hier niets aan af.

²⁰ <http://www.bijbelstudies.com/gen.htm>

²¹ 1 Kor. 7

tekst 4: 1 Korintiërs 6: 9-10

Op basis van wat de literatuur aangeeft trek ik de conclusie dat deze tekst niet gaat over een monogame relatie van liefde en trouw. Deze teksten gebruiken namelijk specifieke woorden die gaan over uitwassen van homoseksualiteit, zoals homoseksuele praktijken tegen betaling of als blijk van macht over de ander. Deze tekst kan dan ook niet worden meegenomen in de beoordeling van stelling 2, of homoseksualiteit een zonde is in de ogen van God.

Eindconclusie

Het gaat dus om deze twee teksten die blijven staan en waarvoor onvoldoende aanknopingspunten zijn om ze smaller te interpreteren dan er staat:

Tekst 2: Leviticus 18:22 en 20:13

18:22 Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk.

20:13 Wie met een man het bed deelt als met een vrouw, begaat een gruweldaad. Beiden moeten ter dood gebracht worden en hebben hun dood aan zichzelf te wijten.

Tekst 3: Romeinen 1: 26-27

26 Daarom heeft God hen overgegeven aan oneervolle hartstochten, want ook hun vrouwen hebben de natuurlijke omgang vervangen door de tegennatuurlijke. 27 En evenzo hebben ook de mannen de natuurlijke omgang met de vrouw opgegeven, en zijn in wellust voor elkaar ontbrand: mannen doen schandelijke dingen met mannen en ontvangen het gepaste loon voor hun dwaling in zichzelf.

Nu er vanuit gegaan moet worden dat tekst 2 gaat over homoseksuele praktijken in het algemeen, en niet over tempelprostitutie, en er ook voor tekst 3 geen aanwijzingen zijn dat dit gaat om uitwassen, kom ik tot de conclusie dat homoseksuele activiteiten door de Bijbel worden afgewezen als “een gruweldaad” (Leviticus) en “tegennatuurlijk” (Romeinen). Om die reden acht ik ook stelling 2 (voorlopig) kloppend.

2.3. Standpunt 3

Standpunt 3: homoseksuele gevoelens kunnen in sommige gevallen ontstaan door een traumatische ervaring en kunnen veranderen c.q. verdwijnen.

2.3.1. Interviews

Omdat het hier gaat om gevoelens en ervaringen van mensen meende ik dat juist gesprekken met ervaringsdeskundigen hier op zijn plaats zouden zijn. Vanuit het maken van de cursus kwam ik in contact met een christentheoloog die een bestendige verandering in zijn seksuele beleving heeft meegemaakt. Ik wilde onderzoeken of er meer mensen zijn die dit hebben meegemaakt. Hieronder de uitwerking van interviews met twee hbo-theologen die zowel overtuigd christen zijn als te maken hebben (gehad) met (ongewenste) homoseksuele gevoelens.

Omdat ik een open interview heb gehad met beiden relateer ik zelf hun antwoorden aan de drie standpunten uit de cursus. De meningen zijn uiteenlopend. De boventoon voerde wel dat de beide mensen God wilden dienen en eren met hun leven. Beiden hebben ze een langdurige worsteling doorgemaakt met hun gevoelens, met voor allebei een andere uitkomst.

Vraag 1: valt je seksualiteit samen met je identiteit, met wie je bent?

Voor A. is seksualiteit onderdeel van je wie je bent. Ze heeft in haar worsteling veel gehad aan de conferenties van Leanne Payne. A. legt het zo uit. "Leanne Payne stelt ongeveer het volgende, zo vertelt A. : je wordt geboren als baby'tje, je bent veilig, je ouders zijn blij met je. Van daaruit ontwikkelt je identiteit zich. Als daar iets niet goed in gaat, dan ontwikkelt je identiteit zich vanuit een wankelere basis. Je sense of being noemen ze dat. Dit is te herstellen door bidden en je naar een ministryteam te begeven. In zo'n ministryteam wordt er met je gebeden." A. is het er dus niet mee eens dat het niet samenvalt met je identiteit, maar stelt tegelijk wel dat het dynamisch is. Een ontwikkeling.

Voor G. is seksualiteit ook een onderdeel van wie je bent. Hij zegt: "mijn gevoelens voor jongens is mijn identiteit en gaat samen met wie ik ben en hoe ik dingen doe. Ik kan mijn homoseksuele gevoelens niet los zien van mijn persoon, van G. Dit heeft te maken met intimiteit, liefde, geborgenheid en je hart en dat is de kern van wie je bent als wezen. Omdat homoseksualiteit een belangrijk onderdeel van je wezen is, is het ook zo moeilijk voor iemand die achter zijn/haar gevoelens komt, je kunt het niet zomaar aan de kant zetten." G. vindt dus ook dat het alles te maken heeft met je identiteit. Hij ervaart geen verschil tussen vroeger en nu. Hij zegt ook over een behandeling bij Different: "...maar in de tijd dat ik bij hun zat (2006-2007), zat ik daar om 'genezen' te worden en ik moest mijn dagdromen over jongens uit mijn hoofd zetten en meer contact gaan maken met meisjes en proberen een vriendinnetje te krijgen. omdat ik dat toen ook wilde bleef ik er naar toe gaan maar nu ben ik tegen dat standpunt omdat ik niet geloof dat je homoseksualiteit kunt 'genezen', omdat het geen ziekte is en omdat het een identiteit is waar je mee geboren wordt."

Conclusie: voor beiden is seksualiteit een onderdeel van wie je wezenlijk bent, van je identiteit. Volgens A. is er wel een verandering mogelijk, volgens G. niet.

Vraag 2: denk je dat homoseksualiteit een van de gevolgen van de zondeval is en dat homoseksueel gedrag is een zonde in Gods ogen?

Toen ze er achter kwam dat ze verliefd was op een meisje, iemand van haar eigen geslacht dus schrok A. er erg van. A. had er sterke behoefte aan om erover na te denken wat ze er zelf van vond. Ze las hier veel boeken over. Ze begon in boeken van christenen die er positief tegenover stonden. Deze stelden dingen als: God vind het niet erg, die nare teksten in de Bijbel kloppen niet, je moet de Bijbel met een korrel zout nemen en dus niet letterlijk, het is toen geschreven, vooral door Paulus, maar die was zelf gefrustreerd en wij hebben nu meer kennis dan de mensen toen. Dit was voor A. geen bevredigende argumentatie en conclusie, temeer omdat ze zelf juist heel serieus met de Bijbel om wilde gaan en Hem ook heel serieus wilde nemen.

Vervolgens ging ze onderzoeken in boeken van theologen die het juist niet eens waren met homoseksualiteit in de hoop dingen te vinden die niet klopten in hun redeneringen. Uiteindelijk trof ze een artikel aan van *Randy Alcorn* waarin hij heel helder maar ook liefdevol uiteenzette dat het wel degelijk fout was. Dat was voor A. het laatste zetje om voor haarzelf toe te geven dat ze die gevoelens had en dat ze er niets mee wilde doen. De boosheid op God bleef wel. Ze voelde zich genomen. A. merkt op dat het ook met haar toenmalige Godsbeeld te maken kan hebben: een Vader die met een liniaal wacht op een kans om je uit te kafferen.

G. deed in het kader van zijn afstudeerproject onderzoek naar dit onderwerp. Hij zegt: "alle teksten in de Bijbel over 'homoseksualiteit' gaan op geen enkele plek over een liefdevolle, monogame relatie in liefde en trouw. Altijd over uitwassen en perverse vormen. Ik richt mij op de teksten die gaan over de liefde en over trouw, dat is waar God van houdt. Ik kan mij goed vinden in de theorie dat homoseksuele relaties in liefde en trouw nog niet voorkwamen in de Bijbelse tijd, maar dat dit pas later is ontstaan. Daar zijn aanwijzingen voor. God is belangrijk in mijn leven, heel mijn zoektocht heb ik met Hem doorgemaakt en Hij kent mij beter dan wie dan ook, ook al mijn worstelingen in het verleden. Ik weet dat Hij mij accepteert, ook in de keuze dat ik een monogame en liefdevolle relatie met een jongen aan wil gaan. Daar zal ik Hem altijd in betrekken."

Conclusie: over standpunt 2 zijn beide meningen verdeeld. Beiden baseren zich op de Bijbel.

Vraag 3: heb je ervaren of denk je dat homoseksuele gevoelens *kunnen* ontstaan door een traumatische ervaring en *kunnen* veranderen c.q. verdwijnen na heling daarvan?

Bij A. is er inderdaad sprake geweest van een traumatische ervaring. Ze vertelt dat ze in de buik van haar moeder een tweelingzusje verloren is. Ze verklaart haar verliefdheid op een ander meisje als een soort zoeken naar en vinden van dit zusje. Haar homoseksuele gevoelens zijn verdwenen toen er een stuk diepe genezing van haar trauma kwam. A. ervoer dat er iets in haar hersteld was, al was het nog steeds gebarsten. A. beschrijft dat er nu als het ware vla in wordt gedaan in plaats van water, zodat de kruik het wel kan vasthouden. Voorheen werd er water ingedaan, wat gelijk weer wegliep door de barsten.

Een tijdje later ging ze naar nog zo'n conferentie toe. Al vrij snel daarna merkte ze dat ze voor het eerst verliefd werd op een man. Toen bleek dat ze weer hetero was. Voor A. 's idee heeft God haar gebed om genezing beslist verhoord en is er juist een diepe genezing tot stand gebracht, in plaats van alleen een symptoombestrijding.

A had voorheen nog nooit boodschappen gehoord als dat er verschuiving in je seksuele gevoelens mogelijk waren, tot dit op haar pad kwam bij TPZ. Daarvoor hoorde ze alleen maar boodschappen dat je er nooit meer vanaf komt. Dat vindt A. opmerkelijk en de moeite waard om te vermelden. Er is kennelijk veel onwetendheid hierover. In begeleidingsgesprekken zou dit best aan de orde gesteld mogen worden, zo vertelt ze me.

Bij G. is dit duidelijk anders. Hij zocht ook naar verandering, naar genezing, maar heeft dit niet (bestendig) ervaren.

“Mijn zoektocht heeft lang geduurd. Dit kwam omdat ik geen homo wilde zijn, vanwege mijn geloof. Ik heb jaren gebeden om vergeving en genezing en ben zelfs bij de organisatie Different geweest in Amsterdam met als doel om af te komen van mijn gevoelens en weer op meisjes te gaan vallen. Op een gegeven moment dacht ik dat ik genezen was en ben ik bij Different gestopt. Snel daarna kwam ik erachter dat ik nog steeds gevoelens had voor jongens en ik vaak weer terugviel in gedachten over jongens. Dit is bij mij jaren zo doorgegaan waarin ik vaak gebeden/gesmeekt heb om genezing omdat ik het niet wilde zijn. Na 4 jaar was de druk zo hoog bij mij en was ik het zo ontzettend zat dat ik mijn gedachten en verlangens de vrije loop heb laten gaan om te kijken wat ik nou ben. Toen kwam ik er heel snel achter dat ik toch op jongens viel en dat daar geen twijfel meer over mogelijk is. Dit ging samen met een gevoel van rust en acceptatie. Ik geloofde dat God het goed vond zo, en dat ik mezelf mocht zijn. Vanaf toen heb ik de keuze gemaakt om te accepteren wie ik ben en aanvaarde ik ook dat God mij accepteert wie en hoe ik ben en dat Hij het goed vind voor mij om een relatie met een jongen te hebben.”

Conclusie interviews: uit deze interviews blijkt dat ervaringsdeskundigen het eens zijn over de stelling dat je seksualiteitsbeleving intens verbonden is met wie je bent, je identiteit. De vraag of het zondig is en of er verandering mogelijk is wordt door allebei anders beantwoord. Voor A is het antwoord hierop “ja”, voor G. is het antwoord “nee”. In elk geval kunnen we dan stellen dat verandering in elk geval in sommige gevallen mogelijk is en wellicht in andere gevallen niet. Of dit in alle gevallen mogelijk is kan op basis hiervan niet worden vastgesteld. mogelijk is, maar niet altijd plaatsvindt. Beiden hebben gezocht naar verandering. Voor G. is dat niet gekomen, voor A. wel. Ook sprak A. over een voorafgaande traumatische ervaring. Het is dus in elk geval in sommige gevallen mogelijk dat homoseksuele gevoelens veranderen c.q. verdwijnen.

2.3.2. Andere veranderingsverhalen

Ik heb gezocht naar andere veranderingsverhalen waaruit kan blijken dat homo- of heteroseksuele gevoelens kunnen veranderen. In de bronnen^{22,23} die ik daarover raadpleegde gaat het in meerdere gevallen over ervaringen van mensen die een verandering hebben meegemaakt in hun beleving van de seksuele gevoelens. Zo beschrijft Leanne Payne veel verschillende soorten ervaringen die hebben geleid tot het ontwikkelen van homoseksuele gevoelens. Ze schrijft over misbruiksituaties, maar ook over bijvoorbeeld de afwezigheid van een identificatiefiguur, die hebben geleid tot een identiteitscrisis. Daarbij ontstond bij de betreffende personen het idee dat ze misschien homoseksueel zouden zijn. Na gebed en heling door God ervoeren deze mensen dat hun seksuele gevoelens zijn veranderd naar heteroseksuele gevoelens. Ook op de website van Different las ik getuigenissen van mensen die dit hebben meegemaakt²⁴. Waar men eerder homoseksuele gevoelens ervoer, werden die minder of gingen die weg. Daarnaast zijn er ook mensen waarbij dit niet is gebeurd.

Sandra Fekkens²⁵ beschrijft een onderzoek waaruit blijkt dat door seksueel misbruik onder andere seksuele aanpassing kan ontstaan. Die aanpassing kan onder meer ontstaan in de vorm van homoseksualiteit. Het is niet ondenkbaar dat deze aanpassing ook andersom plaats vindt, waarbij de betrokkene een aanpassing ondervindt van homoseksualiteit naar heteroseksualiteit.

Uit deze beschreven ervaringen blijkt dus dat er door traumatische ervaringen veranderingen plaats kunnen vinden in de seksuele gerichtheid. Ook blijkt dat er veranderingen worden waargenomen na hulp door Different en gebedsgenezing door onder andere Leanne Payne. Zowel een trauma als een heling kunnen dus invloed hebben op de beleving van seksuele gevoelens.

²² Het gebroken beeld; Leanne Payne; Pro Mission, april 2000

²³ <http://www.totheildesvolks.nl/nl/different/downloads/artikelen/287-pastoraal-omgaan-met-homoseksualiteit.html>

²⁴ <http://www.totheildesvolks.nl/nl/different/downloads/getuigenissen.html>

²⁵ onderzoek van Sandra Fekkens, over de behandeling van seksueel misbruik (30 juni 2004)

2.3.3. Conclusies c.q. verantwoording standpunt

Zowel uit de interviews als uit de overige veranderingsverhalen blijkt dat homoseksuele gevoelens kunnen ontstaan na een traumatische ervaring en dat er ook heling mogelijk is, waarbij de gevoelens veranderen in heteroseksuele gevoelens. Het is evenwel niet uit te sluiten dat dit ook andersom plaats kan vinden. Een dergelijke verandering *kán* dus in sommige gevallen plaatsvinden maar vindt niet in alle gevallen plaats, ook al wordt er naar gezocht.

Er zijn namelijk ook ervaringen, zoals die van G. waarbij deze gevoelens er al vanaf de geboorte lijken te zijn en dat, hoewel er naar verandering wordt gezocht wordt, dit niet wordt verkregen. Het moet dus van geval tot geval blijken waar we hier mee te maken hebben. Wanneer ik terugkijk naar de conclusie bij standpunt 2, over de tekst in Romeinen, dan lijkt het erop dat de Bijbel deze gevoelens plaatst ná de schepping, bij de zondeval. Daarmee is ziekte, zonde en dood de wereld binnen gekomen. Het is daarmee een gegeven in deze (gevallen) schepping en hoeft niet direct het gevolg te zijn van een traumatische ervaring.

Standpunt 3: homoseksuele gevoelens kunnen in sommige gevallen ontstaan door een traumatische ervaring en kunnen veranderen c.q. verdwijnen klopt dus.

3. Didactiek

3.1. Pastoraat en homoseksualiteit

Voor de vraag rondom de rol van pastoraat rondom homoseksualiteit ben ik destijds voornamelijk afgegaan op de visie zoals die beschreven wordt in het boek “Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente”, onder redactie van dr. H.C. van der Meulen. Dit is een boek dat mij erg aanspreekt. Voorts heb ik destijds het inzicht van mijn toenmalige afstudeercoach Alie van Dalen sterk mee laten wegen. Dit onderdeel van mijn afstudeerproduct beoogt dan ook om verantwoording hiervan af te leggen.

Pastoraat

Allereerst kun je stellen dat er verschillende stromingen zijn binnen de pastorale theologie. Acht ervan worden besproken in het boek van G. Heitink: Gids voor het pastoraat.²⁶ Alle acht leggen verschillende accenten op de aard en het doel van de pastorale begeleiding. Het gaat om de volgende acht:

1. *Pastoraat als verkondiging (kerugmatische zielzorg)*: het gaat hier vooral om het willen laten breken met zonde, waardoor bevrijding plaats kan vinden. Centraal in deze vorm van pastoraat staat het Woord, en dit als een “tegenover”.
2. *Pastorale counseling (therapeutische zielzorg)*: dit is pastoraat die de pastorant centraal stelt. In deze vorm van pastoraat wordt juist de nadruk gelegd op de verbinding van God en mens.
3. Pastoraat als ontmoeting
4. Pastoraat als vermaan en tucht
5. Sacramenteel pastoraat
6. Charismatische zielzorg
7. Evangelische zielzorg
8. Politiek pastoraat

Heitink wil de tegenstelling die er is tussen kerugmatisch pastoraat en therapeutisch pastoraat overstijgen. Dat doet hij door een hermeneutisch ontwerp van het pastoraal handelen te bieden²⁷. Heitink wil op die manier bereiken dat de sterke kanten van beide stromingen geïntegreerd worden om daardoor zo goed mogelijk te komen tot heling van de mens. Ook de verschillende schrijvers van het boek “Liefdevol oog en open oor” proberen dit te integreren en ik vind dat heel sterk. Juist niet de dingen afschrijven maar kijken naar wat er goed aan is en daarmee aan de slag gaan.

Het doel van de pastorale begeleiding is het heel worden van de hele mens²⁸. Het gaat er m.i. dan ook om dat de pastorant, onder begeleiding van de pastor, kijkt naar wie hij of zij als mens is, hoe zijn of haar persoonlijkheid is gegroeid en welke christelijke uitgangspunten er op zijn of haar leven van toepassing zijn. Op die manier kunnen eventuele obstakels verwijderd worden. Het voortdurende heiligingsproces, waardoor God ons laat groeien naar Zijn beeld kan zo ongehinderd verder gaan. In de cursus ben

²⁶ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 9

²⁷ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 15

²⁸ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 13

ik dan ook van dit doel uitgegaan en uitdrukkelijk niet van de verandering van een homoseksuele beleving van seksualiteit naar een heteroseksuele beleving van seksualiteit. Het doel is groter en veelomvattender en een eventuele verandering in de beleving van iemands seksualiteit is eerder een mogelijk neveneffect te noemen.

Pastoraat is afgeleid van het woord “pastor”, dat herder betekent²⁹. Om een goede vertaling van dit beeld te kunnen geven is het van groot belang om te kijken naar wat de Bijbel hierin te zeggen heeft. Met name de manier van doen van onze Goede Herder, Jezus Christus, in wiens voetsporen wij mogen treden, is hierbij erg belangrijk. We komen dan tot een aantal belangrijke aspecten aan het pastor zijn³⁰, die ook gerelateerd zijn aan het beeld van de herder. Een deel daarvan komt terug in de cursus.

1. *Gezonden zijn*: het initiatief, zowel voor als in het gesprek, ligt bij zielzorg. In de cursus wordt hier niet expliciet op ingegaan. Wel wordt er met elkaar in gesprek gegaan over pastoraat, en hoe dit al dan niet ingezet wordt binnen de eigen gemeente. Er wordt ook een aanzet gedaan om deelnemers hun eigen visie onder woorden te laten brengen en te overdenken.
2. *Ontferming en barmhartigheid*: om er zélf voor de ander te zijn en hem of haar in diens anderszijn te respecteren is het belangrijk om niet helemaal in die ander op te gaan, en je helemaal met hem/haar te identificeren. Hieraan besteed ik in de cursus ook aandacht, omdat ik om me heen merk dat dit punt, hoe goed bedoeld ook, niet altijd uit de verf komt. Soms vergeet men juist de barmhartigheid en het respect, en soms gaat men juist te veel op in de ander. De cursus staat hierbij stil en maakt ruimte voor een stuk bewustwording hierin.
3. *Persoonlijke omgang*: treed de ander open en onbevooroordeeld tegemoet. Hierbij is het van belang om zowel distantie als nabijheid op de juiste manier in te zetten. In de cursus wordt hierin geoefend door een werkvorm die het belang hiervan ook echt zelf laat voelen.
4. *Hoeden*: zowel binnen als buiten de gemeente. De pastor als herder zou niet alleen om moeten zien naar schapen binnen de schaapskooi, maar er ook op uit moeten trekken om verwonde of geïsoleerde schapen te vinden en zich over hen te ontfermen. Schapen kunnen verdwalen, gewond raken en Jezus laat ons het beeld zien van de Herder die actief op zoek gaat naar zijn schapen, dus ook buiten de schaapskooi. Dit valt buiten het bereik en de doelstelling van de cursus en er wordt dan ook geen aandacht aan dit aspect besteed.
5. *Verzamelen /gemeenschap*: het bezoek aan de pastorant heeft ook als uitstraling: je hoort erbij.
6. *Leiding geven*: de pastor mag de pastorant als geestelijk begeleider helpen in het zoeken en vinden van de weg/Weg. Aspecten hiervan komen terug in de cursus in de vorm van rollenspellen, maar ook intervisie.
7. *Voeden en uitzicht bieden*: pastoraat is wijd, kritisch en hoopgevend. Wijd, omdat de liefde wijd is. Kritisch tegenover de “machten”, zoals egoïsme, geld en onderdrukkende structuren. Hoopgevend omdat er zicht is op de beloftes van God, het Woord mag de mensen voeden en verkwikken. Dit aspect komt in de cursus slechts zijdelings aan de orde.

²⁹ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 17

³⁰ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 22

Pastoraat heeft dus ook vooral met de persoon van de pastor te maken. Hij is zelf het instrument. Het gaat om zowel de attitude van de pastor als om diens vaardigheden³¹. Als de pastor niet goed luistert, dan heeft dat effect op het gesprek. Als de pastor niet goed weet wat je visie is op seksualiteit, dan kan hij/zij daar ook geen duidelijkheid over geven in een gesprek. Als de pastor een probleem heeft met seksualiteit dan kan hij/zij daar in een pastoraal gesprek tegenaan lopen. De pastor speelt dus een belangrijke rol in een pastoraal gesprek. Daarom is het goed om zich bewust te zijn van de dingen die daarbij een rol kunnen spelen. Om die reden wordt er in de cursus bij diverse onderwerpen stilgestaan en krijgen pastoraal werkers de mogelijkheid om zich hierin te oefenen en te scherpen. Ook het aspect communicatie krijgt een prominente rol, vanwege het feit dat pastoraat grotendeels via gesprekken verloopt. Inzicht in communicatieprocessen is dan ook erg belangrijk. In de cursus wordt uitgebreid stilgestaan bij de ontwikkeling van de pastorale grondhouding en het verwerven van en oefenen met verschillende gespreksvaardigheden. Die twee gaan hand in hand³².

Seksualiteit en daarmee ook homoseksualiteit gaat over iemands diepste gevoelens, over iemands persoonlijkheid. Hoe je als pastoraal werker bent en handelt gaat ook over jouw persoonlijkheid. Om die reden leer ik pastoraal werkers in deze cursus ook om zich bewust te worden van het eigen handelen en reactie op wat er om hen heen gebeurt. Op die manier ontwikkelt de deelnemer een pastorale vaardigheid waarmee hij of zij ook de ander kunt helpen stil te staan bij belangrijke dingen

Echtheid en congruentie is belangrijk in pastoraat. In het boek Liefdevol oog, open oor wordt hiervoor de termen "oprechtheid" en "authenticiteit" gebruikt³³. Daarvoor is het nodig dat je je ook bewust bent van hoe je je voelt en wat dingen met je doen. Dit aspect krijgt in de cursus dan ook regelmatig aandacht. Zo leert de deelnemer om de eigen gevoelens te ontdekken en te benoemen.

Ook aandacht en nabijheid versus afstand nemen en grenzen stellen komt aan de orde, omdat dit wezenlijke elementen zijn in een pastorale relatie³⁴. Hoe houd je een goede balans hiertussen? Wat is het voordeel van nabijheid? Hoe kun je nee zeggen? Dat kan niet iedereen zomaar van zelf, maar het kan wel worden geoefend. Dat leer ik ook aan in de cursus.

³¹ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 54 en 56

³² Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 97

³³ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 96

³⁴ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 97

3.2. Onderwijsvisie

Mijn eigen visie op onderwijs in het algemeen en godsdienstonderwijs³⁵ in het bijzonder zette ik in januari 2012 op papier. Mijn visie is onder meer dat het doel van onderwijs moet zijn het begeleiden van de leerlingen, hier ook te lezen als cursisten, naar het zelfstandig kunnen oordelen, het vormen van leerlingen (cursisten), waarbij ze ontdekken dat geloof en godsdienst antwoorden kunnen geven op vragen die ze (gaan) bezighouden. De mystagogische manier van leren spreekt me erg aan aangezien je dan bezig bent met het ervaren van hoe de dingen zijn, hoe ze werken.

Ik kies in mijn lessen het liefst voor een meer gedeelde sturing in de lessen en meer zelfontdekkend leren als methode, omdat ik dit het meest aan vind sluiten bij de visie van opvoeden en begeleiden als doel. Op deze manier leren leerlingen of cursisten zelf verantwoordelijkheid te dragen en keuzes te maken. Mijn doel met godsdienstonderwijs is onder meer het ontdekken en ervaren en leren omgaan met de God van de Bijbel. In de cursus komt dit aspect duidelijk naar voren. Ik leg dit hierna uit.

Ik heb de cursusonderdelen zo opgezet dat de deelnemers zelf in aanraking zouden komen met de materie. Deelnemers leren om zelf eerst door de stof heen te gaan alvorens ze iemand anders ermee begeleiden. Ze doen zo eerst zelf ervaringen op en ontdekken alleen en met elkaar hoe de dingen kennelijk werken. Op die manier leren ze proefondervindelijk een empathische houding en de nodige vaardigheden te ontwikkelen. Ze leren door de intervisieonderdelen ook om blijvend van elkaar en met elkaar te leren. Verder is ook het christelijke geloof aan bod gekomen voor wat betreft, natuurlijk, zondeleer, maar ook een leer van genade, verandering en groei. Door naar zichzelf en hun kwaliteiten te kijken leren deelnemers dat ook zijzelf in de loop der tijd veranderd zijn. Ook ontdekken ze dat ze een weg hebben afgelegd waarbij ze in het begin nog niet zoveel weten als aan het eind. Zo kan het ook gaan met pastoranten, die misschien in een kwestie verwickeld zitten die wij als zonde zouden benoemen maar waar de mens in kwestie misschien heel anders tegen aan kijkt. Met deze manier van ontdekken leren pastoraal werkers dat dingen niet altijd zwart wit zijn, ze ontwikkelen een fijngevoeligheid en ontdekken ook dat er veel grijsstinten zijn. Dat komt de acceptatie van de mens die ze begeleiden ten goede. Vanuit een accepterende houding kan er een pastorale relatie ontstaan³⁶. Ook Jezus begon met acceptatie.

³⁵ *Beschrijving van de verbinding tussen leertheorieën en godsdienstdidactiek / godsdienstdidactische modellen*. Op 4 januari 2012 – Natasja Hillaert

³⁶ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 96

3.3. Verantwoording didactiek (in relatie tot thematiek en onderwijsvisie)

Ik heb ervoor gekozen om deze thematiek door de deelnemers heen te laten gaan, door middel van een stukje eigen ervaring. Op die manier wil ik bereiken dat er niet zomaar geoordeeld wordt over anderen. Seksualiteit is een onderwerp dat ons allemaal aangaat en ik wilde dat deelnemers eerst over hun eigen seksualiteit na hebben gedacht alvorens ze mensen gaan begeleiden op deze thematiek. Reden: een stukje empathie³⁷, gevoeligheid ontwikkelen. Ik ben uitgegaan van de visie die “een luisterend oor”, een pastoraal handboek, aanreikt. Dat is een visie die ik tot de mijne heb gemaakt. Het gaat er allereerst om dat je luistert naar de ander. Ik heb dan ook verschillende luisteroefeningen ingebouwd. Zo ontdekken de deelnemers zelf hoe het is om te luisteren en als er naar je geluisterd wordt. Ook is het van belang dat je als pastor authentiek bent. Dit komt ook aan bod. Ik verwerk het stilstaan bij je eigen gevoelens in de cursus.

Het onderwerp homoseksualiteit en begeleiding is sterk met elkaar verweven in de cursus. Mensen leren naar elkaar te luisteren, elkaar te bevragen, bijvoorbeeld via de intervisiemethode. De cursisten leren ook het belang van het ontwikkelen en communiceren van een visie op het onderwerp. Ik laat de deelnemers stil staan bij hun eigen beleving en gevoelens. Zo leren ze al doende dit in de praktijk toe te passen.

Eigenlijk kun je de dingen zoals visie op onderwijs en visie op pastoraat in deze cursus wel onderscheiden, maar niet zo goed scheiden. Dat blijkt ook wel uit de bovenstaande beschrijvingen. Dingen lopen in elkaar over en vloeien uit elkaar voort.

Voor wat betreft de theoretische kennis heb ik vooral veel gehad aan het boek “Van Leertheorie naar onderwijspraktijk” door T. van der Veen en J. van der Wal, en het artikel van Ebbens over samenwerkend leren. Voor wat betreft deze didactische verantwoording maak ik dus vooral gebruik van deze werken.

³⁷ Liefdevol oog en open oor; red dr. H.C. van der Meulen; Boekencentrum, Zoetermeer; tweede druk; pag. 96-97

3.3.1 Verschillende leerstijlen

Ook over leerstijlen zijn verschillende opvattingen. Ik ben in mijn cursus uitgegaan van de leeropvatting van Kolb. Hiermee wil ik niet zeggen dat andere leeropvattingen slechter zijn, maar ik vond deze leeropvatting het meest praktisch om mee te werken.

3.3.1.1 Opvatting van Kolb³⁸

Theorie over *ervaringsleren*: een cyclisch proces van vier stadia die alle doorlopen moeten worden om te kunnen spreken van zinvol leren. Elke fase doet een beroep op specifieke cognitieve vaardigheden en leeractiviteiten:

1. Opdoen van, omgaan met en openstaan voor nieuwe concrete ervaringen
2. Reflectief observeren.
3. Abstraheren en conceptualiseren
4. Actief experimenteren.

De lerende start bij zijn eigen voorkeur vaardigheid/activiteit. Kolb komt zo tot vier leerstijlen (vooral mbt cognitieve verwerking van informatie / ervaringen)

1. Divergente leerstijl: beschouwer (combinatie van concreet ervaren en reflectief observeren). “Bezint eer gij begint”.
2. Assimilerende leerstijl: denker. (combinatie van reflectief waarnemen en vormen van abstracte begrippen / concepten). “eerst doordenken dan doen”.
3. Convergente leerstijl: beslisser. (combinatie van abstracte begripsvorming en actief experimenteren). Doelmatig, planmatig.
4. Uitvoerende leerstijl: doener. (combinatie van actief experimenteren en concreet ervaren). “wie niet waagt, die niet wint”.

Om een optimaal leerresultaat te bereiken kan de lerende het beste beginnen in die fase, die het meest direct aansluit bij zijn leerstijl. De leerkracht kan het beste in zijn didactische aanpak afwisselend een beroep doen op alle vier de leerstijlen. Daarvoor zijn vier onderwijsprogrammeringen mogelijk:

- a. Reflectieaanpak: start met het opdoen van ervaringen, bv rollenspel of projectonderwijs
- b. Zelfstudieaanpak: leerlingen verzamelen veelal zelf informatie en distilleren de beoogde kennis. Leraar helpt met onderscheid kaf van koren. Na verwerking kennis dmv opdrachten liefst confrontatie met werkelijkheid om te kijken of het daar werkt.
- c. Instructieaanpak: docent geeft duidelijke uitleg en vat samen. Leerlingen kunnen daarna oefenen en kunnen reflecteren.
- d. Oefenaanpak: beginnen met uitvoeren van opdrachten, geen grondige behandeling theorie, wel het neerzetten van een kader. Daarna werkvormen en media kiezen die betrokkenheid leerling stimuleren. Na reflectie afronden door o.l.v. leraar te ordenen.

³⁸ Van Leertheorie naar onderwijspraktijk” door T. van der Veen en J. van der Wal, hoofdstuk 2

3.3.1.2 Verschillende leerstijlen en de werkvormen in de cursus:

Algemeen

De cursus maakt het mogelijk voor cursisten om te oefenen met verschillende pastorale vaardigheden. Daarnaast is er ruimte voor bezinning op onderwerpen als homoseksualiteit, zonde, groei, heiliging. Hiervoor worden verschillende werkvormen gebruikt. Door het gebruiken van verschillende werkvormen komt de stof het beste tot zijn recht bij de individuele cursist. Iedereen heeft namelijk een andere leerstijl. De een kijkt liever op een abstracte manier naar de stof, de ander leert weer liever al doende. Bovendien maakt de variatie de cursus aantrekkelijk. Het cyclische van Kolb komt met name in de spiekbrieven naar voren, maar ook in een werkvorm als introspectie. Steeds weer wordt teruggekeerd naar een werkvorm die al eerder is toegepast en treedt er als het ware een verdieping op.

Werkvormen cursus in het licht van de leerstijlen van Kolb

1. Divergente leerstijl: beschouwer: Deze leerstijl komt vooral aan bod bij de werkvormen:
 - a. Rollenspel: door een rollenspel kunnen cursisten ervaren hoe hun eigen ervaringen een rol kunnen spelen in het contact met anderen met aangrenzende problematiek. Door zoveel mogelijk de praktijk te benaderen maken we de leeromgeving zo optimaal mogelijk. Vaardigheden kunnen zo in een veilige omgeving geoefend worden. Er worden vooraf briefjes uitgedeeld met rollen. De cursisten krijgen de mogelijkheid geboden te oefenen met verschillende pastorale vaardigheden zoals luisteren, samenvatten en doorvragen, grenzen stellen, empathie, waarheid.
 - b. Kernkwaliteiten: onderzoeken van je kernkwaliteiten.
Hier is een relatie met de schaal van Kinsey en de sterke behoefte aan vriendschap. Dingen die je soms als een negatieve eigenschap ziet kunnen ook te ver doorgeschoten positieve eigenschappen zijn. Eigenschappen waaraan je je ergert bij iemand kunnen juist leerzaam zijn. Ook wordt er geleerd dat uitersten je in de problemen kunnen brengen. Door dit te ontdekken kun je hier ook in de pastorale begeleiding mee aan de slag.

Doel: je ontwikkelt zo een fijngevoeligheid voor de precieze aard van dingen. Je zult dingen niet noodzakelijkerwijs als fout of goed zien, maar je ziet meer grijstinten. Iets is bijvoorbeeld een *uiterste* dat beteugeld mag worden, in plaats van iets dat *100% verkeerd* is wat je moet uitbannen. Zo komt er ruimte voor groei omdat er niet gestreden wordt tegen verkeerde dingen, maar juist gekeken wordt naar goede eigenschappen in iemand.

- c. Discussie om standpunt te ontwikkelen. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm.

Hierdoor wordt er weer op een andere manier geoefend met luistervaardigheden. Cursisten krijgen de kans om hun mening te ontwikkelen. Ze leren om te gaan met het geven en ontvangen van feedback, het beoordelen van het proces en introspectie.

- d. Intervisie: volgens de incidentmethode gaan we op een praktische manier aan de slag met lastige situaties. De cursisten leren een methode om van elkaar en met elkaar te leren en te groeien in hun rol als pastoraal werker. Je leert van je eigen handelen en gaat je eigen rol hierin zien. Dat biedt ruimte voor groei.³⁹

2. Assimilerende leerstijl: denker. Deze leerstijl komt vooral aan bod bij de werkvormen:

- a. Introspectie: telkens wordt er een stukje introspectie opgenomen in de groep. We staan stil bij wat er speelt, hoe zit je erbij, wat voel je. Hierdoor ontwikkel je een bewustwording van wat iets met je doet, en leer je dit ook te benoemen.
- b. De spiekbrief: door de hele cursus heen gebruiken de cursisten de spiekbrief. Hierop kunnen ze regels of aanwijzingen formuleren, ze kunnen dingen verbeteren, aanpassen. Aan het begin en eind van de les is er een paar minuten de tijd om de spiekbrief erbij te nemen en hem bij te werken. Deze werkvorm is gekozen vanwege de herhaling die zo optreedt. De aandacht wordt gevestigd op wat deze specifieke cursist wil leren. Bovendien vormt er zich gedurende de cursus een waardevol document waar ook later nog naar teruggegrepen kan worden.
- c. Discussie om standpunt te ontwikkelen. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm. Hierdoor wordt er weer op een andere manier geoefend met luistervaardigheden. Cursisten krijgen de kans om hun mening te ontwikkelen. Ze leren om te gaan met het geven en ontvangen van feedback, het beoordelen van het proces en introspectie.

³⁹ Trainingen ontwerpen (juni 2007), Karin de Galan

- d. Intervisie: volgens de incidentmethode gaan we op een praktische manier aan de slag met lastige situaties. De cursisten leren een methode om van elkaar en met elkaar te leren en te groeien in hun rol als pastoraal werker. Je leert van je eigen handelen en gaat je eigen rol hierin zien. Dat biedt ruimte voor groei.

3. Convergente leerstijl: beslisser. Doelmatig, planmatig. Deze leerstijl komt vooral aan bod bij de werkvormen:

- a. Leerdoel: het gaat hier niet alleen om het formuleren van je leerdoel, het is meer. Het gaat ook om het analyseren ervan, stel er vragen bij. Beschrijf ook wanneer je kunt zien hoe je het doel hebt behaald en maak een plan van aanpak voor het leerdoel.

Door dit instrument verhoogt de betrokkenheid en motivatie van de cursist bij de cursusstof. Bovendien leert hij/zij om meetbare en haalbare doelen te stellen, een plan op te stellen om de doelen te bereiken. Regelmatige evaluatie en zo nodige bijstelling van het doel of de weg daarnaar toe completeren het geheel. Dat is ook in het pastoraat een belangrijk hulpmiddel.

- b. Begin- en eindmeting: in het eerste deel van dag 1 en het einde van dag 4 meten we:
 - i. Visie op (homo-)seksualiteit. Wat weten cursisten al? Hoe kijken cursisten er na afloop tegenaan? Anders? Meer begrip?
 - ii. Pastorale vaardigheden: wat is de doelstelling van de cursist? En na afloop: is het doel bereikt?

Er wordt gemeten wat de toename in kennis en vaardigheden is. Het middel wordt ingezet om te meten waar de cursisten staan aan het begin en aan het einde van de cursus

- c. Intervisie: volgens de incidentmethode gaan we op een praktische manier aan de slag met lastige situaties. De cursisten leren een methode om van elkaar en met elkaar te leren en te groeien in hun rol als pastoraal werker. Je leert van je eigen handelen en gaat je eigen rol hierin zien. Dat biedt ruimte voor groei.

4. Uitvoerende leerstijl: doener. Deze leerstijl komt vooral aan bod bij de werkvormen:
- a. Sorteeropdracht: voor de herkenbaarheid van verschillende aspecten van pastoraal handelen, zoals:
 - i. assertief, subassertief en agressief gedrag.
 - ii. Distantie en nabijheid
 - iii. verschillende vormen van vragen (open, gesloten)

Het doel van deze vorm is op een analyserende manier te werk gaan, dingen gaan herkennen. Dit is dan weer een opstapje naar het zelf gaan doen.

- b. Schrijfronde: 3 a 4 groepen gaan ieder een eigen onderwerp uitwerken op papier. Het wordt aan twee daarop volgende groepen doorgegeven voor commentaar of vragen. Daarna komt het weer terug. De schrijvers gaan opnieuw aan de slag. Passen hun uitwerking aan en verwerken ook erin hoe ze de vragen of het commentaar hebben verwerkt. Hierna wordt het per groepje gepresenteerd. Op het bord of de flip-over worden principes opgeschreven.

Het doel van deze werkvorm is het leren en ontwikkelen van de vaardigheden samenwerking, het verwoorden van je standpunt, omgaan met en geven van feedback, leiding geven en luistervaardigheden.

- c. Discussie om standpunt te ontwikkelen. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm.
Hierdoor wordt er weer op een andere manier geoefend met luistervaardigheden. Cursisten krijgen de kans om hun mening te ontwikkelen. Ze leren om te gaan met het geven en ontvangen van feedback, het beoordelen van het proces en introspectie.
- d. Intervisie: volgens de incidentmethode gaan we op een praktische manier aan de slag met lastige situaties. De cursisten leren een methode om van elkaar en met elkaar te leren en te groeien in hun rol als pastoraal werker. Je leert van je eigen handelen en gaat je eigen rol hierin zien. Dat biedt ruimte voor groei.

3.3.2 Constructivisme

3.3.2.1 Achtergrondinformatie

Vooral in hoofdstuk drie komt de cognitieve revolutie en het constructivistische vervolg ter sprake. In de jaren na de tweede wereldoorlog maakte het behaviorisme plaats voor de cognitieve (leer)psychologie. Dit werd aan het einde van de twintigste eeuw aangevuld met leer en instructie principes uit het constructivisme. Het grote werk in de beginperiode van deze revolutie werd gedaan door Bruner en Ausubel. Deze Amerikaanse onderwijspsychologen schreven baanbrekende dingen voor het constructivisme. Beide schreven over de manier waarop **kennis wordt geordend** in het menselijk brein, ook schreven ze over de wijze waarop informatie door de **cognitieve activiteit (leren)** wordt omgezet in kennis.

3.3.2.2 Het (zelf)ontdekken leren van Bruner.

De mens wordt door Bruner gezien als een actieve informatieverwerker, die in staat is problemen creatief en rationeel op te lossen. Hij legt daarom ook een sterke nadruk op het **“cognitieve leren”**. De lerende zelf selecteert informatie, hij is intentioneel/doelgericht bezig. Leren is in zijn ogen dus niet een passief reageren op prikkels uit de omgeving. Er is een bewuste selectie waarin allerlei zaken in een **cognitieve structuur** worden opgeslagen. Deze structuur wordt steeds aangevuld en heringedeeld, door leren.

Om de cognitieve ontwikkeling te stimuleren dient het onderwijs te zijn ingericht op een manier dat het kind actief en zelfontdekkend met leerinhoud bezig is. Het doel: zelfstandig denken, zelf problemen oplossen en eigen kennis construeren.

Kritiek op Bruner komt bijvoorbeeld van Ausubel. Ausubel heeft kritiek op de vage definiëring van het begrip zelfontdekkend leren, maar ook op de mythe dat elke vorm van externe sturing in het proces van zelfontdekkend leren als hinderlijk zou worden ervaren door de lerende. Ook Bruner zelf is later wat teruggekomen op deze opvatting, mede op grond van onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat veel leerlingen niet of onvoldoende in staat zijn zelfstandig, dat wil zeggen: zonder enige externe sturing, informatie te verwerken. Hij introduceert daarom het begrip guided discovery.

3.3.2.3 Het ontvangend en betekenisvolle leren van Ausubel

Ausubels interesse gaat met name uit naar het betekenisvolle, verbale leren.

Hij onderscheid een aantal vormen van leren:

-Actief ontvangend leren tegenover ontdekkend leren. Leerinhoud in kant en klare vorm aanbieden dat het zonder bewerking kan worden opgeslagen, dit wordt bewerkt tot persoonlijke kennis.

Het moet wel voor de leerlingen actief van aard zijn. Dat kan door verschillende onderwijsstrategieën, zoals vergelijkingen maken, verwijzen naar eerder behandelde leerstof, voorbeelden laten bedenken of geven of samenvattingen laten maken.

-Betekenisvol leren tegenover betekenisloos leren: nieuwe informatie krijgt pas een betekenisvol karakter als deze verbonden kan worden met reeds aanwezige kennis in de cognitieve structuur van de leerling. Door elaboratie van de aangeboden informatie construeert de lerende als het ware zelf zijn eigen kennisbestand. Door de integratie van nieuwe kennis in het reeds aanwezige kennisbestand ontstaat er een nieuwe cognitieve structuur, die zich zowel kwantitatief als kwalitatief onderscheidt van de cognitieve structuur zoals die aanwezig was voor het leerproces begon: de leerling heeft dan dus geleerd.

De mogelijkheid tot betekenisvol leren wordt sterk bevorderd wanneer er in de cognitieve structuur heldere en sterke ankerbegrippen zijn die algemeen van karakter zijn. Soms heeft een leerling te weinig voorkennis en dient een leraar een kader of leerstructuur aan te scheppen, om een bepaalde kloof te overbruggen. Een dergelijk kader bevat organizers die leerinhoud ordenen in de cognitieve structuur.

Binnen het constructivisme komen twee wetenschappen bij elkaar: de Kennisleer en de leerpsychologie. De kennisleer gaat in op de aard of het wezen van kennis en tussen de relatie "kennis en werkelijkheid". De leerpsychologie gaat in op de wijzen waarop mensen leren.

Leren is bij veel constructivisten interactief, en bovenal context gebonden. De rol van een leraar is binnen het constructivisme krijgt veelal de rol van begeleider, tutor of coach. De didactiek is daardoor activerend en is leerling- en procesgericht. Binnen deze taak is het van belang om een krachtige leeromgeving te creëren voor leerlingen.

3.3.2.4 Constructivisme en de cursus

De cursus gaat in hoge mate uit van het constructivisme. Er wordt een activerende didactiek toegepast en de docent is vooral als begeleider of coach aanwezig. De werkvorm "spiekbrieven" is een krachtige manier om de cognitieve structuur te verhelderen en te verdiepen. Zaken krijgen betekenis doordat het aan ankers worden opgehangen. De spiekbrieven vertegenwoordigen de structuur en die kan in de loop van de cursus steeds worden uitgebreid en aangescherpt of aangepast. De docent initieert dat hiermee aan de slag gegaan wordt, maar de cursisten zelf zijn het die aangeven wat voor hen belangrijk is.

Ook bij het formuleren en bevragen van "leerdoelen" is de rol van de docent een begeleidende rol. Hij legt uit hoe je een leerdoel kunt formuleren maar de cursist zelf onderzoekt als het ware zijn cognitieve structuur en kijkt waar kapstukken zijn die hij wil uitbreiden of aanscherpen.

Bij een werkvorm als "de schrijfopdracht" maakt de cursist actief gebruik van zijn bestaande voorkennis, en past zijn ideeën ook daadwerkelijk aan, na feedback door medecursisten. De docent geeft alleen de kaders aan, stuurt het proces.

3.3.3. Zelfstandig leren

Van nature stel ik groot belang in het zelf leren nadenken en het zelf verantwoordelijkheid nemen voor je leer- en groeiproces. Dat dit zelfstandig leren heet ontdekte ik bij het bestuderen van de relevante literatuur. In de cursus maak ik ook gebruik van deze belangrijke manier van leren. Bij het bestuderen van het boek “Van leertheorie naar onderwijspraktijk”⁴⁰ trof ik interessante informatie aan over het belang van zelfstandig leren, de verschillende opvattingen die erover bestaan en hoe je dit zelfstandig leren in de praktijk zou kunnen toepassen. Ik vat dit in het kort samen en ga daarna over tot het vermelden van hoe ik zelfstandig leren in de cursus heb gebruikt.

3.3.3.1 Belang van zelfstandig leren

Van verschillende kanten wordt het belang van zelfstandig leren onderstreept.

1. Vanuit de *sociale en politieke instituties* vindt men het gewenst dat de individuele burger verantwoordelijk, kritisch en mondig is. Het onderwijs moet helpen de jongeren zich te ontplooien in een snel veranderde wereld. Hij/zij moet zelfstandig informatie verwerken en een mening daarover vormen en deze duidelijk kenbaar kunnen maken. Het onderwijs moet voorbereiden op een leven lang leren en willen leren.
2. In het *onderwijs* is er sprake van een nieuw onderwijsbeleid waardoor wordt geprobeerd om zowel de inhoud en de didactiek als de organisatie van het onderwijs beter af te stemmen op maatschappelijke behoeften. Dit heeft gevolgen gehad voor zowel de eerste fase (onderbouw) als de tweede fase (bovenbouw):
 - Eerste fase: er is een zogenaamd TVS-concept ontwikkeld, waarbij de kerndoelen gericht zijn op drie aspecten:
 1. *Toepassing*: Voor leerlingen zal duidelijk moeten worden de leerstof moet in een herkenbare context staan (bijv. een bedrijf) en actief verworven worden, zodat leerlingen deze kunnen gebruiken in hun dagelijks leven.
 2. *Vaardigheid*: Leerlingen zullen de gelegenheid moeten krijgen te oefenen in cognitieve, sociale en motorische vaardigheden. Het resultaat moet, meer dan voorheen, bestaan uit het kunnen hanteren van vaardigheden die leiden tot productieve kennis.
 3. *Samenhang*: De kennis die leerlingen opdoen moet optimaal samenhang vertonen (samenhang tussen vakken en tussen vak en begeleiding).
 - Tweede fase: het nieuwe beleid is geconcretiseerd door het invoeren van een algemeen verplicht gedeelte, een gedeelte vrije-keuzeruimte en een profielgedeelte.

Ook een nieuwe didactiek, afgeleid van het studiehuisconcept, moet een bijdrage leveren aan de kwaliteitsverbetering. Leerlingen moet actief en zelfstandig leren (leren) en zijn verantwoordelijk voor hun eigen leerproces.

⁴⁰ Van Leertheorie naar onderwijspraktijk” hoofdstuk 5, T. van der Veen en J. van der Wal, Noordhof Wolters, 1997

3. Vanuit de kritische *sociologie en de humanistische leerpsychologie* wordt zelfstandig leren als (enig) zinvolle manier van leren opgevat. Het initiatief van leren moet bij de leerling gelegd worden, alleen dan ontstaat er persoonlijke verantwoordelijkheid wat leidt tot gedragsverandering.
4. Vanuit de *wetenschap en de praktijk van het onderwijs* zijn er al tijden onderwijssystemen waarin zelfstandig leren een belangrijke rol vervult (voorgezet montessorionderwijs).
5. De snel toenemende mogelijkheden van *informatie- en communicatietechnologie* (ICT) maken het mogelijk om als leerling op je eigen niveau en tempo te leren.

Het bovenstaand overzicht laat zien hoe belangrijk het concept van zelfstandig leren is geworden. Het vormt een noodzakelijk antwoord op breed gevoelde maatschappelijke behoeften.

3.3.3.2 Opvattingen over zelfstandig leren

Zelfstandig leren heeft verschillende betekenissen in de wetenschappelijke literatuur en in de praktijk van het onderwijs. Vier betekenissen worden hieronder weergegeven en verhelderd.

1. Zelfstandig leren als werkvorm in het onderwijs
Bij zelfstandig leren als werkvorm wordt zelfstandig leren ingevuld als zelfwerkzaamheid. Daarbij zijn de leerlingen zelf aan het werk, onafhankelijk van de docent. De leerling plannen en voeren de taken zelf uit.

Als de docent het leerproces en de leerinhoud plant en structureert en de leerling de opdrachten uitvoert die daaruit voortkomen, spreken we van gedeeltelijke zelfwerkzaamheid.

2. Zelfstandig leren als werkhouding
Bij zelfstandig leren als werkhouding ligt het accent op het uit jezelf willen leren en zelf verantwoordelijk willen zijn voor het resultaat.
3. Zelfstandig leren als het kunnen gebruiken van drie soorten leeractiviteiten.

In de opvatting van zelfstandig leren als het kunnen gebruiken van drie soorten leeractiviteiten wordt ervan uitgegaan dat iemand zelfstandig kan leren als hij bepaalde kennis over leren heeft.

Men probeert leerprocessen te ontleden in bepaalde gedragingen, of men tracht bepaald gedrag als voorwaarde voor leren te identificeren (zo kan je 'zien' dat iemand leert). Het begrip leeractiviteit is een sleutelbegrip geworden bij het beschrijven van leerprocessen.

Er worden in de leerpsychologie drie soorten leeractiviteiten (of wel leervaardigheden) onderscheiden:

- 1. Cognitieve leeractiviteit: deze soort uitvoerende activiteit heeft te maken met de cognitie (verwerven en verwerken informatie etc.).
- 2. Affectieve leeractiviteit: deze wordt gevormd door activiteiten waarmee je je leerproces emotioneel ondersteunt (zelfdiscipline, motivatie).
- 3. Metacognitieve leeractiviteiten: Deze soort bestaat uit regulerende activiteiten, ook wel strategieën genoemd. Deze zijn gericht op het sturen van de cognitieve en affectieve activiteiten ('door leren kom ik hogerop', 'wat zijn mijn verwachtingen?') Deze heten metacognitief want de lerende houdt vanuit een helikopterpositie toezicht op de uitvoering van zijn cognitieve activiteiten.

Zelfstandig kunnen leren betekent vanuit deze optiek dat je tijdens een leerproces gericht gebruik kunt maken van zowel cognitieve en affectieve als van metacognitieve leeractiviteiten.

4. Zelfstandig leren als het vervullen van leerfuncties

Het gaat bij deze benadering om het vervullen van leerfuncties tijdens een leerproces. Leerfuncties zijn psychologische functies die in een volwaardig leerproces gerealiseerd worden (bijv. het stellen van leerdoelen). Dit kan vervuld worden door de leerling, de docent of studiemateriaal.

Het zelfstandige leervermogen wordt bepaald door de mate waarin de leerlingen zelf de leerfuncties vervullen. Deze benadering gaat er vanuit dat zelfstandig leren door scholing geleerd kan worden.

In de vier bovenstaande invalshoeken komt een gemeenschappelijke kern naar voren, namelijk dat zelfstandig leren uitgedrukt kan worden in 'de mate waarin leerlingen actief zijn en sturing geven aan hun eigen leerproces'.

3.3.3.3 Samenwerkend leren

Sebo Ebbens geeft in zijn boek *Samenwerkend leren*⁴¹ aan dat het gebruik van de instructiemethode 'samenwerkend leren' veel kan bijdragen aan het leren actief en zelfstandig leren:

- Het toe-eigenen van kennis heeft meer kans van slagen in het samenwerken met andere leerlingen dan in hun eentje
- De docent kan hen meer zelfverantwoordelijk maken voor hun leerproces
- De leerlingen leren een goede beheersing van sociale vaardigheden. Ze moeten zelfstandig met andere leerlingen doelen kunnen (willen) stellen en realiseren.

⁴¹ "Samenwerkend leren, h3, Sebo Ebbens, Noordhoff Uitgevers B.V., mei 2005

3.3.3.4 Zelfstandig (samenwerkend) leren in de cursus

Ook in mijn cursus heb ik in ruime mate gebruik gemaakt van de voordelen van zelfstandig leren en van samenwerkend leren. Ik zie de noodzaak ervan in om cursisten zelfstandig te maken en ze een houding aan te leren die verder leren mogelijk maakt. De cursus gaat erom dat cursisten leren om te gaan met pastورانten op een verantwoorde en zo optimaal mogelijke manier. In dit proces, dat nooit hetzelfde kan zijn, is het van groot belang dat ook na de cursus de cursist zichzelf blijft aanscherpen. Dat de cursist dus eigenlijk blijft leren. Zelfstandig leren is voor hem een noodzaak geworden om een goede pastoraal werker te zijn. Om die reden heb ik in de cursus zoveel mogelijk gebruik gemaakt van zelfstandig (samenwerkend) leren. Leerlingen gebruiken de drie soorten leeractiviteiten en vervullen zo veel mogelijk zelf de leerfuncties. Ook het feit dat de docent een vooral begeleidende rol heeft speelt hier een rol in. De cursUSDagen hebben een gedeelde sturing van het leerproces.

Dit zelfstandig werken komt naar voren in zeer veel verschillende werkvormen die ik in de cursus aanbied. Ik geef hierna een aantal voorbeelden hiervan.

Een heel duidelijke is de werkvorm *interview*. Cursisten leren de manier aan in de cursus, maar worden gestimuleerd om dit in hun alledaagse praktijk voort te zetten door de groep als zodanig periodiek met elkaar te laten afspreken. Er is ook een terugkomdag gepland waarin dit aan de orde komt. Hier komt vooral de affectieve leeractiviteit aan bod, zoals motivatie en zelfdiscipline.

De *schrijfopdracht*: juist in deze opdrachten leren cursisten ook van elkaar. Door het geven en ontvangen van feedback worden denkbeelden en attitudes bijgesteld maar ook verdiept. Men scherpt elkaar als het ware aan. Hier zie je vooral cognitieve leeractiviteiten terugkomen, het echte verwerven en verwerken van informatie.

Het maken van *leerdoelen*: dit is bij uitstek een werkvorm waarbij cursisten zelf aan het leren zijn. Ze maken een plan dat zeer concreet moet zijn en gaan vervolgens aan de slag met het uitvoeren ervan. Aan het begin en eind van de cursus vindt ook een *meting* plaats. Hiermee kunnen cursisten ook zelfstandig toetsen in hoeverre ze aan hun leerdoel hebben gewerkt, en in welke mate ze dit behaald hebben. Hier zie je vooral metacognitieve leeractiviteiten terugkomen die gericht zijn op het sturen van de cognitieve en affectieve activiteiten die in de cursus aan bod komen.

4. Nawoord/conclusie

Ik vond het heel bijzonder om deze cursus er weer bij te pakken en nu te gaan kijken naar met name de onderbouwing van het een en ander. Vooral ben ik dank verschuldigd aan de twee personen die de tijd en moeite wilden nemen om mij te woord te staan, mijn vragen over hun zeer persoonlijke gebeurtenissen zo open te beantwoorden. Ook het me verdiepen in de materie heeft me persoonlijk verrijkt. Toch blijf ik er huiverig voor om een definitief standpunt in te nemen. Al met al kan ik zeggen dat de beweging die ik heb gemaakt er een is van meer begrip voor het standpunt dat homoseksuele relaties niet per sé zondig hoeven te zijn. Ik heb meer inzicht gekregen in de theologische en culturele achtergronden van de materie.

Voor wat betreft de onderbouwing van het didactische gedeelte deed het me goed om de dingen die ik vanuit de kopopleiding heb geleerd in de praktijk eens te leggen op de eerder door mij gemaakte cursus en te zien hoe ik de dingen al in de cursus heb gelegd, nog voordat ik mezelf daar bewust van was. Ik vind achteraf gezien, met deze kennis die ik nu heb, nog steeds dat het een goed opgezette cursus is die goed doordacht is. Ik kan er nog steeds ten volle achter staan.

Belang voor de beroepspraktijk: samen met de cursus kan dit document op tweeërlei wijze van waarde zijn voor de beroepspraktijk.

1. De cursus is met dit document eenvoudig toe te passen op de schoolsituatie, waarbij de doelgroep mentoren of intern begeleiders zijn die leerlingen met homoseksuele gevoelens vanuit een christelijke visie willen begeleiden. Mentoren leren zowel over de Bijbelse visie over homoseksualiteit én het begeleiden van mensen als over communicatie vaardigheden. Het geheel zit goed in elkaar en heeft maar een paar kleine aanpassingen nodig om in deze nieuwe omgeving ingezet te kunnen worden.
2. Gelet op de nieuwe regelgeving, waarbij iedere school ook een lespakket moet gaan samenstellen over homoseksualiteit, is deze doordenking bovendien een document dat als ondergrond kan dienen voor de ontwikkeling van een dergelijk lespakket. Er wordt zowel verantwoording afgelegd over de invulling van de duiding van het onderwerp homoseksualiteit als naar een goede didactische manier van overdragen van kennis en vaardigheden. Hierbij kan dan nauwe aansluiting gezocht worden om te komen tot een verantwoord en zinvol lessenpakket.

5. Bronnenlijst

Ik heb de navolgende bronnen geraadpleegd voor het schrijven van dit stuk.

- i. De cursus “pastoraat in het licht van homoseksualiteit”, door Natasja Hillaert
- ii. www.vrijwilligerswerk.nl ;
<http://toerustingeneducatie.pkn.nl/Default.aspx?page=675>
- iii. Liefdevol oog en open oor, handboek pastoraat in de christelijke gemeente; red. Dr. H.C. van der Meulen
- iv. <http://www.totheildesvolks.nl/nl/different/downloads/artikelen/287-pastoraal-omgaan-met-homoseksualiteit.html>
- v. scriptieopzet Kleurloos kleur bekennen, van Anna van der Want, september 2007
- vi. Beschrijving van de verbinding tussen leertheorieën en godsdienstdidactiek / godsdienstdidactische modellen. Op 4 januari 2012 – Natasja Hillaert
- vii. pastoraal handboek homoseksualiteit; Different; Reitze Siebesma
- viii. De huiver van Leviticus, Ethiek en pastoraat rond homofilie en homoseksualiteit; Drs. Jan Noordam
- ix. Het gebroken beeld; Leanne Payne
- x. <http://holebi.onderwijsweb.net/werkvormen>
- xi. <http://homoindex.nl/ouder/vraag-en-antwoord.html>
- xii. Interview met A. (gefingerde naam), maart 2012
- xiii. Interview met G., april 2012
- xiv. Schriftelijke vragen aan Different
- xv. Theologische visies op bijbelteksten over homoseksualiteit; VISIEBETOOG; Gertjan Kant en Stefano Patti; Juni 2011
- xvi. Samenwerkend leren, h3, Sebo Ebbens, Noordhoff Uitgevers B.V., mei 2005
- xvii. Van Leertheorie naar onderwijspraktijk”, T. van der Veen en J. van der Wal, Noordhof Wolters, 1997
- xviii. Trainingen ontwerpen (juni 2007) Karin de Galan

6. Verantwoording van de ondernomen activiteiten.

Februari 2012:

Opzet projectplan, mailen aan de heer Praamsma. Hij zorgt voor melding met toelichting op het projectbureau, zodat het afstuderen kan beginnen.

Maart 2012:

Ik benader A. voor een interview en maak een afspraak met haar. Het interview bereid ik voor: ik weet wat ik wil weten maar houd het vooral op een open interview, zodat er veel informatie gegeven kan worden.

Interview afnemen.

Uitwerking interview met A. Ik e-mail de uitwerking aan haar en nodig haar uit om eventueel aanpassingen of correcties te doen. Verder start ik met het opschrijven van de impliciete standpunten over homoseksualiteit en maak ik een start met het opschrijven van mijn visie.

April 2012:

Uitgebreid onderzoek van literatuur en het interview met G. Ik werk een en ander uit en noteer mijn bevindingen in het document.

Verder mail ik de heer Praamsma voor een afspraak voor de tussen- en eindbeoordeling en stuur ik het voorlopig document toe.

Gesprek met de heer Praamsma over wat nog verbeterd kan worden in het document.

Aanpassing van het document: structuur, verwijzingen en uitbreiding van beschreven standpunten.

Uitgebreid onderzoek van literatuur over didactiek en het uitwerken van mijn bevindingen in het document. Uitgebreid bronnenonderzoek over homoseksualiteit en uitwerken van mijn bevindingen in het document.

Mei 2012:

Uitgebreid onderzoek naar pastoraat en het uitwerken van mijn bevindingen in het document. Aanpassen van de lay-out en de laatste hand leggen aan het afstudeerdokument. Na aanwijzingen door meneer Praamsma dingen nog verder aangescherpt en uitgewerkt. Lay-out opnieuw gedaan omdat er dingen niet klopten.

7. Onderliggend projectplan

Projectplan Natasja Hillaert; 21 februari 2012

Naam project: uitbouw afstudeerproject GPW naar GL-criteria (zoals afgesproken in het assesment op 2 september 2009)

1. Aanleiding:

In het kader van de EVC-procedure die ik in 2009 volgde is mijn afstudeerproject van GPW onder de loep genomen. Mijn vraag was namelijk of ik vrijstelling kon krijgen voor het afstudeerproject, omdat ik het in mijn project overwegend over onderwijs gaat, buiten de GL-context. Dit was destijds een eis aan het afstuderen op GL: onderwijs juist buiten de GL-context, omdat je het in principe bij je afstuderen al binnen die context kunt. Ik heb een cursus gemaakt voor de Stichting Different. Het is een cursus waarmee Different vanuit haar eigen visie pastorale werkers op kan leiden tot het begeleiden van mensen met homoseksuele gevoelens. Ik ben daartoe uitgegaan van de visie van Different en heb die slechts marginaal getoetst. Uit de assessment is het volgende naar voren gekomen:

- a. Het afstudeerproject geeft een heldere instructie voor cursusleiders. Zij weten wat ze moeten doen.
- b. Ook voor de cursisten is een helder werkboek gemaakt.
- c. De didactische verantwoording is op procesniveau verantwoord.
- d. Voor wat de GL-opleiding betreft, is dit product vergelijkbaar met een (uitgebreide) lessenserie. Bij het afstuderen GL is het juist de bedoeling 'meer' dan een lessenserie te produceren.
- e. Dit 'meer' (zie afstudeernota GL) zou voor het huidige product inhouden, dat we een expliciete theologisch-culturele verantwoording verwachten ten opzichte van de impliciete stellingnames in de cursus.
- f. Tevens is een verantwoording van het didactische gedeelte op onderwijsinhoudelijk niveau van belang. Verantwoording van de gekozen didactische aanpak in relatie tot de thematiek en relatering aan een onderwijsvisie is hierbij van belang.
- g. Het geheel is dus met deze aanvullingen in te brengen als GL-afstudeerproduct

2. Probleem en doelstelling:

De opdracht waar ik voor sta valt als volgt te omschrijven:

- a. Verantwoordt de impliciete stellingnames in de cursus theologisch-cultureel.
- b. Verantwoordt het didactische gedeelte op onderwijsinhoudelijk niveau, en relateer het aan de thematiek en een onderwijsvisie. Het gaat hier dus niet om een verantwoording op procesniveau, daar dit al voldoende is gedaan.

De volgende vragen zijn hierbij van belang:

Ad a:

1. Wat zijn de impliciete stellingnames in de cursus?
2. Hoe zijn deze stellingnames theologisch-cultureel te verantwoorden?

Ad b:

1. Welke didactiek is, gelet op deze thematiek het meest wenselijk?
2. Hoe komt deze didactiek tot uiting in de didactiek van mijn cursus?
3. Welke onderwijsvisie heb ik?
4. Hoe komt deze onderwijsvisie tot uiting in de didactiek van mijn cursus?

3. Projectresultaten:

1. Definitief projectplan: een aanvulling van het projectplan tot een volledig werkplan. Hierin staat onder andere:
 - a. een nauwkeurige omschrijving van de beoogde effecten, resultaten, eisen, randvoorwaarden en beperkingen.
 - b. Een activiteitenplan, met activiteiten per deelresultaat, de fasering en de structurering
 - c. Een beheersingsplan, met alle afspraken over tijd, geld, kwaliteit, informatie en organisatie.

Dit plan is de basis waarop gebouwd gaat worden, wordt voorgelegd aan de opdrachtgever, de projectcoach en de meelezer voor akkoord.

2. Een verantwoordingsdocument: dit resultaat is de benodigde aanvulling op mijn afstudeerproject, waarmee ik voldoe aan de eis voor een GL-afstudeerproduct.

4. Beperkingen:

Niet onder het project valt:

1. Een didactische verantwoording op procesniveau.
2. Het aanpassen van het oorspronkelijke product (voor zover het niet voldoet aan deze door mij nooit eerder onderzochte didactische en theologisch-culturele verantwoording).

5. Activiteiten:

a. Literatuuronderzoek :

i. De cursus “pastoraat in het licht van homoseksualiteit”, door Natasja Hillaert

1. welke impliciete stellingnames tref ik aan?
2. welke didactische keuzes maakte ik?

ii. Pastoraat en didactiek:

1. toerusting van vrijwilligers; informatie van internet zoals op www.vrijwilligerswerk.nl ;
<http://toerustingeneducatie.pkn.nl/Default.aspx?page=675>
2. *Liefdevol oog en open oor, handboek pastoraat in de christelijke gemeente*; red. Dr. H.C. van der Meulen

iii. Godsdienstdidactiek:

1. *scriptieopzet Kleurloos kleur bekennen*, van Anna van der Want, september 2007
2. *Beschrijving van de verbinding tussen leertheorieën en godsdienstdidactiek / godsdienstdidactische modellen*. Op 4 januari 2012 – Natasja Hillaert
 - a. *Hierin*: onderwijsvisie N. Hillaert
 - b. *Weergave van mijn onderzoek naar verschillende visies op Gd-onderwijs*

iv. Homoseksualiteit:

1. *pastoraal handboek homoseksualiteit*; Different; Reitze Siebesma
2. *De huiver van Leviticus, Ethiek en pastoraat rond homofilie en homoseksualiteit*; Drs. Jan Noordam
3. *Het gebroken beeld*; Leanne Payne
4. <http://holebi.onderwijsweb.net/werkvormen>
5. <http://homoindeklas.nl/ouder/vraag-en-antwoord.html>

b. Het voeren van gesprekken:

1. Interview met een christen die zelf een seksuele identiteitscrisis onderging, waarbij ze plotseling homoseksuele gevoelens heeft ervaren: interview zal gaan over haar zoektocht, zowel persoonlijk als bijbels en de wijze van begeleiding die zij vanuit de kerk wenselijk zou achten.
2. Interview met een christen die zelf homoseksuele gevoelens heeft en samenleeft met iemand van zijn eigen geslacht: interview zal gaan over zijn eventuele zoektocht, zowel persoonlijk als bijbels, en de wijze van begeleiding die hij vanuit de kerk wenselijk zou achten.
3. Interview met iemand van Different over de ervaringen tot nu toe met de cursus. Interview zal gaan over de didactische keuzes in

relatie tot de thematiek en over de theologisch-culturele aspecten van het onderwerp.

c. *Het schrijven van het verantwoordingsdocument* (eindproduct)

i. *Algemeen:*

1. *Doelstelling van het document*
2. *Onderverdeling in hoofdstukken per onderwerp*
3. *Conclusies per onderwerp*

ii. *Eindconclusie:* ik beschrijf tot slot mijn eindconclusie

6. Planning:

Het project duurt vanaf de start in oktober 2011 tot 15 mei 2012. Hierin zijn de volgende fases te onderscheiden:

Initiatieffase: oktober 2011 – 21 februari 2012: gesprek met de heer Praamsma over de precieze bedoeling van het project. Uitwerken van een eerste versie van het projectplan. Meneer Praamsma wil opdrachtgever en coach zijn.

Definitieffase: 21 februari 2012 - 6 maart 2012: het maken van een het definitieve projectplan; contract afsluiten (?);

Ontwerpfase: 6 maart 2012 - 20 maart 2012: goedkeuring van het definitieve projectplan; goedkeuring hiervan. Project aanmelden.

Vorbereidings- en realisatieffase: 20 maart 2012 – 30 mei 2012:

	Maart	April	Mei
Literatuuronderzoek	X	X	
Interviews	X	X	
Verantwoordingsdocument onderdeel theologisch-culturele stellingname		X	X
Verantwoordingsdocument onderdeel didactische verantwoording		X	X
Inleveren eindproduct			X
Beoordeling			X

Tussenbeoordeling: begin april; na afronding van het literatuuronderzoek en de interviews, en na een eerste opzet van het verantwoordingsdocument.

Afronding: 15 mei lever ik alle stukken in bij de heer Praamsma ter definitieve beoordeling.

7. Geld/uren:

Uren: er zijn in totaal 10 ECTS x 28 uur = 280 uur beschikbaar voor het totale project, inclusief de begeleidingsgesprekken en het eindgesprek. Dit betekent dat er circa 260 uur overblijft voor het project. Dit is haalbaar. Ik schat in dat ik circa 100 uur aan literatuuronderzoek zal besteden, 50 uur aan gesprekken en voorbereiding daarvan, en 90 uur aan de ontwikkeling van het product.

Geld: er zijn kosten om de eindproducten af te laten drukken en in te laten binden. Ik schat dit voorsnog in op 50 euro. De literatuur is al in bezit, of kan geleend worden in de bibliotheek. Hiervoor zijn dan ook geen kosten begroot. Verder zijn er nog reiskosten van en naar Ede, die ik voor eigen rekening zal nemen.

8. Kwaliteit:

Het resultaat is goed als de heer Praamsma akkoord is met de deeloplevering en het eindproduct.

9. Communicatie:

Ik informeer de betrokken partijen als volgt:

- a. Maandelijks een update via e-mail
- b. Stukken die klaar zijn voor beoordeling en goedkeuring zend ik via e-mail. Dit zal zijn na
 1. Afronding van het definitieve projectplan
 2. Indeling van het verantwoordingsdocument in onderdelen
 3. Afronding van de interviewvragen
 4. Afronding van de voorlopige opzet van het verantwoordingsdocument onderdeel theologisch-cultureel
 5. Afronding van de voorlopige opzet van het verantwoordingsdocument onderdeel didactisch.
 6. Aangepaste definitieve opzet van het verantwoordingsdocument
- c. Bij de tussenevaluatie in april 2012 en bij de eindbeoordeling in mei 2012 is er persoonlijk contact met de projectcoach/opdrachtgever om te evalueren en af te stemmen.
- d. Zo nodig neem ik via de telefoon of via de e-mail contact op.

10. Organisatie:

Dit project verzorg ik alleen. Daar leent het project zich goed voor.

Cursus voor cursisten

p

a

s

t

o

r

a

a

t

In het licht van
homoseksualiteit

een vaardigheidskursus

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
Cursusdag 1 overzicht.....	2
Uitwerking van de opdrachten van dag 1	3
Opdracht A: theorie Bijbelse benadering	3
Opdracht B: pastorale vaardigheden.....	3
Opdracht C: communicatieve vaardigheden	4
Huiswerkopdracht.....	4
Cursusdag 2 overzicht.....	5
Uitwerking van de opdrachten van dag 2	6
Opdracht 1: intervisie	6
Opdracht 2: kernkwaliteiten.....	7
Opdracht 3: grenzen stellen	9
Opdracht 4: nee zeggen.....	10
Opdracht 5: feedback	11
Huiswerkopdracht.....	11
Cursusdag 3 overzicht.....	12
Uitwerking van de opdrachten van dag 3.....	13
Opdracht 1: omgaan met irreële gevoelens en/of gedachtes.....	13
Opdracht 2: gedragsverandering.....	13
Opdracht 3: emotionele afhankelijkheid.....	14
Opdracht 4: relatie met ouders/familie en het andere geslacht.....	14
Opdracht 5: intervisie	15
Huiswerkopdracht.....	15
Cursusdag 4 overzicht.....	16
Uitwerking van de opdrachten van dag 4.....	17
Opdracht 1: intervisie	17

Inleiding

Van harte welkom op deze cursus voor pastoraal werkers .

In deze cursus gaan we aan de slag met de thematiek: begeleiding van mensen met homoseksuele gevoelens. De cursus bestaat uit 3 dagen en een ochtend. In die cursUSDagen gaat het over het onderwerp homoseksualiteit en pastoraat. Het is vooral een praktijkgerichte cursus, waarbij we veel zelf aan de slag gaan met oefenen. Aan het eind van de cursus ben je getraind in verschillende pastorale vaardigheden die van pas komen in de begeleiding van mensen. Ook heb je dan meer inzicht in de verschillende aspecten van homoseksualiteit. Je bent in staat om mensen die met homoseksuele gevoelens worstelen te begeleiden, en kunt ruimte geven voor hun verhaal. Daarnaast ben je in staat om een bijbelse visie te ontwikkelen op seksualiteit in het algemeen en homoseksualiteit in het bijzonder.

Seksualiteit en daarmee ook homoseksualiteit gaat over iemands diepste gevoelens, over iemands persoonlijkheid. Hoe je als pastoraal werker bent en handelt gaat ook over jouw persoonlijkheid. Om die reden leer je in deze cursus ook om je bewust te worden van je eigen handelen en reactie op wat er om je heen gebeurt. Op die manier ontwikkel je een pastorale vaardigheid waarmee je ook de ander kunt helpen stil te staan bij belangrijke dingen.

Het handboek dat je bij deze cursus krijgt bevat waardevolle informatie over het onderwerp homoseksualiteit. In deze cursus behandelen we niet alles, en niet alles even uitgebreid. We beperken ons tot de hoofdstukken 3 t/m 6. Lees het boek echter wel voor jezelf in zijn geheel door en stel gerust je vragen erover.

We wensen je een hele goede cursus toe!

Cursusdag 1

Ochtend: 8.45-12.45

1. Introductie en kennismaking
2. Theorie: hoofdstuk 3 handboek: Bijbelse benadering: gebrokenheid en heelheid
Opdracht A
3. Pastorale vaardigheden
Opdracht B

Middag: 13.30-16.15

4. Communicatieve vaardigheden:
 - a. Theorie: luisteren, samenvatten en doorvragen
 - b. Praktijk: opdracht C
5. Afsluiting

Uitwerking van de opdrachten van dag 1

Opdracht A: theorie

Vanuit hoofdstuk 3 van het handboek: Bijbelse benadering: gebrokenheid en heelheid

Er worden 5 groepjes gevormd. Iedere groep krijgt een eigen opdracht. Hierover ga je met elkaar in gesprek. Je zoekt dingen op in hoofdstuk 3 van het handboek. Op een flipovervel schrijven jullie hier resultaat van jullie werkgroep. Groep 1 schrijft de teksten helemaal uit. Na afloop presenteert een woordvoerder het resultaat van jullie groep.

Onderwerpen:

Groep 1: de 7 teksten opzoeken en helemaal uitschrijven. Wat is de tendens? Gaat het om bepaalde afwijkende vormen van homoseksueel gedrag die worden afgekeurd, of gaat het om homoseksualiteit in zijn algemeenheid?

Groep 2: wat is seksualiteit volgens de bijbel en hoe kan dat spanning opleveren t.o.v. het culturele beeld daarvan?

Groep 3: Vertel iets over homoseksualiteit en identiteit. Betrek hierin de moderne en de bijbelse (Different) visie.

Groep 4: verlossing: vertel iets over komen zoals je bent en heiliging. Herken je dit in je eigen leven?

Groep 5: Welke rol spelen relaties in het leven van een christen en in dat van jou? Hoe speelt dit ook een rol bij homoseksuele problematiek?

Opdracht B: pastorale vaardigheden

Je bent in groep 1, 2 of 3 ingedeeld. Bespreek groepsspecifieke vragen met je groep en presenteer de uitkomsten na afloop.

Groep 1: hoe zie je pastoraat? Wat nodig om goede pastor te zijn? Wat is pastoraat en wat niet? Valkuilen? Doel? Eigen ervaring met krijgen van pastoraat? Vaardigheden die nodig zijn? Wat kan je belemmeren?

Groep 2: hoe sta je zelf in geloof en seksualiteit? Welke problemen kom je in de praktijk tegen met relatievormen of seksualiteit? Hoe ga je hiermee om? De tendens van vandaag? Welke rol speelt je eigen ervaring in hoe je aankijkt tegen anderen, tegen pastoranten?

Groep 3: distantie en nabijheid in pastorale relaties. Hoe ga je ermee om? Is het belangrijk? In welk opzicht? Ga eens zelf ervaren hoe het is als je letterlijk dichtbij iemand

staat, en hoe het is als je van 2 meter afstand staat te praten. Wat is het belang van nabijheid? Wat de valkuil? Wat is het belang van afstand? Wat de valkuil? Hoe kun je zorgen dat je niet te dichtbij komt, en ook niet te veel afstand houdt? Kun je al pratende principes ontdekken die het waard zijn te volgen?

Opdracht C: communicatieve vaardigheden

Luisteren Samenvatten en Doorvragen (LSD). Je gaat met deze opdracht met elkaar in gesprek en past de zojuist geleerde luistervaardigheden toe.

Vorm 3-tallen en ga samen oefenen.

Er zijn 3 rollen: Pastorant, Pastoraal werker en Observant.

Rol 1: de pastorant:

Vertel iets over wat er pas speelde, wat heftige emoties bij je oproep. Beperk je tot de feiten en vertel nog geen gevoelens.

Rol 2: de pastor:

Luister

Vat samen en

Vraag door op het gevoel

Rol 3: de observant:

De observant let op hoe de pastor het doet aan de hand van observatiepunten. Hij bewaakt ook de tijd: 5 minuten voor het gesprek. Hierna vertelt hij zijn bevindingen in maximaal 2 minuten en geeft een tip en een pluspunt.

Observatiepunten:

1. Hoe is de luisterhouding (open houding, oogcontact, hummen, knikken etc), van de pastor?
2. Vat de pastor eerst samen voor hij reageert? Hoe doet hij dat? In eigen woorden of zegt hij de pastorant na? Hoe helpt dit samenvatten het gesprek?
3. Vraagt de pastor door? Wat voor soort vragen worden er gesteld? Open/gesloten? Op welke aspecten wordt doorgevraagd? Zijn het verdiepende vragen of vragen die verbreden, dus meer erbij halen? Hoe helpt dit doorvragen het gesprek?

Daarna ruil je van rol. Zorg dat je alledrie de rollen hebt gehad.

Huiswerk:

Breng voor volgende keer een casus in over een lastige situatie waar je tegen aan loopt in de praktijk.

Lees hoofdstuk 4 van het handboek aandachtig door.

Cursusdag 2

Ochtend: 8.45-12.15

1. Terugblik
2. Theorie: hoofdstuk 4 handboek: psychologische benadering
3. Pastorale vaardigheden
Opdracht 1: intervisie
4. Pastorale vaardigheden
Opdracht 2: kernkwaliteiten
Theorie: mechanismen en grenzen

Middag: 13.00-16.15

5. Communicatieve vaardigheden:
Assertiviteit:
 - a. Opdracht 3: grenzen stellen
 - b. Opdracht 4: nee zeggen
 - c. Opdracht 5: feedback
6. Afsluiting

Uitwerking van de opdrachten van dag 2:

Opdracht 1: intervisie

Intervisie is een methode om met elkaar te leren van lastige situaties. Er zijn verschillende vormen van intervisie. Wij kiezen voor een oplossingsgerichte intervisie die heel concreet een aantal stappen kent.

1. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
2. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
3. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
4. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
5. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

Opdracht 2: kernkwaliteiten

maak in groepjes van twee 4 kernkwadranten van jezelf.

Je mag gebruik maken van de lijst met kernkwaliteiten op bladzijde 8.

Tips om te beginnen:

Je kunt bij verschillende kwadranten 'instappen':

Begin met het inventariseren van je sterke punten en werk deze uit via de valkuil, de uitdaging en de allergie.

Of: begin met je uitdagingen, redeneer terug naar je valkuil en herken de kwaliteit die erachter zit.

Vraag vrienden, familie of collega's naar je valkuilen. Ze weten er vast wel een aantal op te noemen. Werk terug van valkuil naar kwaliteit en ontdek vervolgens jouw uitdagingen en allergieën.

Stoor je je mateloos aan die collega? Kijk ook eens naar de kwaliteit die erachter zit en wat je ervan kunt leren. Daarmee kun je ook een uitdaging, valkuil en kwaliteit bij jezelf ontdekken.

Lijst met kernkwaliteiten

Aanwezigheid	Grenzen stellen	Serieusheid
Aanpassingsvermogen	Grondigheid	Soberheid
Accuratesse	Groothartigheid	Sociabel
Alertheid	Grootmoedigheid	Souplesse
Alledaagsheid	Harmonie	Spaarzaamheid
Altruïsme	Hartstocht	Spontaniteit
Aplomb	Helderheid	Standvastigheid
Attentheid	Hoffelijkheid	Stelligheid
Baanbrekend	Hulpvaardigheid	Stijl
Bedachtzaamheid	Humor	Strengheid
Behoedzaamheid	Idealisme	Striktheid
Behulpzaamheid	Ingetogenheid	Tact
Beleefdheid	Initiatief	Tederheid
Bereidwilligheid	Inlevingsvermogen	Terughoudendheid
Bescheidenheid	Innovativiteit	Toegankelijkheid
Beschouwen	Inschattingsvermogen	Toegeeflijkheid
Beweeglijkheid	Inschikkelijkheid	Toewijding
Bezieling	Invoelingsvermogen	Vastberadenheid
Bezonnenheid	Kalmte	Vastbeslotenheid
Blijheid	Klaarheid	Vasthoudendheid
Bondigheid	Kracht	Veelzijdigheid
Buigzaamheid	Lankmoedigheid	Verdraagzaamheid
Confronteren	Losjes	Verlegenheid
Consideratie	Loslaten	Vernieuwend
Correctheid	Loyaliteit	Vertrouwen
Creativiteit	Luchthartigheid	Vierkant
Daadkracht	Luister	Volgzaamheid
Deemoed	Moed	Volhardendheid
Degelijkheid	Nauwgezetheid	Voorkomendheid
Dienstbaarheid	Nederigheid	Vooruitstrevendheid
Diepzinnigheid	Nijver	Voorzichtigheid
Diplomatie	Nuchter	Vormelijkheid
Directheid	Observeren	Vriendelijkheid
Doelgerichtheid	Omzichtigheid	Vrolijkheid
Doelmatigheid	Onbaatzuchtigheid	Vrijgevigheid
Doordachtzaamheid	Ongekunsteld	Waakzaamheid
Duidelijkheid	Ontspannen	Weloverwogenheid
Eenvoud	Ontvankelijkheid	Werkelijkheidszin
Eerlijkheid	Onverdrotenheid	IJver
Effectiviteit	Onverholendheid	Zachtheid
Efficiëntie	Openhartigheid	Zakelijkheid
Empathie	Openheid	Zelfbewustheid
Enthousiasme	Opgewektheid	Zelfstandigheid
Ernst	Oplettendheid	Zelfverzekerdheid
Felheid	Oprechtheid	Zelfverantwoordelijkheid
Feitelijkheid	Optimisme	Zorgeloosheid
Flexibiliteit	Ordelijkheid	Zorgvuldigheid
Fijngevoeligheid	Overlaten	Zorgzaamheid
Fijnzinnigheid	Plechtigheid	Zuinigheid
Geaardheid	Plooibaarheid	
Gedecideerdheid	Pragmatisme	
Gedegenheid	Praktisch	
Gedrevenheid	Precies	
Geduld	Proefondervindelijkheid	
Geestdrift	Profilering	
Geestigheid	Realisme	
Geleidelijkheid	Receptiviteit	
Generositeit	Rechtgeaardheid	
Genuanceerdheid	Relativisme	
Gereserveerdheid	Relaxedheid	
Gevoeligheid	Resoluutheid	
Gewoonheid	Ronduit	
Gezelligheid	Royaal	
Gulheid	Rust	
Grandeur	Secuur	

Opdracht 3: grenzen stellen

Discussie om standpunt te ontwikkelen:

- a. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert.
- b. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm.
- c. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm.

Discussie over een van de volgende stellingen:

1. Een goede pastoraal werker geeft zich helemaal. Hij / zij is altijd beschikbaar als een ander een beroep op hem/haar doet, ook al komt het een keer niet goed uit. Je moet immers jezelf verloochenen.
2. Als je als pastorant hulp hebt gevraagd aan de kerk, dan moet je wel gehoorzaam zijn aan wat de kerk van je vraagt. Ook als dat betekent dat je dingen over jezelf moet vertellen die je liever niet wilt, of als je dingen moet doen die je eigenlijk niet ziet zitten.
3. Als iemand je vraagt om iets voor hem te doen, waar je eigenlijk helemaal geen zin in hebt, en je doet het toch, dan ben je goed bezig!

Observatiepunten buitenste ring: proces:

- Laat elkaar uitpraten
- Luister naar elkaars argumenten
- Sta open voor elkaars mening
- Bestrijd argumenten op de inhoud, speel het niet op de persoon
- Haal er geen dingen bij die er niet bij horen
- Discussieer op basis van gelijkwaardigheid. Als een manager zijn autoriteit gebruikt, wordt de discussie niet opgelost maar beslecht
- Blijf rationeel en zorg ervoor dat je argumenten geldig en juist zijn. Een argument is juist als de inhoud klopt. Een argument is geldig als het gaat over het onderwerp waar je het over hebt
- Discussieer niet alleen om de discussie te winnen. Het gaat om het beste standpunt

Procesevaluatie:

- Hoe verliep de discussie?
- Wat ging goed?
- Welke tips kun je meegeven aan de binnenste ring?

Inhoudsevaluatie:

- Is er een duidelijke uitkomst naar voren gekomen?
- Was de discussie nuttig? Is je standpunt hierdoor beïnvloed? In welk opzicht?
- Was het lastig om alleen als luisteraar en observator te fungeren?

Opdracht 4: Nee zeggen

Basisregels:

1. Nee zeggen is ok, je hoeft je reden niet te vertellen. Het mag wel.
2. Begin je antwoord met nee. Draai er niet om heen.
3. Kapotte grammofoonplaat: als de ander blijft aandringen, blijft je antwoord steeds nee. Voorbeeld: Nee, zoals ik net al zei, ik heb er geen tijd voor.

Vorm groepjes van 3.

- 1) Bespreek het onderwerp nee zeggen: 5 minuten pp = 10 minuten
 - a) Wanneer vind je het lastig om nee te zeggen?
 - b) Wanneer vind je het makkelijk om nee te zeggen?
 - c) Wat is het verschil?
- 2) Oefen in tweetallen met nee zeggen. Oefen met nee zeggen en bespreek na. Ieder mag 10 minuten oefenen inclusief de nabespreking.

Werkwijze:

Laat de ander je iets vragen, waarop jij nee gaat zeggen. De ander mag doordrammen. Blijf je bij je standpunt? Als je niet weet wat, kun je kiezen uit de volgende situaties:

- De ander wil je auto lenen
- De ander vraagt of je hem bij de trein af wil zetten
- De ander vraagt of hij geld van je kan lenen
- De ander vraagt of hij je in mag plannen voor het nieuwe seizoen voor ouderenpastoraat.

Nabespreking:

Bleef je bij je standpunt? Hoe voelde het? Hoe voel je je nu? Gaat het beter als je meer oefent? Draai de rollen ook om. Je mag zelf iets inbrengen.

Opdracht 5: feedback

Maak groepjes van 3. Bespreek het onderwerp met elkaar, aan de hand van de vragen. Oefen daarna in het geven en ontvangen van feedback. groepje van 3 (ook een observator) per persoon 2 x 5 minuten (bespreking vragen en oefenen): 30 minuten

Bespreek met elkaar:

- welke feedback heb ik onlangs gehad over iets wat ik zelf al wist? Hoe was dat?
- welke feedback heb ik onlangs gehad over iets wat ik zelf nog niet wist? Hoe was dat?
- wat weet ik van mezelf dat ik niet zo makkelijk met anderen deel?

Oefen daarna met elkaar in het geven en ontvangen van feedback. De observator kijkt aan de hand van de checklist hoe het ging. Iedere persoon krijgt 5 minuten, inclusief de nabespreking.

Checklist bij feedback geven

- 1. Ik-boodschap**
- 2. Concreet gedrag beschrijven (camera-blik)**
- 3. Geef een alternatief**
- 4. Vraag om een reactie**

Checklist bij ontvangen van feedback:

- 1. Luister rustig en laat de ander uitspreken**
- 2. Probeer niet te verdedigen, stel vragen ter verduidelijking**
- 3. Geef aan wat u wel en niet herkent in de feedback**
- 4. Ga niet in op details, maar zoek de kern van de kritiek**
- 5. Zeg wat je ermee gaat doen**

Huiswerk voor de volgende keer: Lees hoofdstuk 5 van het handboek door. Neem voor intervisie een casus mee waarin je eigen grenzen een rol speelde.

Cursusdag 3:

Ochtend: 8.45-12.00

1. Terugblik
2. Theorie: hoofdstuk 5 handboek: leven met...
Onderdeel: zelfaanvaarding; coming out
3. Pastorale vaardigheden:
Opdracht 1: omgaan met irreële gevoelens en/of gedachtes
4. Theorie: hoofdstuk 5 handboek: leven met...
Onderdeel: vriendschap; gedragsverandering; emotionele afhankelijkheid
5. Pastorale vaardigheden:
Opdracht 2: gedragsverandering
Opdracht 3: emotionele afhankelijkheid

Middag: 13.00-16.15

6. Theorie: hoofdstuk 5 handboek: leven met...
Onderdeel: verwerking; relatie met ouders/familie; relatie met het andere geslacht

Opdracht 4: relaties
7. Pastorale vaardigheden:
Opdracht 5: intervisie
8. Afsluiting

Uitwerking van de opdrachten van dag 3

Opdracht 1: omgaan met irreële gevoelens en/of gedachtes: RET

Ga na wanneer je gevoelens van schaamte of schuld had. Breng dan volgens het A-B-C-schema van RET in kaart wat de gedachtes waren die er achter zaten. Zijn de gedachtes reëel geweest? In overeenstemming met Gods gedachtes erover? Hoe kun je de gedachtes effectiever maken, meer reëel? Wat gebeurt er dan met de C? (10 minuten)

Achterliggende theorie:

A: Gebeurtenis → B: Gedachte → C1: Gevoel → C2: Gedrag

Er gebeurt iets, en je reageert op een bepaalde manier, of je voelt je er rot door. Het model gaat er vanuit dat dat niet komt door de gebeurtenis zelf, maar door wat je er zelf bij denkt. Door de gedachtes die erachter zitten. Op een bijbelse manier kun je zeggen dat je je gedachtes mag toetsen aan de waarheid van de bijbel. Klopt het wel? Daarom is het een handige methode om achter die achterliggende gedachtes te komen.

A = activating event : de gebeurtenis die de aanleiding is: je beschrijft het met de camerablik, dus geen interpretaties! Voorbeeld: je ontdekt dat je homoseksuele gevoelens hebt.

B = de bril die je op hebt. De gedachtes die je erover denkt. Bijvoorbeeld: ik ben slecht, God wil me niet meer, wat zal iedereen wel zeggen, dat is niet te veranderen.

C = consequentie: de gevoelens en het gedrag die je daarop volgend hebt zijn het gevolg van B. Bv: als je denkt: ik ben nu eenmaal zo, dan is het logische gevolg dat je gedrag en gevoel anders zijn dan als je denkt: op dit moment voel ik dit zo, over een jaar sta ik wellicht heel anders in dit proces. De laatste gedachte geeft je meer ruimte. Je gevoel over jezelf zal ook veranderen.

Let op: niet alles is zo eenvoudig te veranderen. Het blijft slechts een hulpmiddel. Blijf je ervan bewust dat dit alleen werkt voor irreële gedachtes. Sommige gevoelens zijn ontstaan door gebeurtenissen die moeten worden verwerkt. Dat gaat lang niet altijd vanzelf. Soms is professionele hulp onontbeerlijk.

Opdracht 2: gedragsverandering.

ga in een groepje van 4 een kort en eenvoudig plan van aanpak maken hoe je om wil gaan als pastoraal werker met gedragsverandering. Je mag gebruik maken van het handboek, paragraaf 5.4. Zet in 10 minuten een concreet stappenplan op een flap. Dit wordt in de groep nabesproken.

Opdracht 3: emotionele afhankelijkheid

De hulpvrager kan emotioneel afhankelijk worden van de pastorale werker, maar ook andersom. Waar kan dit uit voortkomen? Is emotionele afhankelijkheid herkenbaar? Hoe kun je hier mee omgaan? Hoe kun je het herkennen? Benoem wat je merkt, ziet in een gesprek. Benoem je gevoel richting een pastorant. Kun je dat? Hoe doe je dat? Geef in de groep ook gelegenheid om te oefenen. Benoem wat je opmerkt, of lastig vind.

- A. Ga in groepjes van 4 met elkaar hierover in gesprek. Denk ook goed aan de luistervaardigheden: LSD. Luister goed naar elkaar, laat elkaar uitpraten, vat samen voor je reageert.
- B. Oefen met het benoemen van je gevoel of gedachtes.
- C. Maak ten slotte met de groep een kort plan van aanpak om emotionele afhankelijkheid voor te zijn of aan te pakken op een liefdevolle manier.

Opdracht 4: Relatie met ouders/familie en relatie met het andere geslacht

De groep wordt in tweeën verdeeld. De ene groep gaat aan de slag met onderwerp 1: de relatie met ouders en familie. De andere groep met onderwerp 2: de relatie met het andere geslacht.

Doel: Maak een schematisch overzicht met je groep van het onderwerp, waarin je alle verbanden laat zien.

Hiervoor heb je 20 minuten.

Presenteer dit later aan de andere groep.

Opdracht 5: Intervisie: de incidentmethode.

1. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
2. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
3. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
4. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
5. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

Huiswerk voor de volgende keer: lees hoofdstuk 6 van het handboek en de 10 lessen.
Bereid een casus voor voor intervisie.

Cursusdag 4:

Ochtend: 8.45-12.30

1. Terugblik
2. Theorie: hoofdstuk 6 handboek: de kerk en homoseksualiteit
3. Pastorale vaardigheden:
Opdracht 1: Intervisie
4. Vrije keuze: inbreng cursisten
5. Afsluiting

Uitwerking van de opdracht van cursusdag 4:

Opdracht 1: intervisie: de incidentmethode

1. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
2. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
3. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
4. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
5. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

Docentenhandleiding

p
a
s
t
o
r
a
a
t

In het licht van
homoseksualiteit

een vaardigheidskursus

Docentenhandleiding afstudeerproject Natasja Hillaert - HBO-GPW en GL

Inhoudsopgave

Algemeen, duur en uitgangspunten	1
Opbouw en indeling van de cursus	2
Werkwijze en doel van de verschillende werkvormen en methodes	3
Cursusinhoud per dag	6
De eerste dag	6
Schema dag 1	11
Vragenlijst A (meting beginpunt)	14
Uitgewerkte opdrachten dag 1	17
De tweede dag	19
Schema dag 2	26
Uitgewerkte opdrachten dag 2	29
De derde dag	36
Schema dag 3	40
Uitgewerkte opdrachten dag 3	42
De vierde dag	44
Uitgewerkte opdracht dag 4	45
Schema dag 4	46
Vragenlijst A (meting eindpunt)	47

Docentenhandleiding Pastoraat in het licht van homoseksualiteit; een vaardigheids cursus

Algemeen:

Dit is het B-onderdeel van de cursus Pastorale Vaardigheden in het licht van homoseksualiteit. Het handboek verwijst naar deze cursus. In dit deel B staat de pastorale werker centraal. Hij/zij staat stil bij zichzelf en de wijze waarop hij/zij pastorale hulp biedt, in het bijzonder aan christenen met homoseksuele gevoelens. Hij/zij ontwikkelt met deze cursus pastorale vaardigheden die van belang zijn in een pastorale relatie.

Naast dit deel is er ook

- een deel A: het handboek: hierin staat achtergrondinformatie over het thema homoseksualiteit en allerlei aspecten die hierbij een rol kunnen spelen. Het is een hulpmiddel tijdens de cursus, bijvoorbeeld in de voorbereiding op de lessen. Na de cursus fungeert het als een handig naslagwerk.
- een deel C: een werkboek voor de pastorant om samen met de pastoraal werker aan de slag te kunnen gaan met de thematiek die van belang zijn in zijn of haar proces.

Duur:

De cursus is opgezet om in 3 dagen en een ochtend te worden gegeven. Iedere dag is in 2 dagdelen onderverdeeld. Het is aan te bevelen om minimaal een week tussen de verschillende dagen te laten passeren. Op die manier krijgen vaardigheden de tijd om te bezinken en kan er een poosje mee worden geoefend.

Uitgangspunten:

- *De bijbel:* de bijbel is de door God gegeven richtlijn. Hierin kunnen we vinden wie we zijn, hoe we zijn bedoeld, wat er mis ging en welke oplossing God hiervoor heeft aangereikt. Scheefgroei van bepaalde zaken zijn te verklaren door de zondeval. Door de verlossing is groei naar het beeld van God terug mogelijk geworden. Hoe dat gaat kunnen we ook in de bijbel terugvinden.
- *Homoseksualiteit:* We zien homoseksualiteit niet als een onderdeel van iemands statische identiteit, zoals of je man of vrouw bent. Homoseksualiteit is een beleving van seksuele gevoelens. Dat is een onderdeel van je dynamische persoonlijkheid. De beleving van je seksualiteit is iets waar de zondeval ook invloed op heeft gehad. De gebrokenheid van de schepping is ook zichtbaar in homoseksuele gevoelens. Iemands persoonlijkheid is steeds aan verandering onderhevig. Daarmee is de beleving die iemand heeft van zijn seksualiteit ook aan verandering onderhevig.

- *Pastoraal doel:* Het doel van de pastorale begeleiding is om samen met de pastoraal te kijken naar wie je als mens bent, hoe je persoonlijkheid is gegroeid en welke christelijke uitgangspunten er op jouw leven van toepassing zijn. Zo kan het voortdurende heiligingsproces, waardoor God ons laat groeien naar Zijn beeld ongehinderd verder gaan. Het doel van de pastorale relatie is dus niet de verandering van een homoseksuele beleving van seksualiteit naar een heteroseksuele beleving van seksualiteit, hoewel dit goed mogelijk is.

Opbouw en indeling van de cursus:

Dag 1 (ochtend en middag):

Op de eerste dag gaan we aan de slag met de bijbelse benadering: Qua theorie sluit de dag aan op hoofdstuk 3: gebrokenheid en heelheid. De cursisten onderzoeken vragen en zaken als:

- Wat is (homo-)seksualiteit, hoe sta ik hierin, en wat zegt de bijbel erover?
- Wat is de rol van de kerk, wat is pastoraat?
- Wat is mijn leerdoel
- Communicatie en pastorale vaardigheden in het algemeen en luistervaardigheden in het bijzonder

Dag 2 (ochtend en middag):

Op de tweede dag sluiten we aan bij hoofdstuk 4: Psychologische benadering: homoseksualiteit als symptoom van scheefgroei. We onderzoeken achtergronden en mogelijke oorzaken van homoseksualiteit.

De cursisten gaan verder ook aan de slag met:

- Mechanismen in een pastorale relatie
- kernkwaliteiten
- Grenzen van de ander
- Assertiviteit en feedback
- Intervisie

Dag 3 (ochtend en middag):

Op de derde dag sluiten we aan bij hoofdstuk 5: omgaan met homoseksualiteit: op weg gaan. We kijken onder meer naar: hoe begeleid je iemand? Cursisten oefenen verder met de pastorale vaardigheden. Centraal staan deze dag:

- Valkuilen/eigen grenzen
- Omgaan met gevoelens en Rationeel Emotieve Training
- Distantie/nabijheid en luistervaardigheden
- Intervisie

Dag 4 (ochtend):

Op deze laatste ochtend sluiten we aan bij hoofdstuk 6: de kerk en homoseksualiteit. Ook worden de pastorale vaardigheden nog verder geoefend.

- Handreiking praktische begeleiding
- Intervisie
- Ruimte voor eigen inbreng cursisten
- Eindmeting

Werkwijze en doel van de verschillende werkvormen en methodes:

De cursus maakt het mogelijk voor cursisten om te oefenen met verschillende pastorale vaardigheden. Daarnaast is er ruimte voor bezinning op onderwerpen als homoseksualiteit, zonde, groei, heiliging. Hiervoor worden verschillende werkvormen gebruikt. Door het gebruiken van verschillende werkvormen komt de stof het beste tot zijn recht bij de individuele cursist. Iedereen heeft namelijk een andere leerstijl. De een kijkt liever op een abstracte manier naar de stof, de ander leert weer liever al doende. Bovendien maakt de variatie de cursus aantrekkelijk.

1. De spiekbrieven: door de hele cursus heen gebruiken de cursisten de spiekbrieven. Hierop kunnen ze regels of aanwijzingen formuleren, ze kunnen dingen verbeteren, aanpassen. Aan het begin en eind van de les is er een paar minuten de tijd om de spiekbrieven erbij te nemen en hem bij te werken.

Deze werkvorm is gekozen vanwege de herhaling die zo optreedt. De aandacht wordt gevestigd op wat deze specifieke cursist wil leren. Bovendien vormt er zich gedurende de cursus een waardevol document waar ook later nog naar teruggegrepen kan worden.

2. Begin- en eindmeting: in het eerste deel van dag 1 en het einde van dag 4 meten we
 - a. Visie op (homo-)seksualiteit. Wat weten cursisten al? Hoe kijken cursisten er na afloop tegenaan? Anders? Meer begrip?
 - b. Pastorale vaardigheden: wat is de doelstelling van de cursist? En na afloop: is het doel bereikt?

Dit middel wordt ingezet om te meten waar de cursisten staan aan het begin en aan het einde van de cursus. De toename in kennis en vaardigheid wordt zo gemeten.

3. Leerdoel:
 - a. Formuleren en analyseren, vragen bij stellen
 - b. Voorbeelden van geslaagde handelingen aan toevoegen
 - c. Taken verzamelen en een plan maken om het leerdoel te halen

Door dit instrument verhoogt de betrokkenheid en motivatie van de cursist bij de cursusstof. Bovendien leert hij/zij om meetbare en haalbare doelen te stellen, een plan op te stellen om de doelen te bereiken. Regelmatige evaluatie en zo nodige bijstelling van het doel of de weg daarnaar toe completeren het geheel. Dat is ook in het pastoraat een belangrijk hulpmiddel.

4. Kernkwaliteiten: onderzoeken van je kernkwaliteiten.

Hier is een relatie met de schaal van Kinsey en de sterke behoefte aan vriendschap. Dingen die je soms als een negatieve eigenschap ziet kunnen ook te ver doorgeschoten positieve eigenschappen zijn. Eigenschappen waaraan je je ergert bij iemand kunnen juist leerzaam zijn.

Ook wordt er geleerd dat uitersten je in de problemen kunnen brengen. Door dit te ontdekken kun je hier ook in de pastorale begeleiding mee aan de slag.

Doel: je ontwikkelt zo een fijngevoeligheid voor de precieze aard van dingen. Je zult dingen niet noodzakelijkerwijs als fout of goed zien, maar je ziet meer grijstinten. Iets is bijvoorbeeld een uiterste dat beteugeld mag worden, in plaats van iets dat 100% verkeerd is wat je moet uitbannen. Zo komt er ruimte voor groei.

5. Rollenspel:
 - a. Nut: door een rollenspel kunnen cursisten ervaren hoe hun eigen ervaringen een rol kunnen spelen in het contact met anderen met aangrenzende problematiek. Door zoveel mogelijk de praktijk te benaderen maken we de leeromgeving zo optimaal mogelijk. Vaardigheden kunnen zo in een veilige omgeving geoefend worden.
 - b. Er worden vooraf briefjes uitgedeeld met rollen.

- c. De cursisten krijgen de mogelijkheid geboden te oefenen met verschillende pastorale vaardigheden zoals luisteren, samenvatten en doorvragen, grenzen stellen, empathie, waarheid.
6. Sorteeropdracht: voor de herkenbaarheid van
- a. assertief, subassertief en agressief gedrag.
 - b. Distantie en nabijheid
 - c. verschillende vormen van vragen (open, gesloten)

Het doel van deze vorm is op een analyserende manier te werk gaan, dingen gaan herkennen. Dit is dan weer een opstapje naar het zelf gaan doen.

7. Schrijfronde: 3 a 4 groepen gaan ieder een eigen onderwerp uitwerken op papier. Het wordt aan twee daarop volgende groepen doorgegeven voor commentaar of vragen. Daarna komt het weer terug. De schrijvers gaan opnieuw aan de slag. Passen hun uitwerking aan en verwerken ook erin hoe ze de vragen of het commentaar hebben verwerkt. Hierna wordt het per groepje gepresenteerd. Op het bord of de flip-over worden principes opgeschreven.

Het doel van deze werkvorm is het leren en ontwikkelen van de vaardigheden samenwerking, het verwoorden van je standpunt, omgaan met en geven van feedback, leiding geven en luistervaardigheden.

8. Discussie om standpunt te ontwikkelen
- a. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert
 - b. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm.
 - c. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm.

Hierdoor wordt er weer op een andere manier geoefend met luistervaardigheden. Cursisten krijgen de kans om hun mening te ontwikkelen. Ze leren om te gaan met het geven en ontvangen van feedback, het beoordelen van het proces en introspectie.

9. Introspectie: telkens wordt er een stukje introspectie opgenomen in de groep. We staan stil bij wat er speelt, hoe zit je erbij, wat voel je. Hierdoor ontwikkel je een bewustwording van wat iets met je doet, en leer je dit ook te benoemen.
10. Intervisie: volgens de incidentmethode gaan we op een praktische manier aan de slag met lastige situaties. De cursisten leren een methode om van elkaar en met elkaar te leren en te groeien in hun rol als pastoraal werker. Je leert van je eigen handelen en gaat je eigen rol hierin zien. Dat biedt ruimte voor groei.

Cursus inhoud per dag:

De eerste dag:

1. 8.45 -9.15 uur: De docent verwelkomt de cursisten bij de cursus en vertelt in grote lijnen wat ze ervan kunnen verwachten. Seksualiteit en daarmee ook homoseksualiteit gaat over iemands diepste gevoelens, over iemands persoonlijkheid. Hoe je als pastoraal werker bent en handelt gaat ook over jouw persoonlijkheid. Om die reden leer je in deze cursus ook om je bewust te worden van je eigen handelen en reactie op wat er om je heen gebeurt. Op die manier ontwikkel je een pastorale vaardigheid waarmee je ook de ander kunt helpen stil te staan bij belangrijke dingen.

Hierna stelt de docent Different voor en daarna zichzelf. Het voorstellen van jezelf is een voorbeeld voor de cursisten die daarna ook zichzelf kort moeten voorstellen. Vertel daarom van jezelf de dingen die je graag van de cursisten wilt horen. Bijvoorbeeld naam, leeftijd en waarom je deze cursus wilt geven, en wat je hebt met het onderwerp homoseksualiteit. Dat laatste is belangrijk omdat ook de cursisten hier dan iets over vertellen. Zorg dat er van te voren een namenlijst is gemaakt, zodat je als docent korte aantekeningen bij de namen kunt maken, als er dingen zijn die je wilt onthouden.

Vraag de cursisten om ook te vertellen waar ze aan denken bij het woord homoseksualiteit.

Benoem verder de gevoelens waar je hiermee staat, bijvoorbeeld dat het spannend is. Het onderwerp kan veel oproepen, er kunnen veel verschillende standpunten of belevingen over zijn.

2. Daarna gaan we over tot het tweede onderdeel: de beginmeting. Om te kunnen meten waar de cursisten op dit moment staan, en aan het eind van de cursus de vorderingen te kunnen meten, is er een vragenlijst opgenomen in deze cursus. Deze vragenlijst kunnen de cursisten invullen. De vragenlijst, en een uitleg van de interpretatie ervan, tref je hierna aan. Zorg voor voldoende pennen en vragenlijsten. De vragenlijsten zijn niet anoniem, zodat je aan het eind van de cursus ook per cursist kunt meten of er vooruitgang is. Voor dit onderdeel staat 10 minuten.
1. Van 9.30 – 10.15 gaan de cursisten vervolgens aan de slag met het formuleren en concretiseren van hun leerdoel. Dit leerdoel zal iedere les aandacht krijgen, en kan ook desgewenst bijgesteld worden. Eerst schrijft ieder voor zich zijn leerdoel op en geeft het aan de buurman of buurvrouw. Deze stelt er 2 concrete vragen bij en geeft het terug ter aanvulling. De cursist vult het leerdoel aan met het antwoord op de vragen, plus 2 voorbeelden van hoe ze handelen als hun leerdoel is behaald. Hierna worden er taken bedacht en wordt er een plan gemaakt die als weg dient om het leerdoel te halen. Tot slot vertelt ieder cursist aan de groep in het kort (2 zinnen) wat ze gaan doen. Dit onderdeel plaatsen we bewust aan het begin van de eerste cursusdag. Op die manier heeft de cursist al direct een concreet middel in handen om de rest van de cursus gericht te kunnen leren.

2. Van 10.15 – 10.25 word het fenomeen Spiekbrieven uitgelegd, en schrijven de cursisten hun leerdoel op de Spiekbrieven. Hiervoor deelt de docent papier uit waarop “Spiekbrieven” staat. Dit is een papier dat de hele cursus mee kan gaan. De cursist kan hierop korte notities maken van dingen die hij wil onthouden, van tips, principes. Ook het leerdoel komt erop te staan. Iedere les wordt er aan het eind van de dag tijd ingeruimd om de spiekbrieven aan te vullen. Aan het eind van de cursus heeft de cursist een waardevol en persoonlijk document, waar hij later nog met plezier en interesse in terug kan lezen, en eventueel kan blijven aanvullen.
3. Even voor half 11 starten we met de theorie van hoofdstuk 3: Bijbelse benadering: gebrokenheid en heelheid. Dit staat in het handboek dat de cursisten bij deze cursus aangereikt krijgen. Het gaat hier om opdracht A in het boek van de cursisten. Achter de uitwerking van deze dag treft u de uitgewerkte opdrachten van vandaag aan.

Er worden 5 groepjes gevormd. Iedere groep krijgt een eigen onderdeel van het hoofdstuk om te bestuderen en te verwerken. Na afloop presenteert een woordvoerder van de betreffende groep de resultaten. Niet alleen de inhoud van het hoofdstuk speelt een rol, er wordt ook nagedacht over wat dat in je eigen persoonlijke leven betekent. Op die manier komt het onderwerp voor de cursisten een stuk dichterbij. Door het presenteren van de resultaten aan het eind, krijgen ook de andere groepen waardevolle punten mee. De groepen hangen hun flipovervellen op. De opdracht is uitgeschreven, en treft u aan na het schema van de dagindeling. Dit kan worden gekopieerd en uitgedeeld worden aan de groepjes. Denk ook aan de flipovervellen, afplakband om de vellen na afloop op te kunnen hangen en markers.

Na afloop is het belangrijk om in de groep samen te komen en stil te staan bij hoe het voor je voelt, het bezig zijn met dit onderwerp. Wat doet het je? Hoe zit je erbij? Voor dit onderdeel staat in totaal circa een uur en een kwartier.

4. Rond kwart voor 12 is het laatste thema van de ochtend aan bod: pastoraat, geloof en seksualiteit in je eigen leven en de huidige cultuur, en distantie en nabijheid in pastorale relaties. Opdracht B voor de cursisten komt hier aan bod. Hiervoor wordt de groep verdeeld in 3 groepen die ieder eigen vragen krijgt om over te praten en na te denken. Omdat het tweede onderdeel al op een iets andere manier ook in opdracht 5 naar voren kwam is het belangrijk dat groep 2 van nu niet hetzelfde is als groep 2 van de vorige opdracht. De docent legt uit dat pastoraat ook met jezelf te maken heeft. Je bent zelf immers het instrument. Als jij niet goed luistert, dan heeft dat effect op het gesprek. Als jij niet goed weet wat je visie is op seksualiteit, dan kun je ook geen duidelijkheid daarover geven in een gesprek. Als jij een probleem hebt met seksualiteit dan kun je daar in zo’n gesprek tegenaan lopen. Jij bent degene die dus een belangrijke rol speelt in een pastoraal gesprek. Daarom is het goed om je bewust te zijn van de dingen die daarbij een rol kunnen spelen. Er is een half uur de tijd voor de groepen om zich te bezinnen op de vragen. Na afloop is het de bedoeling om plenair ongeveer minuten per werkgroep te besteden aan de resultaten. Er is dan ook gelegenheid tot het stellen van vragen. Aan het eind is het nodig om te evalueren hoe de werkvorm ervaren werd. Wat er geleerd is, zijn

er principes ontdekt? Dit is belangrijk om naar voren te halen, en kan door de docent op een flipover neergeschreven worden. Aan het eind van de dag kunnen cursisten hier ook uit putten om hun spiekbrieven aan te vullen. Rond 12.45 is het tijd voor de lunch. Om 13.30 start de middagsessie.

5. De docent start na de lunch met een stukje introspectie. Echtheid en congruentie is belangrijk in pastoraat. Daarvoor is het nodig dat je je ook bewust bent van hoe je je voelt, en wat dingen met je doen. Dat kun je leren benoemen. Daarom besteden we hier in de cursus ook regelmatig aandacht aan. Geef als docent ook aandacht aan je eigen gevoelens. Hoe sta je hier nu? Spelen er dingen? Wat voel je? Ook de cursisten krijgen de ruimte om dit te doen.
6. 13.45-14.00: instructie over communicatie: het traject om een idee/gedachte over te brengen op iemand anders. Wat je zegt heeft verschillende aspecten:
 - a. Zakelijk: wat er feitelijk inhoudelijk gezegd wordt
 - b. Relationeel: het zegt iets over de relatie tussen zender en ontvanger
 - c. Appelerend: het doet een appel op de ontvanger.
 - d. Expressief: het zegt iets over de zender, het drukt iets van hem uit. Bijvoorbeeld angst, verwondering.

Om het goed uit te leggen kunt u gebruik maken van de onderstaande voorbeeldzinnen. Hierin komen de 4 aspecten aan bod. In een rondvraag kunnen de cursisten de 4 aspecten benoemen die aan de zinnen te ontdekken vallen.

benoem de 4 aspecten zakelijk (Z) /relationeel (R) /appelerend (A) /expressief (E):

ZIN 1: Ik weet niet meer wat ik moet doen!

Z: hij weet het niet meer, vergeten?

R: hij vertrouwt mij

A: doe iets, help me!

E: hij is wanhopig of verdrietig of in de war

ZIN 2: Lekker zeg, zo'n koekje!

Z: hij vindt het lekker

R: ik heb gezag over hem

A: hij wil dat ik het hem geef

E: hij heeft zin in een koekje

14.00-14.30: uitleg over LSD: luisteren, samenvatten en doorvragen. Je bent geneigd om gelijk door te vragen, of om direct al te komen met een advies of reactie. De cursisten leren hier dat het belangrijk is om actief te luisteren. Daarbij horen ook het kort samenvatten en het doorvragen.

Luisteren:

- zitopstelling: in een driehoeksvorm, zodat de pastoraant weg kan kijken. Op gelijk niveau te gaan zitten. Stel verschillende opstellingen op, en laat de cursisten de verschillen ervaren en benoemen.

- luisterhouding: open, benen niet gekruisd, armen open, en spiegel enigszins de houding van de pastoraant. Laten merken dat je luistert doe je door oogcontact, het lichaam richting de pastoraant te wenden, te knikken, en/of te hummen. Ook hierbij is het belangrijk om dit voor te doen, zodat de cursisten ervaren wat de verschillen zijn. Je kunt dit het beste licht overdreven doen, bijvoorbeeld een hele gesloten houding aannemen, en helemaal niets laten merken van begrip of interesse, en een hele geïnteresseerde houding. Het gaat erop dat de cursisten zich bewust zijn van hun houding en het effect daarvan op de pastoraant.

Samenvatten:

- doel:

1. check of je je gesprekspartner goed hebt begrepen.
2. structuur in het gesprek aanbrengen: je geeft de rode draad weer.

- wijze: kort, in je eigen woorden samenvatten.

Ook dit aspect in de groep voordoen. Laat telkens een cursist in het kort iets vertellen over bijvoorbeeld een hobby, een mening over een actueel onderwerp, en laat de volgende cursist het kort samenvatten in eigen woorden. Eerst begint de docent met samenvatten, om het voor te doen.

Doorvragen:

Je kunt doorvragen op 1 van de aspecten die eerder aan bod zijn gekomen: zakelijk, relationeel, appelerend en expressief. Geef 2 voorbeelden van doorvragen. Als opstapje naar de volgende opdracht laat je rond 14.15 uur een cursist een paar feiten vertellen over iets dat emotie teweeg bracht. De docent vraagt door op gevoel.

14.30-15.00: Opdracht 7 (opdracht C van de cursisten). Vorm werkgroepjes van 3 personen. De opdracht is voor iedereen hetzelfde. Er is een pastor en een pastoraant, die een gesprek gaan voeren over iets dat pas speelde, waar emoties een rol speelden. Een observant let op de luistervaardigheid van de pastor, aan de hand van observatiepunten die in de opdracht vermeld staan. Ook bewaakt hij de tijd. Hij geeft na afloop weer hoe het ging, en geeft aan de pastor een tip en een pluspunt mee. De pastoraant vertelt eerst alleen de feiten, de pastor luistert, vat in eigen woorden samen en vraagt door op gevoel. Na in totaal 5 -7 minuten draaien de rollen. Iedereen krijgt een keer de rol van pastor, van pastoraant en observant.

De docent gaat bij ieder groepje kort luisteren hoe het gaat, en geeft eventuele aandachtspunten.

15.15: Plenaire nabespreking: in het kort mogen de cursisten vertellen wat opviel, wat lastig was. Hoe voelt het om te luisteren? Hoe zit je erbij op dit moment? Het is niet nodig om de inhoud van de gesprekken te weten te komen.

7. Rond kwart over 3/half 4 blikken we terug op de dag. De docent geeft een korte samenvatting van de dag. Wat is uit hoofdstuk 3 naar voren gekomen, de spiekbrief en het leerdoel komen aan de orde, en ook de aspecten van pastoraat. Ook volgt een huiswerkopdracht: beschrijf kort een casus die je volgende keer wilt inbrengen. Het gaat om een situatie waar je tegenaan liep, wat je lastig vond. Verder bestudeer hoofdstuk 4 voor de volgende keer. Je kunt er dan volgende keer vragen over stellen.
8. Hierna is er 10 minuten de tijd om de spiekbrief en het leerdoel aan te vullen en/of bij te stellen.
9. Tot slot de rondvraag: wat vond je van de dag? Wat voel je? Wat neem je mee, wat wil je laten bezinken etc.? Om kwart over 4 is het einde van de dag.

Hierna treft u in schema aan hoe de dag er in detail uit ziet.

Daarna treft u de vragenlijst aan, en de uitgewerkte opdrachten voor de groepjes.

Schema dag 1

	Wie	Wat	Hoe	Wanneer	Hulpmiddel
1	Docent	Welkom, voorstellen Different, inleiding cursus	Vertellen In kring	Vanaf 8:45 uur	-
	Cursisten	Voorstellen in kring + wat denk je over het onderwerp	In 3 zinnen + wat denk je, voel je bij het onderwerp. In kring	Tot 9.20	Namenlijst: docent maakt korte aantekeningen
2	Docent/ cursisten	Beginmeting: vragenlijst A	Docent deelt uit Cursisten vullen in	9.20-9.30	Pennen, vragenlijst A harde ondergrond
3	Cursisten	Leerdoel formuleren; 2 concrete vragen stellen bij leerdoel van je buurvrouw/-man.	Cursist schrijft leerdoel op en geeft het aan de buurvrouw/-man, die er 2 concrete vragen bij stelt. Buurvrouw/-man geeft het terug ter aanvulling.	9.30-9.40	Docent legt kort bedoeling en proces uit. Bewaakt tijd. Papier en pen
	Cursisten	Leerdoel aanvullen	Aanvullen met antwoord op de buurvragen en 2 voorbeelden van geslaagde handelingen (hoe doe je als je je leerdoel heb gehaald)	9.40-9.45	Docent legt kort uit en bewaakt tijd Papier en pen
	Cursisten	Concretiseren	Taken verzamelen en plan om leerdoel te halen	9.45-9.55	Docent legt kort uit en bewaakt tijd; papier en pen
	Cursisten	Plenair	In 2 zinnen wat je wilt gaan doen	9.55-10.15	Docent zit voor, bewaakt het proces

4	Docent	Spiekbrief	Uitleg	10.15-	Vellen papier, met als titel: SPIEKBRIEF
	Cursisten	Spiekbrief start	In 2 zinnen leerdoel opschrijven	Tot 10.25	Spiekbrief
5	Docent	behandeling hoofdstuk 3	Uitleg; groepsverdeling: 5 groepjes; taak per groep uitleggen;	10.25-10.30	Briefjes met de opdracht per werkgroep;
	Cursisten	Uitwerking taak	Opdracht 5: voor cursisten opdracht A	10.30-10.55	flipoverpapier per werkgroep; plakband om vel op te hangen; markers;
	Docent	Rondlopen, meeluisteren, tijd bewaken			handboek; bijbel
6	Cursist en docent	Nabespreking / evaluatie	Plenair nabespreken per groep; gelegenheid tot vragen stellen aan de werkgroepen; werkvorm evalueren + stilstaan bij je gevoel	10.55-11.45	
	Docent	Pastoraat: Gespreksgroepen	Legt bedoeling uit; 3 groepen vormen; Pastoraat heeft ook met jezelf te maken. Bespreek de vragen in je groepje. Presenteer na afloop de bevindingen	11.45-11.55	Papier en pen; let op dat groep 2 van nu niet dezelfde is als groep 2 van opdracht 5.
	Cursisten	Opdracht uitvoeren	Opdracht: zie opdracht 6 dag 1 (voor cursisten opdracht B)	11.55-12.25	Ruimte voor de groepen om te zitten en te praten. Papier en pen
	Docent	loopt rond en bewaakt ook tijd			
	Cursisten	Presentatie werkgroep	Presentatie resultaten en evaluatie / vragen stellen.	12.25-12.50	Circa 8 minuten p/gr

Lunchpauze: tot 13.30 uur					
7	Docent	Introspectie	Belang introspectie uitleggen. Hoe zit je erbij? Wat doet het met je? Wat voel je?	13.30-13.45	In u-vorm/kring
		Communicatie	Uitleg. 4 aspecten van communicatie. Soorten vragen: open, gesloten; explorerend, verdiepend of verbredend	13.45-13.50	
	Cursisten	Benoem de 4 aspecten	rondvraag mbv 2 voorbeeldzinnen		
	Docent	Uitleg LSD	Luisteren, samenvatten en doorvragen: op 1 van de 4 aspecten.	13.50-14.20	2 stoelen tafel
	Docent	Doorvragen	Voordoen met een cursist doorvragen op gevoel	14.20-14.30	
	Cursisten Docent: presentie; tijd bewaking	Oefenen met Lsd	Werkgroepjes van 3. Pastor, pastoraal en observant. Ruilen van rol. Opdracht 7 (c voor de cursisten)	14.30-15.00	Pen en papier voor de observant
	Docent en cursisten	Nabespreking	Wat viel op, was lastig? Hoe voelt het? Introspectie.	15.00-15.20	Plenair in kring
8	Docent	Terugblik op dag	Korte samenvatting. Huiswerk: casus + hoofdstuk 4	15.20-15.40	Plenair in kring
9	Cursisten	Spiekbrieven en leerdoel	Aanvullen, bijstellen, concrete stappen	15.40-15.50	Spiekbrieven en leerdoel; pen
10	Docent/cursisten	Afronding	Rondvraag: wat vond je van de dag in 3 zinnen? Wat neem je mee, wat wil je laten bezinken etc?	15.50-16.15	

Vragenlijst A (meting beginpunt)

Toelichting: kies het antwoord dat het dichtste bij uw mening uitkomt, ook al klopt het niet helemaal.

Datum:

Naam:

Visie op homoseksualiteit:				
1	Ik weet wat ermee wordt bedoeld	Ja	Niet zeker	Nee
2	Is het iets dat in de schepping is gelegd, of iets dat na de zondeval is veranderd.	Schepping	Weet het niet	Zondeval
3	Weet u waar in de bijbel u over homoseksualiteit kunt lezen?	Ja	Deels	Nee
4	Hoe denkt u over eventuele verlossing van homoseksualiteit	Mogelijk, je wordt geheiligd in een proces. Soms ook in een keer.	Door geloof geneest/herstelt Jezus altijd volkomen nu in deze tijd	Onmogelijk. Je bent zoals je bent. Dat blijft.
5	Kunnen er psychologische oorzaken zijn voor homoseksualiteit?	Ja, bijvoorbeeld als symptoom van scheefgroei	Weet het niet	Nee, het is gewoon zonde, waar je mee moet stoppen.
6	Kent u de schaal van Kinsey	Ja	Wel eens van gehoord	Nee
7	Is homoseksualiteit absoluut of relatief (ben je het altijd volkomen, 100%, of is er verschil mogelijk in gradatie?)	Relatief	Geen idee	Absoluut
8	Is zelfaanvaarding belangrijk bij homoseksuele gevoelens?	Dat ligt eraan vanuit welk perspectief je jezelf dan aanvaardt.	Zelfaanvaarding is beslist nodig.	Nee, je moet jezelf zo juist niet aanvaarden.
9	Kent u de term coming out?	Ja	Wel eens van gehoord	Nee
10	Is gedragsverandering mogelijk?	Ja	Weet ik niet	Nee
11	Hoe moet de houding van de kerk zijn?	Duidelijk standpunt innemen en begeleiding bieden	Afwijzen	Accepteren
12	Als de kerk iemand die worstelt met homoseksuele gevoelens doorverwijst, is er dan nog een rol voor de kerk in die relatie?	Ja, je blijft meelopen met die mens	Weet niet	Nee, het is te specialistisch. Er is dan geen rol meer voor de kerk.

Pastorale vaardigheden				
13	Wat wilt u in deze cursus leren/oefenen?			
14	Is uw doel bereikt of bent u anders hiermee gevorderd?	Ja	Weet niet	Nee

Toelichting bij de vragenlijst A voor de docent: (niet uitdelen)

Deze vragenlijst wordt uitgedeeld aan het begin van het eerste dagdeel en dient als beginmeting: wat weet de cursist al? Wat is zijn leerdoel m.b.t. de vaardigheden? Aan het eind wordt deze zelfde lijst weer ingevuld. De score dan wordt vergeleken met de score aan het begin. Als de score hoger is dan het begin betekent dat dat de cursisten dichterbij de bijbelse visie zijn gaan staan. De hoogste score staat links (3 punten), in het midden staat 1 punt, behalve vraag 11, dan is ook het middelste antwoord 0, het laagste antwoord is 0 punt, en is het antwoord dat rechts staat.

Vragen 1 t/m 4: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 3

Vragen 5 t/m 7: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 4

Vragen 8 t/m 10: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 5

Vragen 11 -12: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 6

Vragen 13 en 14 hebben te maken met het leerdoel van de cursist en in hoeverre ze hiermee zijn gevorderd. Vraag 14 hoeft alleen bij de eindmeting ingevuld te worden.

Uitgewerkte opdrachten dag 1

Opdracht 5: theorie (opdracht A voor de cursisten): theorie hoofdstuk 3: Bijbelse benadering: gebrokenheid en heelheid.

Er worden 5 groepjes gevormd. Iedere groep krijgt een eigen opdracht. Hierover ga je met elkaar in gesprek, en zoek je dingen op in het handboek. Na afloop schrijf je op het flipovervel wat je hierover wilt presenteren aan de grote groep.

Onderwerpen per groep:

Groep 1: de 7 teksten opzoeken en helemaal uitschrijven. Wat is de tendens? Gaat het om bepaalde afwijkende vormen van homoseksueel gedrag die worden afgekeurd, of gaat het om homoseksualiteit in zijn algemeenheid?

Groep 2: wat is seksualiteit volgens de bijbel en hoe kan dat spanning opleveren t.o.v. het culturele beeld daarvan?

Groep 3: Vertel iets over homoseksualiteit en identiteit. Betrek hierin de moderne en de bijbelse (Different) visie.

Groep 4: verlossing: vertel iets over komen zoals je bent en heiliging. Herken je dit in je eigen leven?

Groep 5: Welke rol spelen relaties in het leven van een christen en in dat van jou? Hoe speelt dit ook een rol bij homoseksuele problematiek?

Opdracht 6: pastoraat (opdracht B voor de cursisten): bespreek met je groep en presenteer de uitkomsten na afloop.

Groep 1: hoe zie je pastoraat? Wat nodig om goede pastor te zijn? Wat is pastoraat en wat niet? Valkuilen? Doel? Eigen ervaring met krijgen van pastoraat? Vaardigheden die nodig zijn? Wat kan je belemmeren?

Groep 2: hoe sta je zelf in geloof en seksualiteit? Welke problemen kom je in de praktijk tegen met relatievormen of seksualiteit? Hoe ga je hiermee om? De tendens van vandaag? Welke rol speelt je eigen ervaring in hoe je aankijkt tegen anderen, tegen pastoranten?

Groep 3: distantie en nabijheid in pastorale relaties. Hoe ga je ermee om? Is het belangrijk? In welk opzicht? Ga eens zelf ervaren hoe het is als je letterlijk dichtbij iemand staat, en hoe het is als je van 2 meter afstand staat te praten. Wat is het belang van nabijheid? Wat de valkuil? Wat is het belang van afstand? Wat de valkuil? Hoe kun je zorgen dat je niet te dichtbij komt, en ook niet te veel afstand houdt? Kun je al pratende principes ontdekken die het waard zijn te volgen?

Opdracht 7 (opdracht C voor de cursisten): communicatieve vaardigheden

LSD

Vorm groepjes van 3. Er zijn 3 rollen:

Pastorant, Pastoraal werker en Observator

de pastorant vertelt iets over wat er pas speelde, wat heftige emoties oproept. Hij vertelt alleen de feiten. De pastor luistert, vat samen en vraagt door op het gevoel.

De observator let op:

4. de luisterhouding (open houding, oogcontact, hummen, knikken etc),
5. of de pastorant eerst samenvat voor hij reageert (samenvatten in eigen woorden of de zegt hij de pastorant na? Vat hij goed samen? Kort en bondig? Houdt hij de draad vast?)
6. Doorvragen: wat voor soort vragen worden er gesteld? Open/gesloten? Op welke aspecten wordt doorgevraagd? Verdiepende vragen of vragen die verbreden, dus meer erbij halen?

Tijd: een gesprek duurt 5 minuten, de observator vertelt daarna zijn bevindingen in maximaal 2 minuten en geeft een tip en een pluspunt.

Daarna ruil je van rol. Zorg dat je alledrie de rollen hebt gehad.

De tweede cursusdag

8:45-9.00 uur: Welkom, terugblik vorige keer. Rondvraag hoe het de afgelopen week ging: dingen die terugkwamen, waar je over nadacht, die nog extra aandacht behoeven? Is er nog geoefend? Ervaringen? Hoe zit je hier? Hoe voel je je? De docent benoemt ook wat er in hem/haar leeft.

9.00-9.30 uur: Huiswerk: allereerst hoofdstuk 4: vragen, onduidelijkheden? Via een rondvraag kun je de kennis activeren. Neem 10 minuten de tijd per onderdeel.

1. Met welke bril je naar feiten kijkt maakt uit voor wat jij ziet. Voorbeeld: kijk naar een wit papier, met een roze bril, een zonnebril en een doorschijnende bril. Het maakt verschil uit voor je waarneming.
 - a. Feiten 1+2: homoseksuele gevoelens worden als diep in de persoonlijkheid verankerd ervaren; vanaf jonge leeftijd voelden ze zich anders
 - i. Interpretatie 1: dus: het is aangeboren
 - ii. Interpretatie 2: dus: onze vroegste ervaringen werken belangrijke dingen uit in de toekomst.
 - b. Feit 3: niet iedereen die zich uitstrekt naar verandering maakt zo'n verandering ook mee.
 - i. Interpretatie 1: dus: het is aangeboren.
 - ii. Interpretatie 2: nee, er is geen bijbelse garantie dat al onze gebrokenheid in het hier en nu wordt opgelost. Het doel is niet per se die specifieke verandering, het doel is om een navolger van Christus te worden.

Rondvraag: Wat is de bril waarmee jij kijkt? Wat voor kerk, achtergrond, ervaringen neem je mee in het pastoraat? Wees je daarvan bewust.

2. Schaal van Kinsey: het blijkt zo te zijn dat hoe je je seksualiteit beleeft iets is dat kan veranderen in de tijd. Ook verschilt het per persoon. Teken op het bord de schaal van Kinsey, en leg aan de hand van voorbeelden uit dat de gradatie verschilt per persoon, en dat er verschuivingen plaats kunnen vinden in de loop van de tijd; welke kant dan ook op.

Rondvraag: Herken je in je eigen leven ook verschuivingen van interesses, gevoelens?

3. 2 polen, en de middenweg: Homoseksualiteit is dus niet alleen een zich aangetrokken voelen tot leden van hetzelfde geslacht, het is ook een gemis aan bevestiging en genegenheid. Uitleg 2 polen, tekenen op flipover. Symptoombestrijding is het vermijden van vriendschap met leden van hetzelfde geslacht. Doel is juist om de middenweg te gaan bewandelen en de twee uitersten te gaan ontwijken.

Rondvraag: Herken je in je eigen leven ook de neiging om lastige dingen helemaal te gaan ontwijken? Waar komt dat door?

9.30– 10.30 Intervisiemethode: de incidentmethode. De casussen

Wat is intervisie? Intervisie is een methode om met elkaar te leren van lastige situaties. Er zijn verschillende vormen van intervisie. Wij kiezen voor een oplossingsgerichte intervisie die heel concreet een aantal stappen kent. Door intervisie een vaste plek te geven in deze cursus leren de cursisten om van elkaar te leren. Dit leerproces kan dan ook na de cursus door blijven gaan.

Als het goed is heeft iedereen voor deze dag een casus voorbereid. Die zijn nodig voor de intervisie. 1 casus zal uitgebreid worden behandeld.

6. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
7. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
8. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
9. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
10. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

10.30 -10.45 uur: Allereerst weer in de groep: hoe was het om op deze manier om te gaan met situaties? Hoe voel je je? Hoe zit je erbij? Ook de docent gaat dit voor zichzelf na. Kun je verder? Gelegenheid om de benen even te strekken, koffie of thee drinken.

10.45 – 12.00 uur: we gaan aan de slag met het kernkwaliteitenmodel van Daniel Ofman.

Introductie kernkwaliteiten (gelinkt aan het vorige onderwerp als volgt:) ook in je eigen gedrag kun je soms uitersten zien, en doorschieten in gedrag.

De docent legt het model van Daniel Ofman kort uit. Het handigst is het om 4 kwadranten op het bord of de flipover te tekenen en daarin de kernwoorden kwaliteit; valkuil; uitdaging en allergie neer te schrijven. Al schrijvende kan de docent dan het model en de termen

uitleggen. Het model hoeft niet uitgebreid te worden behandeld, het is voldoende dat de cursisten straks zelf een kwadrant kunnen invullen.

Daarna is er tijd om 2 voorbeelden van kwadranten klassikaal in te vullen.

Opdracht 2: Hierna gaan de cursisten zelf aan de slag met het zelf maken van een viertal kernkwadranten. Er is een lijst met kwaliteiten bijgevoegd, die handig is om te gebruiken. In deze docentenhandleiding treft u die op pagina 31 aan, de cursisten kunnen naar hun pagina 8 toe.

Voor de docent treft u bij de uitwerking van de opdrachten van dag 2 een aantal uitgewerkte kernkwadranten aan.

Achtergrondinformatie kernkwaliteiten voor de docent

Theorie: kernkwaliteiten: Het model in het kort

Het kernkwadrant draait om vier termen: *kernkwaliteit*, *valkuil*, *allergie* en *uitdaging*. Dit zijn alle vier karaktereigenschappen of kwaliteiten en het model beschrijft hun onderlinge samenhang.

Kernkwaliteit:

Volgens Ofman horen bij iedere persoon bepaalde kernkwaliteiten. Dit zijn eigenschappen die tot de kern van een persoon horen. Het zijn de specifieke eigenschappen die een persoon kenmerken. In tegenstelling tot vaardigheden die *aangeleerd* zijn, zijn kernkwaliteiten dus *aangeboren* eigenschappen.

Valkuil:

Iedereen heeft volgens Ofman een aantal van deze kwaliteiten, maar sommige van deze kernkwaliteiten zijn zo sterk aanwezig dat ze juist een valkuil worden. Iemand die erg goed kan analyseren kan volgens dit model bijvoorbeeld neigen naar besluiteloosheid.

Een valkuil is dus een karaktereigenschap die een doorgesloten vorm is van een kernkwaliteit en wordt ook wel vervorming genoemd

Uitdaging:

Het tegenovergestelde van iemands valkuil is iemands uitdaging. Het tegenovergestelde van besluiteloosheid is daadkracht. De persoon die goed kan analyseren maar moet oppassen voor besluiteloosheid moet dus werken aan zijn daadkracht.

De uitdaging is dus een karaktereigenschap die het tegenovergestelde is van iemands valkuil. Deze kwaliteit is een goede aanvulling op iemands kernkwaliteit.

Allergie

Wanneer een ander doorschiet in een van zijn kernkwaliteiten, dan kan dat bij andere personen wrevel opwekken. Opmerkelijk is dat de ene mens zich meer aan bepaalde, doorgesloten kernkwaliteiten ergert dan andere. In zo'n geval spreekt Ofman van *allergie*. Iemand die heel goed kan analyseren kan allergisch zijn voor impulsief gedrag.

De allergie is dus datgene dat iemand met een bepaalde kernkwaliteit als lastig ervaart. Daarnaast is deze allergie een doorgesloten vorm van de uitdaging: impulsiviteit is

immers ook doorgeschoten daadkracht. Volgens Ofman kun je daarom veel leren over jezelf wanneer je je aan bepaalde mensen ergert.

De allergie is dus de doorgeschoten vorm van iemands uitdaging. Het is de karaktereigenschap die iemand met een bepaalde kernkwaliteit als lastig ervaart

12.00 – 12.15 uur: De docent geeft uitleg over mechanismen en grenzen van de ander bij pastoraat. Link het aan onder meer de pastorale houding en de distantie/nabijheid-balans. Onbewuste gevoelens of aspecten van je persoonlijkheid spelen ook een rol in de mechanismes binnen een communicatie. Iedereen heeft een zogenaamde blinde vlek. Een stukje van zichzelf waarvan hij of zij zich niet bewust is. Het Johari Venster laat zien wat het precies inhoudt. Om die blinde vlek te verkleinen is het handig om te weten te komen hoe je bij een ander overkomt. Dat kan als de ander zich assertief durft op te stellen. De bespreking op dit moment van het Johari Venster dient als opstapje naar het middaggedeelte na de lunch. Dat gaat onder meer over feedback. Het Johari Venster hoeft dan ook niet uitgebreid uitgelegd te worden.

Rondvraag aan de groep bij mechanismen en grenzen, om aan te haken bij bestaande kennis, en om ervaringen op te roepen:

1. wat gebeurt er als iemand te dichtbij je komt. Doe het heel feitelijk voor, door op 20 cm afstand voor die persoon te gaan staan. Maakt het iets uit wie je tegenover je hebt? Al naar gelang je de ander beter kent en een diepere vertrouwensband hebt, sta je dichterbij elkaar. Ga maar na: als je iets vertrouwelijks bespreekt, dan kom je vanzelf dichterbij.
2. Wat er gebeurt als je een ongeïnteresseerde houding aanneemt. Laat dit ook zien, kijk weg, kruis je armen en benen, wend je lichaam af van degene die je de vraag stelt.
3. Wat gebeurt er als je naast iemand staat die een vieze adem heeft?
4. Wat gebeurt er met je als je net bent gescheiden, en je hoort iemand praten over zijn aanstaande huwelijk?
5. Wat gebeurt er met je als je kind is misbruikt door een leraar, en je hoort een leraar praten over hoe leuk hij het vond op het kamp, met de jongens op een kamer?
6. Wat gebeurt er als je net hebt gehoord dat je man of vrouw ongeneeslijk ziek is, en je hoort iemand klagen over zijn verstopte neus?

Iets in jezelf verandert haast automatisch, en dat maakt dat je anders dan normaal reageert op de situatie. Het is goed om je bewust te zijn van wat er met jezelf gebeurt in een bepaalde situatie.

Kom je te dichtbij dan kun je over de grens van de ander heen gaan. Dat is verboden gebied. De grens kan verschuiven, al naar gelang de relatie is en de mate van vertrouwdheid met de pastor.

Als je houding afwijzend is, in plaats van accepterend, dan voelt dat voor de pastorant onveilig aan. Er kan dan een afweermechanisme in werking treden.

Afweermechanismen: FFF: Fight, Freeze of Flight. Je gaat anders reageren dan je normaal zou doen. Dat heeft een effect op het verloop van het gesprek. Dit gaat natuurlijk ook op voor de pastor. Ook kunnen er dingen spelen als boosheid, die niet aan de oppervlakte komt. Je kunt je er zelfs niet eens bewust van zijn.

Iedereen heeft altijd een blinde vlek, een stukje gebied in zichzelf, waarvan hij niet bewust is dat hij die heeft. Die eigenschappen of gevoelens, en de mechanismen die in werking zijn getreden spelen echter wel een rol in de communicatie met elkaar. Leg het Johari Window uit. Feedback kan helpen de blinde vlek te verkleinen. Dat geldt uiteraard zowel voor de pastor als voor de pastoraat.

Johari window op het bord of de flipover tekenen, en kort uitleggen. Het gaat erom dat cursisten zich ervan bewust worden dat er dingen zijn in henzelf die ze mogelijk niet weten. Door feedback kun je de vrije ruimte vergroten. Dit werkt naar alle kanten toe, dus de andere ruimtes worden verkleind (zoals de blinde vlek).

Achtergrondinformatie voor de docent over de theorie van het Joharivenster

Twee Amerikaanse onderzoekers, Joseph Luft en Harry Ingham, hebben naar aanleiding van hun onderzoeken een model opgesteld, waarmee op eenvoudige wijze kan worden uitgelegd wat de relatie is tussen gedrag en feedback. Dit model staat bekend als het JOHARI venster, en ziet er als volgt uit:

	Bekend bij jezelf	Onbekend bij jezelf
Bekend bij anderen	Vrije ruimte	Blinde vlek (‘slechte adem’)
Onbekend bij anderen	Verborgene gebied	Onbekende zelf

Stel je voor dat je naar jezelf kon kijken. Je zult ontdekken dat de dingen die je doet voor een groot deel bekend zijn bij jezelf, en dat ze voor een ander ook nauwelijks verrassend zijn. Dit gebied wordt de *vrije ruimte* genoemd. Naar mate mensen elkaar beter kennen zal de vrije ruimte groter zijn.

In je omgang met anderen zijn er ook een aantal zaken die de ander niet weet. Dit wordt het *verborgene gebied* genoemd. Voor een belangrijk deel bepaal je zelf hoe groot dit gebied is.

Een gebied waar niemand direct invloed op kan uitoefenen is het *onbekende zelf*. Dit gebied komt in de meeste gevallen pas in de openbaarheid door omstandigheden waarin je terecht komt. Het is dan ook niet voor niets dat je mensen wel eens hoort zeggen ‘Ik had niet verwacht dat ik dat zou kunnen’.

Het laatste gebied wordt de *blinde vlek* genoemd. Dit gebied wordt ook vaak het gebied van de ‘slechte adem’ genoemd. Net als bij slechte adem - bijvoorbeeld door het eten van knoflook - weet je het niet van jezelf, maar anderen weten (ruiken) het des te beter.

Door het geven van informatie over hoe je elkaar ervaart en over de reacties die dat teweegbrengt, wordt de *vrije ruimte* van ieder vergroot en wel op twee manieren. Doordat je feedback krijgt van de ander over gedrag dat jezelf onbekend is, wordt de ruimte van de blinde vlek kleiner en dus de vrije ruimte groter. Het uitwisselen van de informatie door middel van feedback heeft als voordeel dat het de communicatie tussen twee mensen

inzichtelijker maakt, en daardoor effectiever. Bovendien kun je je door feedback bewust worden van een groter aantal gedragingen van jezelf, en de effecten daarvan op anderen. Dit bewust zijn geeft iemand de mogelijkheid zijn gedrag te handhaven of te veranderen.

Doel van het feedback geven is de vrije ruimte vergroten. Je kent elkaar beter, je begrijpt elkaar beter. Het ontstaan van bijvoorbeeld vooroordelen en/of het voorbarig concluderen van iets zal dan veel minder makkelijk voorkomen. Met andere woorden, storingen in het communicatieproces komen minder voor.

12:15-13:00 uur pauze

13.00-13.30 uur: de rest van de middag is gereserveerd voor assertiviteit en feedback. De docent blikt terug op de ochtend. Hij informeert naar hoe het gaat met de cursisten. Hoe voelen ze zich? Hoe voelt de docent zich? Gaat alles nog naar wens, zijn er dingen die moeten worden besproken?

Daarna introduceert hij het onderwerp assertiviteit. Hij legt de verschillen uit tussen assertiviteit, subassertiviteit en agressiviteit. Op de flipover tekent de docent 3 lijnen boven elkaar. De onderste lijn is subassertiviteit, die is net onder de maat want houdt te veel rekening met het belang van de ander en/of met de relatie met de ander. De middelste lijn is assertiviteit, precies in balans: houdt zowel rekening met het eigen belang als met dat van de ander. De bovenste lijn is agressiviteit. Als je te veel oog hebt voor je eigen belang, dan kan dat in agressiviteit uitmonden.

Hierna volgt een sorteeropdracht assertiviteit:

De docent leest een aantal zinnen voor, de cursisten benoemen of dit assertief (AS), subassertief (SA) of agressief (AG) gedrag is.

Voorbeeldzinnen:

- a. Ja, eh, ik weet het eigenlijk niet, nou ja, ok dan. (SA)
- b. Ja, zeg, ik heb wel wat beters te doen als jou helpen! Ga maar iemand anders lastig vallen (AG)
- c. Nee, dat lukt me niet, het spijt me. Misschien kan Linda je helpen? (AS)
- d. Zeg, zet die radio eens wat zachter of ik doe het zelf (AG)
- e. Je denkt bij jezelf: die radio staat echt ontzettend hard. Waarom zegt niemand er wat van? (SA)
- f. Pardon, u steekt een sigaret op, maar ik wil niet dat er in huis wordt gerookt. Wilt u de sigaret uitmaken? U mag wel even in de tuin roken als u dat wilt. (AS)

Daarna bespreek je met de cursisten wat de eigen ervaringen zijn met dit onderwerp. Je laat voorbeelden inbrengen. Wat zijn in de kring de ervaringen met de verschillende soorten gedrag? En hoe had het anders gekund? Laat bij een ingebracht voorbeeld de cursisten op elkaar reageren. Laat ze ook bedenken wat de alternatieve mogelijkheden waren geweest. Hoe had de reactie geklonken als die subassertief – agressief – assertief was? Door dit op deze manier te behandelen spreek je ook de reeds aanwezige kennis aan. Dat versterkt het leereffect. Bovendien kunnen cursisten nu ook van elkaars kennis profiteren.

13.30 – 14.15 uur: Opdracht 3: grenzen stellen. We gaan aan de slag met het onderwerp grenzen stellen. Aan de hand van een te kiezen stelling komt er een groepsdiscussie op gang. De groep wordt onderverdeeld in een binnenste ring en een buitenste ring. De buitenste ring observeert en de binnenste ring discussieert. Ook hierin kunnen de

verschillende pastorale vaardigheden worden geoefend, zoals de luistervaardigheden. Bovendien biedt het de kans om een mening te vormen of te herzien over dit onderwerp. In de uitwerking van opdracht 4 staat de uitleg over deze werkvorm. Na een kwartier discussie en 5 minuten evaluatie draaien de rollen van de binnenste en de buitenste ring om. Leg kort de regels uit en verdeel de groep in tweeën. De cursisten hebben de observatiepunten en de regels ook op papier staan. Door deze werkvorm integreren we eerder aan bod gekomen vaardigheden zoals LSD. Verder is het een instrument voor het ontwikkelen van je mening en het in de gaten houden van het proces, naast de inhoud.

14.15 – 14.45 uur: Opdracht 4: nee zeggen. Leg de regels kort uit van deze en de volgende oefening 5: De eerste oefening is in Nee zeggen. Vooraf gaan de cursisten in groepjes van 2 eerst verkennen wat ze lastig vinden en wat al makkelijk gaat. Daarna oefenen ze in het nee zeggen. Dit is belangrijk, omdat je als pastoraal werker je grenzen moet kunnen aangeven, maar tegelijk ook het “nee” van de ander moet kunnen respecteren.

14.45- 15.30 uur: Opdracht 5: feedback. In de oefening staat ook een checklist feedback. De cursisten gaan in een groepje van 3 aan de slag met feedback. Hier zit een observant bij, die aan de hand van de checklist “geven en ontvangen van feedback” beoordeelt wat top ging en wat tips zin. Als pastoraal begeleider moet je feedback durven te geven en ook te ontvangen. Door te kunnen ontvangen krijg je bovendien een duidelijker beeld van jezelf en kun je bewuster gebruik maken van je kwaliteiten om de ander te begeleiden.

Rond kwart over 3 weer samen in de groep komen voor de plenaire nabespreking. Vraag hoe het ging, wat de cursisten voelen, hoe ze erbij zitten. Wat was lastig, wat ging goed?

15.30-16.15 uur: het einde van deze tweede cursusdag is weer in zicht. Het is weer goed om kort samen te vatten wat de dag inhield, wat er is geleerd en alvast naar de volgende keer vooruit te kijken. Het huiswerk voor de volgende keer is het lezen van hoofdstuk 5 en voor intervisie weer een casus voorbereiden. Intervisie zal nu iedere lesdag terugkomen. Dit keer zoek je een casus over een situatie waarin je eigen grenzen een rol speelde.

Hierna kun je weer de tijd nemen om de spiekbrieven aan te vullen en het leerdoel bij te werken. Door dit op te nemen in de afsluiting van de dag bepaal je de cursist weer bij zijn leerwensen. Bovendien krijg je zo een stukje herhaling.

Rond 16.00 uur is het tijd voor de rondvraag ter afsluiting van de dag. In de rondvraag is het belangrijk om te vragen naar hoe de cursisten zich voelen, hoe ze erbij zitten. Dit stukje introspectie is ook een belangrijke pastorale vaardigheid en komt daarom regelmatig terug

Dag 2 in schema:

	Wie	Wat	Hoe	Wanneer	Hulpmiddel
1	Docent	Welkom, terugblik vorige keer.	Vertellen In kring	Vanaf 8.45 uur	-
	Cursisten	Rondvraag: hoe verging het je sinds de vorige keer. Geoefend, ervaringen etc?	In 3 zinnen. In kring Ook informeren en benoemen van gevoelens	Tot 9.00	
2	Docent	Hoofdstuk 4	Docent komt kort terug op het huiswerk: hoofdstuk 4. Via rondvraag worden deelnemers erin actief betrokken	9.00-9.30	Flipover: schaal van Kinsey en 2 polen uitleggen.
3	Docent/ cursisten	Intervisie	Casussen worden gebruikt voor intervisie: incidentmethode (opdracht 1)	9.30-10.30	Pennen, papier, flipover en stiften
4	Docent	Evaluatie/koffie pauze	Hoe voel je je? Hoe was het? Benen even strekken, koffie of thee drinken	10.30-10.45	Koffie en thee
5	Docent	Kern-kwaliteiten	Uitleg model	10.45-10.55	Flipover: kwadrant tekenen en al uitleggend invullen
	Docent	Invullen	2 voorbeelden klassikaal	10.55-11.05	Flipover, stift vb kern-kwaliteiten
	Cursisten	Oefenen met kernkwaliteiten	Opdracht 2	11.05-11.45	Papier en pen lijst op pag 28 (8 cursisten).

	Gezamenlijk	Evalueren	Kring. Wat geleerd? Relatie met schaal Kinsey en 2 polen. Dingen kunnen doorschieten. Niet tegen vechten maar aandacht geven aan gezond gedrag.	11.45-11.50	Docent bewaakt proces en tijd. Stelt kringvraag en structureert
6	Cursist	Spiekbrief	Aanvullen	11.50-12.00	De spiekbrief
7	Docent Cursisten	Kring; rondvraag	Vragen om mechanismen op het spoor te komen	12.00-12.15	Flipover: Johari Window
	Docent	Voordoen en uitleg theorie	Uitleg mechanismen en grenzen. Johari window.		
Lunchpauze 12.15 – 13.00 uur					
8	Docent		Terugblik ochtend. Uitleg assertiviteit. Sorteeropdracht assertiviteit.	13.00-13.30	Flipover: begrippen laten zien Voorbeeldzinnen sorteeropdracht
	Cursisten		Rondvraag naar voorbeelden en oefenen met andere vormen van reacties.		
	Cursisten		Opdracht 3: Discussie over een stelling: grenzen stellen	13.30-14.15	Pen en papier voor observanten
	Docent legt regels uit				
	Docent.	legt uit bewaakt tijd.	Opdracht 4: nee zeggen in groepjes van 3	14.15-14.45	Pen en papier voor observant
	Cursisten	Oefenen			
9	Docent	Legt uit, bewaakt tijd	Opdracht 5: feedback geven en ontvangen	14.45-15.15	Pen en papier voor observant
	Cursisten	oefenen			

10	Docent en cursisten	Nabespreking	Wat viel op, was lastig?	15.15-15.30	Plenair in kring
11	Docent	Terugblik op dag	Korte samenvatting	15.30-15.45	Plenair in kring
10	Cursisten	Spiekbrief en leerdoel	Aanvullen, uitbreiden, aanpassen, concrete stappen.	15.45-15.55	Spiekbrief en leerdoel; pen
11	Docent/ cursisten	Afronding	Rondvraag: wat vond je van de dag in 3 zinnen? Wat neem je mee, wat wil je laten bezinken etc? Hoe voel je je? Hoe zit je hier? Huiswerk: volgende keer hoofdstuk 5 + een casus over omgaan met je eigen grenzen of het aanlopen tegen je eigen grenzen	15.55-16.15	

Uitgewerkte opdrachten dag 2:

Opdracht 1: intervisie

1. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
2. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
3. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
4. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
5. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

Uitgewerkte kernkwaliteiten

1 Kernkwaliteit: Daadkrachtigheid	2. Valkuil: (teveel van het goede) drammerigheid
4: Allergie: (het negatief tegenovergestelde van de kernkwaliteit en tegelijk te veel van het goede van de uitdaging) Passiviteit	3. Uitdaging: (het positief tegenovergestelde van de valkuil) Geduld

Nog meer voorbeelden van uitgewerkte kernkwaliteiten:

Kwaliteit	Valkuil	Uitdaging	Allergie
Relativeringsvermogen	Lichtzinnigheid	Serieus zijn	Zwaarmoedigheid
Spontaniteit	Wispelturigheid	Consequent zijn	Rechtlijnigheid
Flexibiliteit	Met alle winden meewaaien	Standvastigheid	Starheid
Accuratesse	Pietluttigheid	Creativiteit	Warrigheid
Durf	Overmoedigheid	Voorzichtigheid	Geremdheid
Behulpzaam	Bemoeizucht	Zelfstandigheid	afstandelijkheid

Opdracht 2: kernkwaliteiten

Maak in groepjes van 2 4 kernkwadranten. Je mag gebruik maken van de lijst met kernkwaliteiten.

Tips om te beginnen:

Je kunt bij verschillende kwadranten 'instappen':

Begin met het inventariseren van je sterke punten en werk deze uit via de valkuil, de uitdaging en de allergie, zoals in het voorbeeld.

Begin met je uitdagingen, redeneer terug naar je valkuil en herken de kwaliteit die erachter zit.

Vraag vrienden, familie of collega's naar je valkuilen. Ze weten er vast wel een aantal op te noemen. Werk terug van valkuil naar kwaliteit en ontdek vervolgens jouw uitdagingen en allergieën.

Stoor je je mateloos aan iemand? Kijk ook eens naar de kwaliteit die erachter zit en wat je ervan kunt leren. Daarmee kun je ook een uitdaging, valkuil en kwaliteit bij jezelf ontdekken.

Alternatief: speel het kernkwaliteitenspel in de groep.

Lijst met kernkwaliteiten

Aanwezigheid	Grenzen stellen	Serieusheid
Aanpassingsvermogen	Grondigheid	Soberheid
Accuratesse	Groothartigheid	Sociabel
Alertheid	Grootmoedigheid	Souplesse
Alledaagsheid	Harmonie	Spaarzaamheid
Altruïsme	Hartstocht	Spontaniteit
Aplomb	Helderheid	Standvastigheid
Attentheid	Hoffelijkheid	Stelligheid
Baanbrekend	Hulpvaardigheid	Stijl
Bedachtzaamheid	Humor	Strengheid
Behoedzaamheid	Idealisme	Striktheid
Behulpzaamheid	Ingetogenheid	Tact
Beleefdheid	Initiatief	Tederheid
Bereidwilligheid	Inlevingsvermogen	Terughoudendheid
Bescheidenheid	Innovativiteit	Toegankelijkheid
Beschouwen	Inschattingsvermogen	Toegeeflijkheid
Beweeglijkheid	Inschikkelijkheid	Toewijding
Bezieling	Invoelingsvermogen	Vastberadenheid
Bezonnenheid	Kalmte	Vastbeslotenheid
Blijheid	Klaarheid	Vasthoudendheid
Bondigheid	Kracht	Veelzijdigheid
Buigzaamheid	Lankmoedigheid	Verdraagzaamheid
Confronteren	Losjes	Verlegenheid
Consideratie	Loslaten	Vernieuwend
Correctheid	Loyaliteit	Vertrouwen
Creativiteit	Luchthartigheid	Vierkant
Daadkracht	Luister	Volgzaamheid
Deemoed	Moed	Volhardendheid
Degelijkheid	Nauwgezetheid	Voorkomendheid
Dienstbaarheid	Nederigheid	Vooruitstrevendheid
Diepzinnigheid	Nijver	Voorzichtigheid
Diplomatie	Nuchter	Vormelijkheid
Directheid	Observeren	Vriendelijkheid
Doelgerichtheid	Omzichtigheid	Vrolijkheid
Doelmatigheid	Onbaatzuchtigheid	Vrijgevigheid
Doordachtzaamheid	Ongekunsteld	Waakzaamheid
Duidelijkheid	Ontspannen	Weloverwogenheid
Eenvoud	Ontvankelijkheid	Werkelijkheidszin
Eerlijkheid	Onverdrotenheid	IJver
Effectiviteit	Onverholendheid	Zachtheid
Efficiëntie	Openhartigheid	Zakelijkheid
Empathie	Openheid	Zelfbewustheid
Enthousiasme	Opgewektheid	Zelfstandigheid
Ernst	Oplettendheid	Zelfverzekerdheid
Felheid	Oprechtheid	Zelfverantwoordelijkheid
Feitelijkheid	Optimisme	Zorgeloosheid
Flexibiliteit	Ordelijkheid	Zorgvuldigheid
Fijngevoeligheid	Overlaten	Zorgzaamheid
Fijnzinnigheid	Plechtigheid	Zuinigheid
Geaardheid	Plooibaarheid	
Gedecideerdheid	Pragmatisme	
Gedegenheid	Praktisch	
Gedrevenheid	Precies	
Geduld	Proefondervindelijkheid	
Geestdrift	Profilering	
Geestigheid	Realisme	
Geleidelijkheid	Receptiviteit	
Generositeit	Rechtgeaardheid	
Genuanceerdheid	Relativisme	
Gereserveerdheid	Relaxedheid	
Gevoeligheid	Resoluutheid	
Gewoonheid	Ronduit	
Gezelligheid	Royaal	
Gulheid	Rust	
Grandeur	Secuur	

Opdracht 3: discussie over een stelling: grenzen stellen

Discussie om standpunt te ontwikkelen

- a. De groep wordt onderverdeeld in 2 ringen, een binnenste en een buitenste ring. De binnenste discussieert, de buitenste ring observeert. In totaal is er 15 minuten de tijd voor deze discussie. Let op de luistervaardigheden.
- b. Na afloop evaluatie over zowel inhoud als vorm. Hiervoor is 5 minuten de tijd.
- c. De rollen worden omgedraaid en daarna weer evaluatie over inhoud en vorm.

discussie over een van de volgende stellingen:

4. Een goede pastoraal werker geeft zich helemaal. Hij / zij is altijd beschikbaar als een ander een beroep op hem/haar doet, ook al komt het een keer niet goed uit. Je moet immers jezelf verloochenen.
 - a. Aandachtspunten voor docent op inhoud: jezelf verloochenen dat kan pas als het vrijwillig is, en als je eerst weet wat je eigen grens is. Die grens moet je ook aan kunnen en durven geven. Jezelf verloochenen is een keuze, geen verplichting. Het werken als pastoraal werker komt niet in de plaats van de rest van je leven. Je hebt ook verplichtingen aan je gezin, je werk etc. Je mag dus best grenzen stellen, het moet zelfs, wil je niet overwerkt raken.
5. Als je als pastorant hulp hebt gevraagd aan de kerk, dan moet je wel gehoorzaam zijn aan wat de kerk van je vraagt. Ook als dat betekent dat je dingen over jezelf moet vertellen die je liever niet wilt, of als je dingen moet doen die je eigenlijk niet ziet zitten.
 - a. Aandachtspunten voor docent op inhoud: God vraagt geen blinde gehoorzaamheid. Jezus zegt: je moet God meer gehoorzamen dan mensen. Je hebt altijd een eigen verantwoordelijkheid. Als een pastoraal werker iets van je vraagt dat je niet ziet zitten dan moet je de ruimte krijgen om het niet te doen. Dat heeft met de pastorale houding van acceptatie en ruimte te maken. Mensen moeten de tijd en ruimte krijgen om zichzelf te zijn, en te kunnen groeien.
6. Als iemand je vraagt om iets voor hem te doen, waar je eigenlijk helemaal geen zin in hebt, en je doet het toch, dan ben je goed bezig!
 - a. Aandachtspunten voor docent op inhoud: dit lijkt niet eerlijk. Wat is de echte reden dat je het toch doet? Is het angst om nee te zeggen? Als je goed bezig wilt zijn kan dat alleen als je zelf vrijwillig besluit om het toch te doen. Dan doe je het niet meer met tegenzin, maar met een blij hart. Als je ergens liever niet wilt, dan blijf je er in je hart toch mee bezig, en is het niet oprecht.

Observatiepunten buitenste ring: proces:

- Laat elkaar uitpraten
- Luister naar elkaars argumenten
- Sta open voor elkaars mening
- Bestrijd argumenten op de inhoud, speel het niet op de persoon
- Haal er geen dingen bij die er niet bij horen
- Discussieer op basis van gelijkwaardigheid. Als een manager zijn autoriteit gebruikt, wordt de discussie niet opgelost maar beslecht
- Blijf rationeel en zorg ervoor dat je argumenten geldig en juist zijn. Een argument is juist als de inhoud klopt. Een argument is geldig als het gaat over het onderwerp waar je het over hebt
- Discussieer niet alleen om de discussie te winnen. Het gaat om het beste standpunt

Procesevaluatie:

- Hoe verliep de discussie?
- Wat ging goed?
- Welke tips kun je meegeven aan de binnenste ring?

Inhoudsevaluatie:

- Is er een duidelijke uitkomst naar voren gekomen?
- Was de discussie nuttig? Is je standpunt hierdoor beïnvloed? In welk opzicht?
- Was het lastig om alleen als luisteraar en observator te fungeren?

Opdracht 4: Nee zeggen

Basisregels:

1. Nee zeggen is ok, je hoeft je reden niet te vertellen. Het mag wel.
2. Begin je antwoord met nee. Draai er niet om heen.
3. Kapotte grammofoonplaat: als de ander blijft aandringen, blijft je antwoord steeds nee. Nee, zoals ik net al zei, ik heb er geen tijd voor.

De groep die voor dit onderwerp heeft gekozen gaat eerst in groepjes van 2 bij elkaar zitten. Bespreek het onderwerp nee zeggen: 5 minuten pp = 10 minuten

- Wanneer vind je het lastig om nee te zeggen?
- Wanneer vind je het makkelijk om nee te zeggen?
- Wat is het verschil?
-

Oefen in tweetallen met nee zeggen. Oefen met nee zeggen en bespreek na: 2 x 10 minuten = 20 minuten

Laat de ander je iets vragen, waarop jij nee gaat zeggen. Als je niet weet wat, kun je kiezen uit de volgende situaties:

- De ander wil je auto lenen
- De ander vraagt of je hem bij de trein af wil zetten
- De ander vraagt of hij geld van je kan lenen
- De ander vraagt of hij je in mag plannen voor het nieuwe seizoen voor ouderenpastoraat.

De ander mag doordrammen. Blijf je bij je standpunt? Hoe voel je je? Gaat het beter als je meer oefent? Draai de rollen ook om. Je mag zelf iets inbrengen.

Opdracht 5: feedback

Maak groepjes van 3. Bespreek het onderwerp met elkaar, aan de hand van de vragen. Oefen daarna in het geven en ontvangen van feedback. groepje van 3 (ook een observator) per persoon 2 x 5 minuten (bespreking vragen en oefenen): 30 minuten

Bespreek met elkaar:

- welke feedback heb ik onlangs gehad over iets wat ik zelf al wist? Hoe was dat?
- welke feedback heb ik onlangs gehad over iets wat ik zelf nog niet wist? Hoe was dat?
- wat weet ik van mezelf dat ik niet zo makkelijk met anderen deel?

Oefen daarna met elkaar in het geven en ontvangen van feedback. De observator kijkt aan de hand van de checklist hoe het ging. Iedere persoon krijgt 5 minuten, inclusief de nabespreking.

Checklist bij feedback geven

5. ***Ik-boodschap***
6. ***Concreet gedrag beschrijven (camera-blik)***
7. ***Geef een alternatief***
8. ***Vraag om een reactie***

Checklist bij ontvangen van feedback:

6. ***Luister rustig en laat de ander uitspreken***
7. ***Probeer niet te verdedigen, stel vragen ter verduidelijking***
8. ***Geef aan wat u wel en niet herkent in de feedback***
9. ***Ga niet in op details, maar zoek de kern van de kritiek***
10. ***Zeg wat je ermee gaat doen***

De derde dag

8:45-9.00 uur: Welkom, terugblik vorige keer. Rondvraag hoe het de afgelopen week ging: dingen die terugkwamen, waar je over nadacht, die nog extra aandacht behoeven? Is er nog geoefend? Ervaringen? Hoe zit je hier? Hoe voel je je? De docent benoemt ook wat er in hem/haar leeft. Door deze introspectie leert de cursist weer om bij zichzelf na te gaan wat er in hem of haar gebeurt. Hij/zij ontwikkelt langzamerhand een gevoeligheid voor processen en is niet alleen met de inhoud bezig. Dat is een belangrijke pastorale vaardigheid.

9.00-12.15 uur: Huiswerk: allereerst de casussen: vanmiddag zullen we die via intervisie bespreken. Dan hoofdstuk 5 dat is de leidraad van deze hele dag: vragen, onduidelijkheden op voorhand? Via een rondvraag kun je de kennis activeren die er al is. We doen dit plenair aan de hand van de volgende onderwerpen:

1. Zelfaanvaarding: hoe denk je over zelfaanvaarding? Is het bijbels? Hoe kijkt God naar ons? Hij zond zijn Zoon toen wij nog zondaars waren. Zo heeft Hij ons al aanvaard. Daarna begint het groeiproces. Is er iets in jezelf dat je moeilijk vindt om te aanvaarden? Een gewoonte waar je moeilijk mee kunt breken?

Bespreek dit in de groep (9.00-9.15)

2. Coming out en reacties erop: intensief **Luisteren**; de worsteling **Erkennen**; de ander helpen om te gaan met gevoelens van schaamte en schuld (terecht of onterecht) (**Nagaan**); de ander helpen op een open manier om te gaan met de problematiek (**Toekomst**) (9.15-9.30)

Ezelsbruggetje: (Luister – Erken – Nagaan – Toekomst = LENTE) (Schrijf dit ezelsbruggetje op een flap)

Oefening: in de groep: speel een aantal situaties na: de casus is: je komt bij iemand die je vertelt dat hij worstelt met homoseksuele gevoelens.

- a. de pastoraal werker reageert alleen op de zonde
- b. de pastoraal werker reageert met allerlei adviezen
- c. de pastoraal werker reageert vanuit liefde en aanvaarding, op de LENTE-manier

Nabespreking: let ook op de luistervaardigheden: LSD. Hoe voelt het? Hoe ging het? Merk je het verschil? Wat werkt belemmerend? Heb je zelf ervaring met afwijzing door de kerk, misschien van anderen of van jezelf? Wat doet dat met je? Wat kan beter en hoe dan? Hoe zit je hier nu? Wat voel je? Kun je zo verder? Heb je iets nodig? (9.30-9.50)

Omgaan met irreële gevoelens en gedachten (RET):

Sommige gevoelens van schaamte of schuld zijn onterecht. Het gaat hier om de N in het LENTE-model. Dan kun je er ook iets constructiefs mee doen. Met schaamte kun je schuilen bij God. Met schuld kun je ook naar God toe. Hij wil je helemaal reinigen en vergeven. Dan kun je weer verder. Maar er bestaat ook een aanklager, satan. Hij vindt het prachtig als je daarna de schuld weer mee terugneemt, terwijl God die weg heeft gedaan. Een manier om je hiervan bewust te worden is de RET-methode.

Uitleg RET: (20 minuten: 9.50-10.10) Rationeel Emotieve Training: een manier om om te gaan met ongewenste of vervelende emoties en/of gedrag. Het model is ontwikkeld door Albert Ellis. Het volgende zit erachter:

Gebeurtenis → Gedachte → Gevoel → Gedrag

Er gebeurt iets, en je reageert op een bepaalde manier, of je voelt je er rot door. Het model gaat er vanuit dat dat niet komt door de gebeurtenis zelf, maar door wat je er zelf bij denkt. Door de gedachtes die erachter zitten. Op een bijbelse manier kun je zeggen dat je je gedachtes mag toetsen aan de waarheid van de bijbel. Klopt het wel? Daarom is het een handige methode om achter die achterliggende gedachtes te komen.

Voorbeeld

Bijvoorbeeld je 9-jarige zoon raakt tijdens een bezoekje aan de Efteling zijn nieuwe handschoenen kwijt (gebeurtenis), dit roept een gedachte op (kan hij niet beter op zijn dure spullen letten), deze gedachte leidt tot een gevoel (boosheid), hetgeen een handeling tot gevolg heeft (de les lezen, schreeuwen, schelden). Het idee is nu dat je zoon jou boos heeft gemaakt en je hele middag heeft verpest. De aanname in dit geval is dat een 9-jarig kind (tijdens een spannende bezoek aan de Efteling) dezelfde interesses in handschoenen heeft als zijn ouders. Als vader of moeder deze aanname, deze gedachte gaat onderzoeken en zich in het kind verplaatst, blijkt dat hun idee niet klopt.

Veronderstellingen

Een ander kan je geen gevoel geven, een gevoel ontstaat door je eigen gedachten over allerlei zaken. Je raakt niet van streek een gebeurtenis, maar door de manier waarop er tegen dingen aankijkt, hoe je erover denkt. Verschillende mensen kunnen op een zelfde situatie heel anders reageren doordat ze er heel verschillende gedachten bij hebben. RET daagt je uit om bewuste veronderstellingen (met name diegene die je leven beroerd maken) te onderzoeken. Wat wil dat zeggen? In plaats van te denken dat het zo is (mensen zijn niet te vertrouwen) of zo hoort het (je hoort aan tafel te eten), kun je die gedachte ter discussie stellen, er over na denken en misschien wel corrigeren. Het gevolg is dat je leert op heel andere wijze tegen je omgeving en tegen gebeurtenissen aan te kijken, je leert verantwoording te nemen voor je eigen gevoel en niet langer een ander daarvoor verantwoordelijk te houden.

Let op: gevoelens, emoties en onverwerkte dingen hebben soms meer nodig als een simpel a-b-c'tje, hoewel het dus erg waardevol kan zijn. Verwerking via professionele hulp kan heel belangrijk zijn. Hierover later meer, bij het onderwerp verwerking.

De methode is een abc-methode:

A = activating event : de gebeurtenis die de aanleiding is: je beschrijft het met de camerablik, dus geen interpretaties! Voorbeeld: je ontdekt dat je homoseksuele gevoelens hebt.

B = de bril die je op hebt. De gedachtes die je erover denkt. Bijvoorbeeld: ik ben slecht, God wil me niet meer, wat zal iedereen wel zeggen, dat is niet te veranderen.

C = consequentie: de gevoelens en het gedrag die je daarop volgend hebt zijn het gevolg van B. Bv: als je denkt: ik ben nu eenmaal zo, dan is het logische gevolg dat je gedrag en gevoel anders zijn dan als je denkt: op dit moment voel ik dit zo, over een jaar sta ik wellicht heel anders in dit proces. De laatste gedachte geeft je meer ruimte. Je gevoel over jezelf zal ook veranderen.

Zelf lijkt het alsof op de A de C volgt, maar er zit altijd een B tussenschakel in.

Andere voorbeelden:

A: je struikelt over een bananenschil

B: je denkt: ik sta voor gek! Wat een ramp! Als iemand me zo ziet, lachen ze me allemaal uit!

C: je schaamt je en probeert (te) snel op te staan en struikelt opnieuw

Wat gebeurt er als je de B verandert?

A: je struikelt over een bananenschil

B: je denkt: auw, dat deed zeer. Ik zal de schil oprapen, voordat het iemand anders overkomt.

C: je staat op en gooit de schil weg. Je schaamt je verder niet.

Rond 10 over 10 gaat ieder voor zich een kwartiertje een situatie analyseren volgens de RET-methode. Dat is opdracht 1, die u weer aantreft na de schematische weergave van deze dag, op pagina 42.

Tussenevaluatie: wat doet dit met je? Hoe voel je jezelf? Wat roept dit onderwerp bij je op? Hoe zit je nu hier? (10.25-10.35)

Even over half elf is het tijd voor een korte koffiepauze van een kwartier, even de benen strekken. Daarna gaan we verder met het onderwerp vriendschap uit het handboek. Dit onderwerp behandelen we ook plenair.

3. Vriendschap: de middenweg kiezen, niet vermijden; belang van vriendschap (intimiteit, aanvaarding, erbij horen, een stukje herstel). Rondvraag: wie heeft een goede vriend/vriendin van zijn eigen geslacht? Hoe kom je daaraan? Wat is de waarde voor jou daarvan? Hoe ben je zelf een vriend? (10.50-11.05)

4. Gedragsverandering: voorwaarden scheppen om te groeien; we gaan in een groepje van 4 verder met het maken van een stappenplan, volgens opdracht 2. Vervolgens wordt dit nabesproken in de groep. We gaan met dit onderwerp tot half 12 aan de slag. Daarom is er 10 minuten voor het daadwerkelijke opzetten van het stappenplan.

5. Emotionele afhankelijkheid: (11.30- 12.00 uur) een valkuil, speciaal in dit soort pastoraat.

De hulpvrager kan emotioneel afhankelijk worden van de pastorale werker, maar ook andersom. Waar kan dit uit voortkomen? We gaan in dezelfde groepjes van 4 weer even uit elkaar voor opdracht 3. Voor de docent: belangrijk is dat aan de orde komt: laat de verantwoordelijkheid bij de hulpvrager liggen. Stel hem de vraag: hoe ga je dit aanpakken? De pastoraal is gebaat bij een volwassen manier van aanspreken, om hem te helpen groeien naar verder geestelijke groei.

Lunchpauze: 12.00-13.00 uur

13.00-13.30 uur: De docent blikt terug op de ochtend. Hij informeert naar hoe het gaat met de cursisten. Hoe voelen ze zich? Hoe voelt de docent zich? Gaat alles nog naar wens, zijn er dingen die moeten worden besproken?

13.30-13.45 We gaan weer met de theorie uit het handboek verder. Het onderwerp is verwerking: uitleg over trauma's en de noodzaak tot verwerking. Deskundige hulp kan heel noodzakelijk zijn. Een simpel abc'tje, zoals bij de RET is natuurlijk niet altijd geschikt. Wees hier ook alert op en verwijst door. Doorverwijzen betekent niet dat je stopt met de begeleiding!

13.45- 14.30 Relatie met ouders/familie en relatie met het andere geslacht: om dit onderwerp goed te behandelen verdelen we de groep in tweeën. Daarna gaat iedere groep met een van de twee onderwerpen aan de slag, en presenteren het na afloop aan de rest van de groep. Dit is opdracht 4. Na afloop bespreekt de docent het plenair na. Hoe was het om te doen? Wat was een eyeopener?

14.30– 15.30 De theorie laten we weer even los, en we gaan verder met intervisie volgens de incidentmethode. De casussen die de cursisten voorbereidden worden in de intervisie ingebracht. Het ging om een casus waarbij je eigen grenzen een rol spelen. We gaan dus van start met opdracht 5 voor vandaag.

15.30 -15.45 uur: Hoe voel je je? Hoe zit je erbij? Ook de docent gaat dit voor zichzelf na. Kun je verder? Dit stukje introspectie is op dit moment op zijn plaats, omdat bij intervisie vaak heftige dingen aan bod kunnen komen. Het is goed om dit te constateren en er even bij stil te staan.

15.45-16.15 uur: evaluatie en afsluiting, met aanvulling van het leerdoel en de spiekbrieven. Tot slot is het huiswerk voor de volgende keer het lezen van hoofdstuk 6 van het handboek, de lessen in de bijlage, en het meenemen van een eigen gekozen casus voor intervisie. Volgende keer is de laatste keer. Er is ook een stukje vrije ruimte over. De cursisten kunnen hiervan gebruik maken door nog dingen te vragen, extra te oefenen of iets anders. Denk hier ook alvast over na.

Dag 3 in schema:

	Wie	Wat	Hoe	Wanneer	Hulpmiddel
1	Docent	Welkom, terugblik vorige keer.	Vertellen In kring	Vanaf 8.45 uur	-
	Cursisten	Rondvraag: hoe verging het je sinds de vorige keer. Geoefend, ervaringen etc?	In 3 zinnen. In kring Ook informeren en benoemen van gevoelens	Tot 9.00	
2	Docent	Zelfaanvaarding	Belang; rondvraag	9.00-9.15	
	Cursist		In groepjes van 2 bespreken		
3	Docent/ cursisten	Coming out	Uitleg	9.15-9.30	
		Naspelen casus	Verschillende reacties ervaren	9.30-9.40	plenair
		Nabespreking	Zelf ervaring met afwijzing? Wat doet dat? Hoe was het om de verschillen te zien?	9.40-9.50	Plenair
4	Docent	RET	Uitleg	9.50-10.10	Flipover/markers of bord
	Cursisten	Opdracht 1	Zelf oefenen met een onderwerp	10.10-10.25	Pen, papier
5	Docent cursisten	Introspectie	Hoe zit je hier? Wat voel je? Wat denk je? Kun je verder?	10.25-10.35	
6	Docent cursisten	Koffie/theepauze		10.35-10.50	Koffie en thee
7	Docent Cursisten	Vriendschap	Via rondvraag	10.50-11.05	

8	Docent cursisten	Gedragsverandering	Opdracht 2	11.05-11.30	Papier /pen of flappen en markers
9	Docent cursist	Emotionele afhankelijkheid	Opdracht 3	11.30-12.00	
Lunchpauze 12.00 – 13.00 uur					
8	Docent	Introspectie	Hoe gaat het? Hoe voel je je? Wat denk je? Docent zelf?	13.00-13.30	
		Trauma's	Uitleg over trauma's hoofdstuk 5	13.30-13.45	
9	Docent	Relaties	Groep in 2-en. Schematisch overzicht maken	13.45-14.10	Flappen Markers
	Cursisten	Opdracht 4			
	Cursisten		Presenteren schema's	14.10-14.25	
	Docent	Nabespreking	Plenaire nabespreking	14.25-14.30	
10	Docent en cursisten	Intervisie	Casussen worden ingebracht en besproken	14.30-15.30	Flap, markers, papier en pen
11	Docent	Terugblik op dag	Korte samenvatting; wat is behandeld uit hoofdstuk 5; de RET.	15.30-15.45	Plenair in kring
10	Cursisten	Spiekbrieven en leerdoel	Aanvulling/bijstelling	15.45-15.55	Spiekbrieven en leerdoel; pen
11	Docent/ cursisten	Afronding	Rondvraag: wat vond je van de dag in 3 zinnen? Wat neem je mee, wat wil je laten bezinken etc? Hoe voel je je? Hoe zit je hier? <u>Huiswerk</u> : volgende keer hoofdstuk 6 + de lessen in de bijlage voor pastoranten + zelf gekozen casus	15.55-16.15	

Uitgewerkte opdrachten dag 3:

Opdracht 1: RET

Ga voor jezelf na wanneer je gevoelens van schaamte of schuld had. Breng dan volgens het A-B-C-schema van RET in kaart wat de gedachtes waren die er achter zaten. Zijn de gedachtes reëel geweest? In overeenstemming met Gods gedachtes erover? Hoe kun je de gedachtes effectiever maken, meer reëel? Wat gebeurt er dan met de C? (10 minuten)

Opdracht 2: stappenplan gedragsverandering

ga in een groepje van 4 een kort en eenvoudig plan van aanpak maken hoe je om wil gaan als pastoraal werker met gedragsverandering. Je mag gebruik maken van het handboek, paragraaf 5.4.

Zet in 10 minuten een concreet stappenplan op een flap.

Dit wordt in de groep nabesproken.

Opdracht 3: emotionele afhankelijkheid

Herkenbaar? Hoe kun je hier mee omgaan? Hoe kun je het herkennen? Benoem wat je merkt, ziet. Benoem je gevoel. Benoem wat je opmerkt, of lastig vind. Ga in groepjes van 4 met elkaar hierover in gesprek. Denk ook goed aan de luistervaardigheden: LSD. Luister goed naar elkaar, laat elkaar uitpraten, vat samen voor je reageert. Geef in de groep ook gelegenheid om te oefenen. Benoem wat je opmerkt, of lastig vind.

- A. Ga in groepjes van 4 met elkaar hierover in gesprek. Denk ook goed aan de luistervaardigheden: LSD. Luister goed naar elkaar, laat elkaar uitpraten, vat samen voor je reageert.
- B. Oefen met het benoemen van je gevoel of gedachtes.
- C. Maak ten slotte met de groep een kort plan van aanpak om emotionele afhankelijkheid voor te zijn of aan te pakken op een liefdevolle manier.

Opdracht 4: relaties

Verdeel de groep in tweeën. De ene groep gaat aan de slag met het onderwerp relatie met ouders/familie uit het handboek. De andere groep pakt het onderwerp relaties met het andere geslacht aan. Maak samen met je groep een schematisch overzicht van het onderwerp, waarin je alle verbanden laat zien. Hiervoor heb je 20 minuten. Presenteer dit later aan de andere groep. Voor de presentatie krijgen jullie 5-10 minuten de tijd.

Hiervoor hebben de cursisten circa 5-10 minuten.

Na afloop bespreekt de docent het plenair na. Hoe was het om te doen? Wat was een eyeopener?

Opdracht 5: intervisie

6. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
7. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
8. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
9. Advies:
 - a. ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
10. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

De laatste dag: dag 4 - ochtend

8:45-9.00 uur: Welkom, terugblik vorige keer. Rondvraag hoe het de afgelopen week ging: dingen die terugkwamen, waar je over nadacht, die nog extra aandacht behoeven? Is er nog geoefend? Ervaringen? Hoe zit je hier? Hoe voel je je? De docent benoemt ook wat er in hem/haar leeft.

9.00-9.45 uur: Huiswerk: allereerst hoofdstuk 6: vragen, onduidelijkheden? Via een rondvraag kun je de kennis activeren. Neem 15 minuten de tijd per onderdeel

Hoofdstuk 6, en de lessen voor de pastorant.

We behandelen dit plenair aan de hand van de volgende rondvragen:L

1. Is er een visie in jullie gemeente over homoseksualiteit? Hoe wordt de visie gecommuniceerd? Wat zou je kunnen doen om te komen tot een visie en/of communicatie hierover?
2. Hoe gaat je gemeente om met hulpvragen van deze mensen? Verwijs je alles door? Doe je alles zelf? Een middenweg? Wanneer verwijs je door? En dan? Wat zou je zelf verwachten van je gemeente, als je met een hulpvraag komt? Bied je dat ook als gemeente? Blijf je betrokken? Hoe?
3. Het gebruik van de lessen als hulpmiddel voor begeleiding. Kun je daar iets mee? Wat spreekt je aan?

Rond kwart voor 10 is het tijd voor de laatste keer intervisie. Dat is opdracht 1, die hier gelijk na volgt:

Opdracht 1: intervisie

1. Probleem :
 - a. iedereen vertelt in 3 zinnen de case / het probleem (5 minuten)
 - b. Keuze van het probleem om te bespreken (2 minuten)
 - c. Toelichting op de probleemsituatie (3 minuten)
2. Vragen: vragen stellen ter informatie: open vragen, hoe, wat, waar. Geen suggestieve vragen met een oplossing erin. (12 minuten)
3. Analyse door de groep: (12 minuten)
 - a. inbrenger luistert en noteert.
 - b. Groep analyseert wat volgens hen het probleem is. Invalshoeken: omgeving, andere personen, kwaliteiten en valkuilen van de inbrenger.
4. Advies:
 - a. Ieder noteert een advies (2 minuten)
 - b. voorlezen adviezen (de docent zet ze op de flap) (5 minuten)
5. Reactie:
 - a. inbrenger: wat heeft hij eraan? Wat gaat hij doen? Wat neemt hij mee? (2 minuten)
 - b. groep: wat hebben anderen eruit gehaald? (10 minuten)

Rond 10.45 uur ronden we het af en is er weer een stukje introspectie en evaluatie: hoe was het om op deze manier om te gaan met situaties? Neem je deze manier mee in je team, om te blijven leren? Hoe voel je je? Hoe zit je erbij? Ook de docent gaat dit voor zichzelf na. Kun je verder? Rond 11 uur nemen we een kwartiertje koffiepauze. Daarna is er gelegenheid voor inbreng van de cursisten. Een half uur is er ruimte om dingen nog te bespreken, te oefenen of te verduidelijken. Om kwart voor 12 kijken we voor de laatste keer naar ons leerdoel en de spiekbrieven. Vraag: heb je je doel bereikt? Wat ga je verder doen? Hoe wil je verder gaan? Wat heb je geleerd? Wat was erg bijzonder? Wat neem je mee? Zou je de cursus aanbevelen bij anderen? Tips?

12.00-12.15 uur: eindmeting: vragenformulier. Deze treft u aan vanaf bladzijde 47. Het vragenformulier wordt weer uitgereikt en ingevuld door de cursisten. Door beide formulieren, zowel die van dag 1 als die van vandaag met elkaar te vergelijken, kun je zien of er een groei is doorgemaakt. Zie hiervoor ook de toelichting bij het vragenformulier van dag 1.

12.15-12.30: afsluiting en koffie/thee drinken, of een afsluitende lunch

Dag 4 in schema:

	Wie	Wat	Hoe	Wanneer	Hulpmiddel
1	Docent	Welkom, terugblik vorige keer.	Vertellen In kring	Vanaf 8.45 uur	-
	Cursisten	Rondvraag: hoe verging het je sinds de vorige keer. Geoefend, ervaringen etc?	In 3 zinnen. In kring Ook informeren en benoemen van gevoelens	Tot 9.00	
2	Docent Cursisten	Hoofdstuk 6	Bespreking in de groep via rondvragen	9.0-9.45	
2	Docent/ cursisten	Intervisie	Casussen worden gebruikt voor intervisie: incidentmethode	9.45-10.45	Pennen, papier, flipover en stiften
3	Docent	Evaluatie	Hoe voel je je? Hoe was het?	10.45-11.00	
4	Docent cursisten	Koffie-/thee pauze		11.00-11.15	Koffie en thee
5	Cursisten	Eigen inbreng	Waar nog vragen over? Waar nog mee oefenen?	11.15-11.45	flexibel
6	Docent Cursisten	Kring; rondvraag	Behaald? Aanvullen? Wat nog nodig? Hoe was de cursus? Hoe verder na de cursus?	11.45-12.00	Spiekbrieven en leerdoel
7	Docent cursisten	Eindmeting	Invullen eindmeting	12.00-12.15	Voldoende vragenformulieren, pennen
8	Docent cursisten	Afsluiting	Einde van de cursus	12.15-12.30	Koffie, thee en iets lekkers of een lunch

Vragenlijst A (meting eindpunt)

Toelichting: kies het antwoord dat het dichtste bij uw mening uitkomt, ook al klopt het niet helemaal.

Datum:

Naam:

Visie op homoseksualiteit:				
1	Ik weet wat ermee wordt bedoeld	Ja	Niet zeker	Nee
2	Is het iets dat in de schepping is gelegd, of iets dat na de zondeval is veranderd.	Schepping	Weet het niet	Zondeval
3	Weet u waar in de bijbel u over homoseksualiteit kunt lezen?	Ja	Deels	Nee
4	Hoe denkt u over eventuele verlossing van homoseksualiteit	Mogelijk, je wordt geheiligd in een proces. Soms ook in een keer.	Door geloof geneest/herstelt Jezus altijd volkomen nu in deze tijd	Onmogelijk. Je bent zoals je bent. Dat blijft.
5	Kunnen er psychologische oorzaken zijn voor homoseksualiteit?	Ja, bijvoorbeeld als symptoom van scheefgroei	Weet het niet	Nee, het is gewoon zonde, waar je mee moet stoppen.
6	Kent u de schaal van Kinsey	Ja	Wel eens van gehoord	Nee
7	Is homoseksualiteit absoluut of relatief (ben je het altijd volkomen, 100%, of is er verschil mogelijk in gradatie?)	Relatief	Geen idee	Absoluut
8	Is zelfaanvaarding belangrijk bij homoseksuele gevoelens?	Dat ligt eraan vanuit welk perspectief je jezelf dan aanvaardt.	Zelfaanvaarding is beslist nodig.	Nee, je moet jezelf zo juist niet aanvaarden.
9	Kent u de term coming out?	Ja	Wel eens van gehoord	Nee
10	Is gedragsverandering mogelijk?	Ja	Weet ik niet	Nee
11	Hoe moet de houding van de kerk zijn?	Duidelijk standpunt innemen en begeleiding bieden	Afwijzen	Accepteren
12	Als de kerk iemand die worstelt met homoseksuele gevoelens doorverwijst, is er dan nog een rol voor de kerk in die relatie?	Ja, je blijft meelopen met die mens	Weet niet	Nee, het is te specialistisch. Er is dan geen rol meer voor de kerk.

Pastorale vaardigheden				
13	Wat wilt u in deze cursus leren/oefenen?			
14	Is uw doel bereikt of bent u anders hiermee gevorderd?	Ja	Weet niet	Nee

Toelichting bij de vragenlijst A voor de docent: (niet uitdelen)

Deze vragenlijst wordt uitgedeeld aan het begin van het eerste dagdeel en dient als beginmeting: wat weet de cursist al? Wat is zijn leerdoel m.b.t. de vaardigheden? Aan het eind wordt deze zelfde lijst weer ingevuld. De score dan wordt vergeleken met de score aan het begin. Als de score hoger is dan het begin betekent dat dat de cursisten dichter bij de bijbelse visie zijn gaan staan. De hoogste score staat links (3 punten), in het midden staat 1 punt, behalve vraag 11, dan is ook het middelste antwoord 0, het laagste antwoord is 0 punt, en is het antwoord dat rechts staat.

Vragen 1 t/m 4: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 3

Vragen 5 t/m 7: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 4

Vragen 8 t/m 10: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 5

Vragen 11 -12: zijn gerelateerd aan hoofdstuk 6

Vragen 13 en 14 hebben te maken met het leerdoel van de cursist en in hoeverre ze hiermee zijn gevorderd. Vraag 14 hoeft alleen bij de eindmeting ingevuld te worden.

Procesverslag ontwikkelen cursus pastoraat

p

a

s

t

o

r

a

a

t

In het licht van
homoseksualiteit

een vaardigheidskursus

Procesverslag – afstudeerproject Natasja Hillaert voor HBO-GPW en GL

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Procesverslag	3
Bijlagen:.....	9
Definitief projectplan	9
Vragen aan J. Koerts met reactie	16
Vragen aan Elzelien Sigmund en reactie	18
Literatuuropgave.....	20

Inleiding

Hier voor u ligt het resultaat van het project dat ik op me nam:

het ontwikkelen van een toerustingscursus voor pastorale werkers, om homoseksuele mede-gemeenteleden op een zo goed mogelijke manier te gaan begeleiden. Het was een ontzettend leuk project om te doen en ik leerde er veel van. Het resultaat is een kwalitatief goede cursus waar veel uitgehaald kan worden.

Mijn dank gaat uit naar de begeleiding van Alie van Dalen en Reitze Siebesma. Door de waardevolle opmerkingen kon ik weer verder. Door de complimenten bleef de moed er in om verder te gaan. Bedankt!

Ook gaat mijn dank uit naar de heer Koerts van Protestants Landelijk Dienstencentrum voor Toerusting en Educatie en Elzelien (Els) Sigmund Pors, de pastoraal werker. Beiden zetten mij weer op een aantal punten die in de cursus zijn verwerkt. Ook jullie, bedankt!

Tot slot wil ik graag bedanken mijn moeder, die de stukken keer op keer las en van commentaar wilde voorzien en ook als praatpaal wilde fungeren. Daardoor bleef ik de dingen scherp houden en ook de juiste prioriteiten stellen. Dank je, mam!

Al met al vind ik dat de cursus een hele mooie cursus is geworden. Ik zou haast gaan popelen om hem te gaan geven! Ik ben dan ook heel benieuwd hoe het is geweest en wat de ervaringen zijn geweest.

Natasja Hillaert

April 2008:

21-4-2008: gereageerd op het aangeboden project

22-4-2008: inhoudelijk gesproken over het project. Eerste afspraken gemaakt. Gesprek uitgewerkt, ook aan de hand van doorgemaakte stukken. Voorlopige opzet projectplan uitgewerkt en na akkoord door Teus nog puntjes op de i gezet. Het projectplan doorgemailed aan Alie die in eerste instantie als contactpersoon voor stichting Different optreedt. Procesverslag bijwerken. Aanvragen projectcoach.

Mei 2008:

7-5-2008: contact gelegd met opdrachtgever. Projectplan en meldingsformulier doorgestuurd aan opdrachtgever. Afspraak gemaakt om te bellen. Afspraak met projectcoach anders vorm gegeven.

8-5-08: bezoek bibliotheek voor literatuur; doorgenomen; mogelijke werkvormen geselecteerd; afstudeergidsen doorgenomen; afspraak voorbereid met Alie van Dalen, projectcoach (PC in het vervolg).

9-5-08 eerste gesprek met PC, AvD. Kennismaking, over en weer. Onderwerp kort besproken. Alie geeft een interessante reader mee en nieuwsbrieven van onderafdeling Different. Dit kan ik gebruiken in het literatuuronderzoek. Gisteren heb ik zelf ook al literatuur gezocht. Zo kom ik al een heel eind. Het is nodig om met de opdrachtgever, Reitze Siebesma, goed door te spreken wat hij precies wil van de cursus. Alie geeft aan dat Reitze het bestaande document met achtergrondinformatie in elk geval als vaste basis wil houden. Mijn idee is het bestaande document als handboek te bestemmen en daarop de cursus te bouwen. Het handboek kan dan als achtergrondinformatie voor de deelnemers blijven fungeren. Juist bij pastoraal werk is het nodig om vaardigheden aan te leren, dingen eigen te maken. Daarvoor kan ik een geschikte cursus ontwikkelen. Ik ga aan de slag met gesprek met Reitze, en opstellen voorlopig ontwerp. We zijn dan in de volgende fase beland. Ik heb er zin in! We spreken af dat we op 6 juni het voorlopig ontwerp bespreken. Daar hebben we circa een uur voor nodig. (totaal **3 uur** incl reistijd)

9-5-08: Voorbereiding telefoongesprek met Reitze. Telefoongesprek met Reitze Siebesma: kennismaking; doel cursus besproken; vorm en inhoud. In eerste instantie gedacht aan cursus van een hele zaterdag. Inbreng Natasja: bereik je dan het doel: mensen goed toerusten? Is daarvoor niet ook nodig het laten inzakken van de info, verwerken, en opnieuw ophalen en verdiepen, dus meerdere dagen/avonden. Reitze vraagt zich af of er dan mensen zullen komen. Het onderwerp speelt een kleine rol in de beleving van mensen. Afspraak: uitgaan van doel van de cursus. Het project zal niet de behoeftepeiling omvatten. Akkoord om het handboek als basis voor de cursus te nemen, qua inhoud en visie. Het handboek is dan achtergrondinformatie voor de deelnemers van de cursus. Zo hebben ze ook iets concreets om mee naar huis te nemen, om in te lezen als voorbereiding op de eventuele volgende cursusdag, voor de verwerking en verdieping van het onderwerp. Eventueel een stukje promotie meenemen in het project. De cursus moet in elk geval didactisch-agogisch goed in elkaar zitten, een stukje communicatieve vaardigheden bevatten, en ook aspecten behandelen zoals: wat doet het met jezelf? Het voorlopige plan omvatte ook de begroting van mogelijke kosten. Ook het afstudeercontract moet getekend worden. Reitze overlegt dit met zijn manager en na akkoord stuurt hij het contract terug. Na dit telefoongesprek een en ander uitgewerkt.

Juni 2008:

1-6-08: rappel aan Reitze over contract en kosten

2-6-08: Reitze vraagt nog over uren begeleiding. Contract komt zsm. Uren begeleiding nagekeken en ingeschat. Info over retouradres.

5-6-08: contract ontvangen. Ingescand en aan Alie van Dalen toegemailed. Svp ondertekenen en ook exemplaar aan praktijkbureau geven. Alie geeft aan dat het geregeld is.

16-6-08: Reitze informeert naar stand van zaken en stelt voor contact te hebben voor zijn vakantie. Data nagekeken.

23-6-08: Gestart met opzet definitief projectplan. Zoeken naar format. Antwoordmail aan Reitze over contact. Contact met Alie over het plan. Contact met praktijkbureau gelegd. Gestart met het maken van het definitieve projectplan. Procesverslag bijgewerkt.

24-6-08 verder schrijven aan definitief projectplan. Voorlopige versie versturen.

27-6-08-30-6-08 : afspraak met Alie van Dalen, definitief projectplan doorgenomen. Opmerkingen Reitze meegenomen. Plan aangepast en verstuurd. Afspraak gemaakt met Reitze.

Juli 2008

1-7-08: Globaal de handleiding doorgenomen. Voorzet gemaakt voor indeling. Afspraak met Reitze in Tiel. Gesproken over het definitieve projectplan. Is akkoord. Verder de cursusopzet doorgenomen. Het begint meer te leven voor mij. Ik word mij bewust van mijn beginpositie in dit geheel. Mijn visie op dit moment is: ik vind het moeilijk om aan homoseksuele mensen te zeggen dat het zonde is, dan wel tegennatuurlijk om een seksuele relatie met iemand van hetzelfde geslacht te hebben. Dat heeft voor een deel te maken met onkunde. Ik las vandaag dat biologische oorzaken niet aangetoond zijn op een eenduidige manier. Veeleer is het een ontwikkelingsscheefgroei, een uiting van gebrokenheid. En net zoals ik zelf ook zonden deed en doe, en hierin mag groeien, is dat ook zo voor de medegelovige met homoseksuele gevoelens. Blijft tegenover ongelovigen lastig om dit standpunt uit te leggen, omdat er geen gemeenschappelijke (bijbelse) basis is. Verder besloten om ook de kopstudie godsdienstleraar op te pakken, en hierin het project ook te betrekken, vanwege het didactische component.

2-7-08: opzet cursus verder vormgegeven en indeling aangepast. Aan Reitze en Alie gestuurd ter beoordeling.

15/25-7-08: In deze periode ben ik actief door het lezen in verschillende boeken en tijdschriften over (homo-)seksualiteit, pastoraat en didactische werkvormen. Ik praat met verschillende mensen in mijn omgeving hoe ze zo'n cursus zouden zien, hoe ze denken over homoseksualiteit. Daar maak ik korte aantekeningen van, die ik dan weer verwerk in de cursusopzet. Langzaam vormt zich een beeld in mijn hoofd van hoe de cursus eruit moet komen te zien. Ik zet vragen op papier die ik aan de pastoraal werkers wil vragen en verstuur het per mail. Ook denk ik na over vragen die ik aan het centrum voor toerusting wil stellen. Deze mail verstuur ik ook.

28-7-08:

Pastoraal: Ik kom tot het besef dat er verschil is tussen je identiteit en je persoonlijkheid. Je identiteit is statisch. Het is het feit dat je man of vrouw bent. In de bijbel wordt je identiteit afgeleid aan wie je bent in Christus. Dat staat los van je persoonlijkheid, die statisch is. Je persoonlijkheid is gevormd door je achtergrond. Het is hoe je dingen beleeft. Het is meer te vergelijken met je referentiekader. Je bent zo gevormd door je ervaringen, door meningen van mensen om je heen, door gevoelens van jezelf. Het punt waarop je nu bent uitgekomen is niet het eindpunt. God is bezig met een heiligingsproces om je steeds meer te vormen naar Zijn beeld. Dat staat los van je identiteit. Je persoonlijkheid is steeds in ontwikkeling.

Seksualiteit: Hoe je seksualiteit beleeft, bijvoorbeeld tot wie je je aangetrokken voelt, is een onderdeel van je persoonlijkheid en niet van je identiteit. Ervaringen en bijvoorbeeld kennis die je in de loop van de tijd opdoet maken dat je groeit, dat je gevoelens kunnen veranderen. Je beleving van dingen verandert als het goed is steeds meer naar hoe God het heeft bedoelt. Dat gaat niet alleen om seksualiteit, maar ook om andere dingen in je leven, zoals hoe je zelfbeeld is. Het is echt een eyeopener voor me. Ik zie nu in dat God zo genadig is om je, ondanks je huidige persoonlijkheid, al aan te nemen en te bevestigen als Zijn kind. Dat is wie je bent, en je mag dan toe gaan groeien naar een steeds volmaakter beeld van God. Met je falen, met je angsten, met je zonden die er nog zitten ben je toch al aanvaard als de Zijne. Dat schept ruimte om adem te halen. Hij gaat met je aan de slag. Hij vraagt alleen bereidheid van je om te groeien, dat je aan Hem vast blijft houden. Dit is fantastisch om te weten.

Didactisch: Ik ga verder met lezen in de boeken, praten met mensen en het opzetten van de cursus. Dat doe ik door een opzet te maken op schrift met de inhoud van het handboek en de vaardigheden die nodig zijn.

Augustus 2008

1-13:

Didactisch: Ik worstel met het opstellen van de daadwerkelijke cursusinhoud. Welke vaardigheden ga ik op wat voor manier, en op welk dagdeel, behandelen? Hoe zet ik dat op papier? Hoe lang duurt zo'n specifieke werkvorm? Ik lijk voor mijn gevoel in een cirkel rond te draaien als een spin die een web maakt. Ik kom wel verder, maar op deelaspecten, en maar niet bij de verticale draadjes tot de kern, lijkt het. Ik bekijk opnieuw de boeken, en de stukken die ik al heb gemaakt en verzameld. Ik besluit om de cursusindeling en vaardigheden op kleine blaadjes te zetten en ze als een soort puzzeltje bij elkaar te leggen. Dan vergroot ik dat tot nog meer onderdelen van een dag, die ik er ook bij zet. Tot slot schrijf ik zo'n globale indeling over. Wat lukt is om bepaalde onderdelen op papier te krijgen. Die ga ik dan later wel samenvoegen tot een geheel. Ik zoek op internet, maak doelstellingen voor de dagdelen, en zoek een lesformulier erbij. Dat geeft wat houvast voor het opstellen van de cursus. Ik besluit de voorgestelde indeling licht aan te passen, zodat de hoofdstukindeling van Reitze gehandhaafd blijft. Dit is handiger bij het geven van de cursus, zowel voor de docent als voor de cursist. Het is anders namelijk steeds bladeren van hier naar daar, terwijl met een kleine aanpassing de cursus zo gegeven kan worden dat het handboek als theorie gebruikt kan worden. Ik heb inmiddels dag 1 en ochtend 4 redelijk goed in de pen zitten en maak een start met het uitwerken van de cursusdagen.

Pastoraal: Ik heb antwoorden ontvangen van de pastorale werkers inzake wat zij in zo'n cursus belangrijk vinden. Ook heb ik met mensen in mijn omgeving die ook in kerkenwerk bezig zijn dit aan de orde gesteld. Voorop staat de vraag: hoe moet je iemand begeleiden die zijn relatie wil laten inzegenen of zelfs wil trouwen. Daarna komt de vraag: hoe zorg je ervoor dat je niet veroordelend bent, maar toch ook wel duidelijk. Dat zijn stuk voor stuk goede vragen. Zelf zou ik ook met die vragen zitten! Je wilt immers niemand veroordelen, maar aan de andere kant moet je toch over zonde kunnen praten. Maar als iemand nu al in een relatie zit? Kun je dan vragen van iemand om de relatie te verbreken? Hoe verder ik zelf gevormd wordt door het lezen van de stukken en het praten met mensen hierover hoe meer ik zicht krijg op de beantwoording van deze vraag. Het valt of staat met de kennis die de betrokkenen hebben, en hun relatie met God. Willen zij oprecht zoeken naar antwoorden? Bovendien zijn er niet altijd in elke situatie standaardantwoorden te geven.

Homoseksualiteit: Duidelijk is wel dat seksueel contact met iemand van het eigen geslacht niet door God gewenst is. Dat kan duidelijk gemaakt worden en de persoon kan zelf ook biddend zoeken naar antwoorden. Of dat dan betekent dat je de relatie beëindigd ligt maar net aan de situatie. Is de vriend of vriendin ook christen? Hoe denkt hij of zij erover? Hoe kun je jezelf en de ander beschermen tegen zonde? Kan dat als je in hetzelfde huis woont, of moet je verder gaan? In hoeverre staat de relatie een veranderingsproces in de weg? Dat zijn allemaal dingen die een rol spelen in de beantwoording van dergelijke vragen. Deze pastorale vragen zal ik in de cursus ook aan bod laten komen, door enerzijds informatie te verstrekken over de rol van de kerk, en de bijbelse visie op seksualiteit, en door anderzijds de cursisten zelf actief te laten nadenken over zo'n situatie. Ik denk nog verder na over hoe ik deze vraag goed vorm kan geven.

14- augustus 2008

Didactisch: Ik ontwerp een vragenlijst die kan dienen als basis voor de begin- en eindmeting. De vragen volgen de hoofdstukindeling, en het leerdoel. De antwoorden krijgen punten mee. Hoe hoger de score, hoe meer kennis en vaardigheid. Ik ontwerp opdrachten voor de eerste dag die ik uitwerk. Tot slot maak ik de echte indeling van een dag, met tijden erbij. Als voorbeeld heb ik een lesontwerp in mijn hoofd en weet ik de doelstellingen van die dag. Ik denk na over waar de mensen zitten, wie welke activiteiten doet en in welke vorm. Ook vermeldt ik de hulpmiddelen die nodig zijn. Ik probeer de eigen ervaringen van de cursisten te gebruiken om zo al aanwezige kennis te activeren en te gebruiken in deze cursus. Op die manier maak je gebruik van bestaande vaardigheden en kennis die dan zal verdiepen.

30-31 augustus 2008:

Pastoraal: ik bestudeer de literatuur en zoek op internet naar informatie over assertiviteit, grenzen stellen en feedback geven. Het Johari Window komt naar voren en dat lijkt me goed aan te sluiten bij assertief zijn, namelijk om zo ook je zelf beter te leren kennen.

Homoseksualiteit: ik lees het boek van Leanne Payne, en bestudeer ook andere boeken. Verder praat ik met mensen in mijn nabije omgeving over wat er bij hen leeft bij dit onderwerp. Veel mensen zitten er net in als ik er voorheen in zat: je komt gauw op het punt: ga ik niet veroordelen als ik er wat van zeg? Aan de andere kant zien de mensen ook wel in dat niet alles goed hoeft te zijn. Ook daar kan ik een stukje bewustzijn dat ik heb gekregen delen: zit het niet veeleer in de zondeval als in de schepping? De meeste mensen hebben nooit echt goed over dit onderwerp nagedacht, uit angst ook om mensen te kwetsen. Ik kan me dat goed voorstellen en heb zelf ook best moeite met het uitspreken van de woorden zonde over iemands leven. Zeker in relationele sfeer is dat iets dat ontzettend diep ingrijpt. Daarom vind ik het zo mooi dat Different de kant benadert van het groeien naar het beeld van Jezus.

Didactisch: ik ga terug naar de tekst die ik al heb en kijk of het een logisch geheel vormt. Ik corrigeer zo nodig gedeeltes.

September 2008

2 september 2008:

Didactisch: ik voeg de informatie samen en ga verder met de docentenhandleiding en het werkboek voor de cursisten. Ik ontwerp verschillende werkvormen, en houd daarbij in het oog dat verschillende mensen verschillende leerstijlen hebben. Een voorbeeld: de sorteeropdracht voor assertiviteit is meer gericht op mensen die de theorie willen verkennen. De discussie is voor mensen die willen leren door het te doen. Dag 2 rond ik af! Ik laat het nog even bezinken voor ik het opstuur.

19 september 2008: tussenbeoordeling

Reitze en Alie zijn over het algemeen positief over de opzet van de cursus tot nu toe. Inzet is erg goed, evenals zelfstandigheid. Cursus ziet er leuk uit, Reitze krijgt zin erin om hem te geven. Alie geeft aan dat de inhoud erg aantrekkelijk is. Reitze geeft als opmerkingen:

1. Bij dag 1 ziet hij graag dat er aan het begin van de dag in de hele groep een bezinning op het onderwerp homoseksualiteit ontstaat. Nu komt het in de groepjes wel aan de orde, maar niet zozeer in de hele groep. Dit ga ik in de cursus verwerken.
2. Integratie homoseksualiteit en pastorale vaardigheden: waar komt bijvoorbeeld de dynamiek aan bod die hierin een rol speelt, zoals bij coming out. Hoe ga je om met gevoelens die dat met zich mee brengt? Valkuilen, zoals bijvoorbeeld afhankelijkheid die kan ontstaan. Ik geef aan dat hier op dag 3 ruimte voor is. Ik ga hier met extra aandacht aan werken.

Alie geeft als opmerkingen:

1. Het nivo is misschien iets te hoog en dag te vol. De doelgroep is voornamelijk mbo. Het punt verwerking kan dan een rol spelen. Duidelijke instructies zijn belangrijk (en zijn ook opgenomen in de cursus). Een grotere rol kan bijvoorbeeld herhaling zijn. Wellicht iets korter de theorie behandelen, en bijvoorbeeld met bijlagen werken voor degenen die iets meer achtergrondinformatie willen over bepaalde methodes.
2. In het begin ook werken aan het groepsproces. Bijvoorbeeld benoemen hoe je hier zit, dat ieder misschien met een ander uitgangspunt hier zit en dat dat spannend is.

20-22 september 2008

Homoseksualiteit: ik verwerk de specifieke vraag naar de beleving van het onderwerp in het begin van de cursus. Op deze manier staat iedereen er bij aanvang al bij stil. Het omgaan met gevoelens rondom coming out en verwachtingen rondom gedragsverandering is een onderwerp uit hoofdstuk 5 dat grote aandacht krijgt. De hele dag staat eigenlijk in het teken daarvan.

Pastoraat: ik verwerk het stilstaan bij je eigen gevoelens in de cursus. Het onderwerp homoseksualiteit en begeleiding is sterk met elkaar verweven in de cursus. Mensen leren naar elkaar te luisteren, elkaar te bevragen, bijvoorbeeld via de intervisiemethode. De cursisten leren ook het belang van het ontwikkelen en communiceren van een visie op het onderwerp. Ik laat de deelnemers stil staan bij hun eigen beleving en gevoelens. Zo leren ze al doende dit in de praktijk toe te passen.

Didactisch: ik bied meer ruimte voor verschillende werkvormen, en laat ook herhaling een grotere rol spelen. Intervisie is iets waar ik al op dag 2 mee begin, en zo meeneem gedurende de hele cursus. Ik baseer me op de incidentmethode. Deze methode is goed gestructureerd en bruikbaar om van elkaar en met elkaar te leren. Verder beperk ik sommige theoretische stukken. In de docentenhandleiding neem ik op dat het goed is te benoemen wat je zelf voelt. Zo laat je je cursisten zien hoe het moet. Ik neem ook een huiswerkopdracht op. Cursisten brengen voor de volgende cursusdag een casus in. Hier kunnen we dan in de groep weer mee aan de slag.

Integratie: Ik integreer de onderwerpen door te vragen naar gevoelens. Als je je bezint op wat je voelt, leer je om stil te staan bij je gevoel en dat te benoemen. Dat doe ik dan in relatie tot het onderwerp homoseksualiteit en pastoraat. De start van de cursus in de groep is iets uitgebreid, zodat er meer ruimte is om stil te staan bij de beleving van de cursisten van het onderwerp, zo bij aanvang van de cursus. De groep leert elkaar zo beter kennen wat positief is voor het leerklimaat. Verder komt intervisie vanaf dag 2 steeds terug. Het geleerde in de cursus kan in de praktijkvoorbeelden worden meegenomen.

Oktober 2008: Reitze heeft geen verdere opmerkingen. Alie geeft nog een aantal tips over het uitleggen waarom ik voor bepaalde dingen koos. Ze vind dat er nog aan overzichtelijkheid te winnen valt. Hiermee ga ik aan de slag, net als met de vormgeving van het uiterlijk van de cursus, het ontwerpen van het voorblad. Ik geef de cursus zijn definitieve vorm. Daartoe bekijk ik met name het didactische gedeelte extra. Ik licht toe waarom ik voor bepaalde werkvormen koos en leg ook uit waarom iets op juist een bepaalde plek wordt behandeld op een specifieke manier. De inhoudsopgave voeg ik toe, ik deel dingen logischer en overzichtelijker in. Tot slot rond ik het geheel af en breng het naar de drukker. Ik mail de definitieve cursus aan de betrokkenen.

November 2008: de presentatie voorbereiden. Inleveren van de papieren definitieve stukken. Ik maak de presentatie aan de hand van een mindmap. Ik maak een aantal stellingen en ik vul het formulier in voor het eindgesprek.

3 december 2008: presentatie en eindgesprek

Definitief projectplan Natasja Hillaert

Naam project: ontwikkeling toerustingscursus pastorale begeleiding

11. Aanleiding:

In het kader van het afstuderen trof ik op de projectendatabank dit project aan. De opdrachtgever is Stichting Different, een organisatie die mensen en kerken wil ondersteunen bij seksuele problematiek.

De stichting is bezig een cursus te ontwikkelen die uit drie onderdelen zal bestaan:

- a. een visiebeschrijving,
- b. een toerusting richting de pastorale werker en
- c. een werkboek met studies voor het gemeentelid dat worstelt met homoseksuele gevoelens.

Het project heeft betrekking op onderdeel b: ontwikkel een cursus die de pastorale werker hier goed in toerust.

Dit sprak mij erg aan omdat:

1. het onderwerp maatschappelijk relevant is
2. ik over dit onderwerp nog niet veel weet en mijn visie hierop wil vormen
3. het ontwikkelen van een cursus lijkt me heel leerzaam en interessant. Dat komt omdat ik regelmatig lesgeef aan volwassenen en daarvoor bestaande cursussen op maat maak. Het ontwikkelen van een geheel nieuwe cursus is voor mij een nieuw aspect aan lesgeven dat ik graag onder de knie krijg.

Het project behandelt drie terreinen:

1. didactiek
2. pastoraal
3. (homo-)seksualiteit

Het lijkt me een uitdaging om hier een geïntegreerd geheel van te maken.

12. Probleem en doelstelling:

De vraag valt als volgt te omschrijven:

Ontwikkel de cursus die we willen gaan aanbieden aan christelijke gemeentes in Nederland.

Het ontwikkelen van de cursus raakt drie terreinen:

1. Didactiek
2. Pastoraal
3. (homo-)seksualiteit

De volgende aspecten zijn bij de cursus van belang:

- a. De doelgroep van de cursus is de pastoraal werker in een kerkelijke gemeente.
- b. Deze werkers zijn doorgaans vrijwilligers en beschikken niet over een specifieke pastorale opleiding.
- c. Het doel van de toerusting is:
 1. kennis op te doen van homoseksualiteit en aspecten hierbij die in een christelijke omgeving een rol kunnen spelen
 - a. de basis ligt in het door Different gemaakte handboek, waarin hun visie uitgebreid in kaart gebracht is.
 2. pastorale vaardigheden te ontwikkelen, waarbij in elk geval aan bod komen:
 - a. doel van het pastoraat
 - b. uitgangspunten
 - c. eigen attitude
 - d. distantie en nabijheid
 - e. mechanismen die een rol kunnen spelen in een pastorale relatie
 - f. eigen (on-)mogelijkheden
 - g. grenzen aan het pastoraat
 - h. valkuilen
 - i. overige pastorale vaardigheden
 3. de kennis en vaardigheden met elkaar te kunnen samenvoegen, om zo mede-gemeenteleden met homoseksuele gevoelens op een goede manier, en vanuit de (bijbelse) visie van Different te kunnen begeleiden.
 - a. Het handboek waarin de visie van Different staat is tevens een naslagwerk voor de cursisten.

13. Projectresultaten:

3. Definitief projectplan: een aanvulling van het projectplan tot een volledig werkplan. Hierin staat onder andere:
 - a. een nauwkeurige omschrijving van de beoogde effecten, resultaten, eisen, randvoorwaarden en beperkingen.
 - b. Een activiteitenplan, met activiteiten per deelresultaat, de fasering en de structurering
 - c. Een beheersingsplan, met alle afspraken over tijd, geld, kwaliteit, informatie en organisatie.Dit plan is de basis waarop gebouwd gaat worden, wordt voorgelegd aan de opdrachtgever, de projectcoach en de meelezer voor akkoord.
4. Een toerustingscursus: dit resultaat is een cursus voor gemeenteleden die op vrijwillige basis pastoraat willen verlenen aan mensen die een weg zoeken in het omgaan met hun homoseksuele gevoelens.
5. Docentenhandleiding bij de toerustingscursus: dit resultaat is een wegwijzer voor de docent die de cursus geeft.
6. Presentatie van de cursus: in een bijeenkomst van 1 uur zal ik de ontwikkelde cursus presenteren via een powerpointpresentatie. Tijdens deze bijeenkomst is er ook de mogelijkheid tot het stellen van vragen is. Zowel de opdrachtgever als de projectuitvoerder mogen hiervoor mensen uitnodigen. Na dit gedeelte zal de beoordeling van het project in besloten kring plaatsvinden.
7. Verantwoordingsdocument:
 - a. *Het projectontwerp:* projectplan ontwerpfase
 - b. *Het procesverslag:* procesverslag en persoonlijke reflectie: 10-12 pagina's.
 - c. *Inhoudelijke verantwoording:* maximaal 13 pagina's met daarin verantwoording op theoretisch niveau en voor wat betreft de integratie van theorie en praktijk.
 - d. *Websitebericht c.q. kort artikel:* popularisering voor een breder publiek met de uitkomsten.

14. Beperkingen:

Niet onder het project valt:

1. het uitvoeren van een behoeftenonderzoek.
2. Het promoten van de cursus, behoudens het schrijven van het korte artikel aan het einde van het project.

15. Activiteiten:

a. *Literatuuronderzoek :*

i. *Didactisch:*

1. *Trainingen ontwerpen*; Karin de Galan
2. *Zo kan het ook! Leswijzers voor docenten*; Dick de Bie;
3. toerusting van vrijwilligers; informatie van internet zoals op www.vrijwilligerswerk.nl ;
<http://toerustingeneducatie.pkn.nl/Default.aspx?page=675>
4. *Didaktisch vademekum, november 1984*; DOZ boek uitgave VBBSPPO
5. *Lesgeven en zelfstandig leren*; Titus Geerligts & Tjipke van der Veen

ii. *Pastoraal:*

1. *pastoraal handboek homoseksualiteit*; Different; Reitze Siebesma
2. *Unplugged*; onderzoeksverslag naar de ervaringen van jongeren met (homo-)seksuele problemen en het pastoraat; Henri van Gelder en Henk van Wijnen
3. *Liefdevol oog en open oor, handboek pastoraat in de christelijke gemeente*; red. Dr. H.C. van der Meulen
4. *Grondslagen Christelijke Ethiek*; Dr. J. Douma
5. *Niets moet alles mag, praktische handleiding voor gezond denken en zelfvertrouwen*; Kees Roest
6. *Elementaire Sociale Vaardigheden*; Kees van Meer, Jos van Neijenhof, Mieke Bouwens.

iii. *(homo-)seksualiteit:*

1. *Themaweek Man-Vrouw*; reader CHE 2007/2008; Alie van Dalen, Pieter Siebesma, Jan van der Plas, Sabine van der Heijden.
2. *Binnenste Buiten*; kwartaalblad van Stichting Onze Weg; twee kwartaalbladen juni 2003 en december 2003;
3. *Nieuwsbrief Different* september 2006;
4. *De huiver van Leviticus, Ethiek en pastoraat rond homofilie en homoseksualiteit*; Drs. Jan Noordam
5. *Het gebroken beeld*; Leanne Payne

b. *Het voeren van gesprekken: met kerkelijk werkers die pastoraal gaan begeleiden; met Different.*

- i. *Met Protestants Landelijk Dienstencentrum voor Toerusting en Educatie*; Dhr. J.Koerts; Afdeling KIO-TVG-kamer 114; Postbus 8504 ; 3503 RM Utrecht ; tel 06 11537677; e-mail. j.koerts@pkn.nl
- ii. *Met pastoraal werkers van twee verschillende gemeentes:*
 1. *Corinne Kreuze*
 2. *ElzeliënSigmund-Pors*
- iii. *Met Reitze Siebesma van Different (ook docent)*

- c. *Het ontwikkelen van de cursus (eindproduct)*
- i. *Algemeen:*
 1. *Doelstelling van de cursus;*
 2. *indeling van de cursus in verschillende avonden/dagen; keuze van aantal. Goedkeuring van opdrachtgever hiervoor. Voorkeur gaat uit naar een niet te lang durende cursus, waarbij toch alle aspecten op een goede manier aan bod komen.*
 3. *welke onderwerpen, vaardigheden komen wanneer aan bod. Zorgen voor een opgaande lijn daarin. Hiervoor hanteer ik als basis het handboek van Different.*
 4. *Keuze voor werkvormen*
 5. *Algemeen gedeelte voor de docentenhandleiding met de grote lijnen van de cursus en uitgangspunten*
 6. *Evaluatie resultaat met opdrachtgever en projectcoach en eventuele bijstelling; na goedkeuring verder met deel ii.*
 - ii. *per deel:*
 1. *uitwerking van de deeldoelstellingen,*
 2. *Werkvormen om de onderwerpen en vaardigheden van dat deel aan bod te laten komen.*
 3. *Integratie in het grotere geheel*
 4. *meetinstrument of het doel is behaald.*
 5. *Specifiek deel voor de docent met didactische aanwijzingen*
 6. *Na het eerste, middelste en laatste onderdeel van de de cursus evaluatie resultaat met opdrachtgever en projectcoach en eventuele bijstelling.*
 - a. *Na goedkeuring van het eerste onderdeel ga ik verder met de cursus tot het middelste gedeelte.*
 - b. *Na goedkeuring van het middelste gedeelte ga ik verder tot het eind van de cursus.*
 - c. *Na goedkeuring van het laatste gedeelte ga ik over tot afronding van het project en plan ik de presentatie van het eindresultaat.*
- d. *Presenteren van het eindresultaat door middel van een powerpoint presentatie, waarin ik in ga op de ontwikkelde cursus, en de randvoorwaarden voor het verzorgen van deze cursus.*
- i. *Maken van de powerpointpresentatie*
 - ii. *Overleg met docentcoach over inhoud. Eventuele bijstelling.*
 - iii. *Oefenen van de presentatie*
 - iv. *Presenteren van het eindresultaat*

e. *Verantwoordingsdocument:*

- i. *Gedurende het project houd ik de activiteiten bij, reflecteer ik op wat ik doe, en schrijf het projectverslag.*
- ii. *Inhoudelijke verantwoording: gedurende het project noteer ik de theoretische aspecten en verwoord hoe ik dat in de praktijk toepas. De onderverdeling is weer didactisch, pastoraal en (homo-)seksualiteit. Dit verwerk ik gaande weg tot het verantwoordingsdocument.*
- iii. *Websitebericht c.q. kort artikel: na goedkeuring van het laatste gedeelte van de cursus schrijf ik een artikel over het eindresultaat dat zowel op de website van Different, in nieuwsbrieven en/of in kranten geplaatst kan worden.*

16. Planning:

Het project duurt vanaf de start op 21 april 2008 - december 2008. Hierin zijn de volgende fases te onderscheiden:

Initiatieffase: 21 april 2008 – 9 mei: het reageren op het project; dingen in kaart brengen, contacten leggen. Project aanmelden.

Definitiefase: 9 mei – 23 juni: het maken van een voorlopig ontwerp; contract afsluiten;

Ontwerpfase: 23 juni – juli: maken van het definitieve projectplan; goedkeuring hiervan.

Vorbereidings- en realisatiefase: juli – november. Hierna in schema.

	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December
Literatuuronderzoek	X	X				
Interviews	X	X				
Cursus algemeen deel		x	X			
Cursus per onderdeel			x	x	X	
Presenteren eindresultaat						X
Verantwoordingsdocument: procesverslag	x	x	x	x	x	X
Verantwoordingsdocument: Inhoudelijke verantwoording	x	x	x	x	x	X
Verantwoordingsdocument: Kort artikel					x	X

Tussenbeoordeling: september; na afronding van het algemene cursusgedeelte, en het eerste deel van de cursus.

Afronding: november laatste gesprekken en goedkeuring laatste oplevering. Presentatie december 2008.

17. Geld/uren:

Uren: er zijn in totaal 18 ECTS x 28 uur = 504 uur beschikbaar voor het totale project, inclusief het schrijven van de eindproducten zoals de verantwoording, de presentatie, de begeleidingsgesprekken en het eindgesprek. Dit betekent dat er circa 450-475 uur overblijft voor het project. Dit is haalbaar. Ik schat in dat ik circa 150 uur aan literatuuronderzoek zal besteden, 50 uur aan gesprekken en voorbereiding daarvan, en 250 uur aan de ontwikkeling van het product. Het opzetten van het plan tot in detail zal circa 25 uur in beslag nemen. Begeleiding vanuit Different: 12 uur.

Geld: reiskosten; kosten om de eindproducten in 5-voud af te laten drukken en in te laten binden. Ik schat dit vooralsnog in op 250 euro. De literatuur is al in bezit, of kan geleend worden in de bibliotheek. Hiervoor zijn dan ook geen kosten begroot.

18. Kwaliteit:

Het resultaat is goed als Different akkoord is met de deelopleveringen en de eindproducten.

19. Communicatie:

Ik informeer de betrokken partijen als volgt:

- a. Maandelijks een update via e-mail
- b. Stukken die klaar zijn voor beoordeling en goedkeuring zend ik via e-mail. Dit zal zijn:
 1. Afronding van het definitieve projectplan
 2. Indeling van de cursus in een aantal dagdelen
 3. Afronding van het algemene gedeelte van de cursus
 4. Afronding van het eerste gedeelte van de cursus
 5. Afronding van het middelste gedeelte van de cursus
 6. Afronding van het laatste gedeelte van de cursus
- c. Bij het eind van de definitiefase en halverwege de voorbereidings- en realisatiefase is er persoonlijk contact met zowel de projectcoach als de opdrachtgever om te evalueren en af te stemmen. Dat is derhalve:
 - i. In juli: de definitiefase
 - ii. In september: halverwege de voorbereidings- en realisatiefase.
 - iii. In november: aan het eind van de realisatiefase.
- d. Daarnaast plan ik in de voorbereidings- en realisatiefase twee gesprekken met de Reitze Siebesma, de praktijkbegeleider om inhoudelijk de stand van zaken en dingen die spelen door te spreken. Hiervan maak ik een verslag en dit zend ik per e-mail aan zowel Alie van Dalen, de projectcoach van CHE als aan Reitze Siebesma, de opdrachtgever
- e. In september plan ik de tussenbeoordeling
- f. Ik bezoek de vestiging van Different in Amsterdam of België
- g. Zo nodig neem ik via de telefoon of via de e-mail contact op.

20. Organisatie:

Dit project verzorg ik alleen. Daar leent het project zich goed voor.

[Vragen aan de heer Koerts](#) van het Centrum Toerusting en Educatie en Theologische Vorming Gemeenteleden en zijn reactie erop:

Beste Natasja,

Bijgaande ontvang je mijn reactie op de vragen die je gestuurd hebt. Vraag 1 en 2 heb ik het uitgebreids beantwoord. Als ik meer tijd had gehad, was het vast nog wat uitgebreider geweest. Zoals je wel merkt, zijn voor mij beide boeken heel geschikt als basis voor de cursus.

Met een vriendelijke groet,

Jaap Koerts
Landelijk Bureau TVG
Protestants Landelijk Dienstencentrum
Afdeling KIO-TVG, kamer 114, t.a.v. J.Koerts
Postbus 8504 RM Utrecht
0611537677

Van: Natasja Hillaert [mailto:hillaert@filternet.nl]
Verzonden: maandag 11 augustus 2008 14:04
Aan: Koerts, J.K.
Onderwerp: Re: vragen in verband met afstudeerproject

Geachte heer Koerts,

Her zou heel fijn zijn als ik voor 25 augustus een (voorlopige of summiere) reactie zou kunnen krijgen. Ik heb in die week op woensdag een nieuwe bijeenkomst waarin ik de informatie ook verwerkt wil hebben.

Ik ben u zeer erkentelijk voor uw medewerking! mocht het een probleem opleveren, dan hoor ik het graag. Het meest belang hecht ik aan de vragen 1 t/m 3.

Met vriendelijke groet,

Natasja Hillaert

----- Original Message -----

From: [Koerts, J.K.](#)

To: [Natasja Hillaert](#)

Sent: Monday, August 11, 2008 1:45 PM

Subject: RE: vragen in verband met afstudeerproject

Beste Natasja,

Door de vakantie is je e-mail blijven liggen tot vandaag. Ik ben gaarne bereid om je vragen te beantwoorden. Aangezien het om een aantal diep-gravende vragen gaat, heb ik daar wel even tijd voor nodig. Ik zou daarom graag vernemen wat de einddatum is waarop je mijn reactie zou willen

ontvangen. Als het op te korte termijn moet gebeuren, dan wordt het wat lastig, gezien de vele werkzaamheden aan het begin van het nieuwe seizoen. Een iets langere periode zou meer ruimte geven om het in te plannen.

Met een vriendelijke groet,

Jaap Koerts,

Centrum Toerusting en Educatie en Theologische Vorming Gemeenteleden.

Van: Natasja Hillaert [mailto:hillaert@filternet.nl]

Verzonden: donderdag 17 juli 2008 15:17

Aan: Koerts, J.K.

Onderwerp: vragen in verband met afstudeerproject

Geachte heer Koerts,

In verband met het afstudeerproject waarmee ik ben gestart was ik op zoek op internet naar meer informatie over het ontwikkelen van pastorale toerustingscursussen. Zo trof ik het Protestants Landelijk Dienstencentrum voor Toerusting en Educatie aan. U staat hier als contactpersoon vermeld. Graag wil ik u een aantal vragen stellen om mijn voordeel mee te kunnen doen bij het ontwikkelen van een cursus voor vrijwilligers in een kerkelijke omgeving, het project waarmee ik begonnen ben. Ik zou het enorm op prijs stellen als u mij hiermee op het goede spoor kunt zetten.

Het gaat om een cursus waarmee mensen een visie gaan ontwikkelen op bepaalde onderwerpen, alsook waarmee ze pastorale vaardigheden kunnen gaan ontwikkelen. De cursus zal 7 dagdelen zijn, waarvan het laatste dagdeel een terugkomochtend is. Mijn vragen zijn:

1. welke algemene zaken zijn van belang om in het oog te houden?
2. de doelgroep waarop ik me richt zijn vrijwilligers. Het gaat om het begeleiden van mensen die willen groeien naar geestelijk volwassenheid, en hoe daarmee om te gaan in het licht van deze gebroken wereld. Op welke vaardigheden moet ik me met name richten?
3. wat zou ik juist niet moeten willen bereiken? En waarom niet? En wat juist wel?
4. Welke opstelling van de groep en afwisseling van werkvormen raad u aan?
5. hoe kun je na afloop het beste het resultaat evalueren? Hebben jullie standaardformulieren?

Alvast bedankt voor uw medewerking.

Natasja Hillaert

eindejaarsstudent CHE Theologie, Ede.

Vragen en reactie aan Elzelien Sigmond en reactie (pastoraal werker)

Natasja Hillaert schreef:

Beste Els,

Ik vroeg of je mee wilden werken in het beantwoorden van een paar vragen in het kader van mijn afstudeerproject. Fijn dat je dit wilde!

Ik ben een toerustingscursus aan het ontwikkelen voor de stichting Different. Het gaat erop om pastorale, meestal vrijwillige medewerkers in een kerkelijke gemeente toe te rusten op het gebied van:

1. kennis van homoseksualiteit
2. pastorale vaardigheden

Het doel is dat de pastorale werkers mensen gaan begeleiden in de eigen kerkelijke gemeente die worstelen met homoseksualiteit. Het uitgangspunt van de cursus is bijbels. Homoseksualiteit wordt gezien als onderdeel van de gebroken wereld, en het doel is niet zozeer verandering naar heteroseksualiteit, hoewel dit mogelijk is, maar meer het heiligingsproces, het proces naar steeds meer gevormd worden naar Gods beeld. Homoseksualiteit als gevoel, gedrag, niet als identiteit (iemand IS niet homo, maar iemand heeft homoseksuele gevoelens). Het seksueel actief zijn met leden van het eigen geslacht wordt als zonde gezien.

Wat ik aan jullie zou willen vragen is:

1. wat zou je vooral in zo'n cursus willen leren? (met name op het gebied van pastorale vaardigheden)
 - a) Hoe begeleid je een stel dat wenst ingezegend te worden of dat zelfs in het huwelijk wil treden.
 - b) Hoe kun je die kenbaar maken dat seksueel actief zijn met het eigen geslacht zonde is en toch genoeg rekening houden met het feit dat diegene waarschijnlijk wel alleen zal moeten blijven.
 - c) Hoe kun je daarin niet heel eenzijdig overkomen, omdat het waarschijnlijk heel makkelijk gezegd kan worden met iemand met partner/gezin.
 - d) Hoe ga je ermee om als iemand de conclusie trekt dat diegene dus niet goed is, als je zegt dat door de zonde de homoseksualiteit er is...
 - e) Hoe ga je om met de ouders en andere mensen die betrokken zijn bij iemand met homofiele gevoelens.
2. wat is lastig in een pastorale relatie? Wat zijn valkuilen, mechanismen waar je voor moet waken en hoe doe je dat?
 - * Niet confronterend genoeg overkomen, omdat je meevoelt met de ander die erg naar een partner verlangt.
 - * Het tegengestelde daarvan: Niet fijngevoelig zijn door te makkelijk te zeggen dat de persoon maar alleen moet blijven.
3. wat zou je zeker niet in zo'n cursus willen?

In een eindeloze discussie belanden.

4. hoe ga je om met distantie en nabijheid en grenzen van jezelf, van de ander en grenzen aan pastoraat. Wanneer verwijst je door?

Als je met iemand praat die zijn eigen weg gaat in relaties/seksualiteit, dan moet je dit los laten. Is moeilijk, maar wel nodig. Als iemand echt psychische problemen ervaart (depressiviteit b.v.) door het niet kunnen omgaan met zijn/haar geaardheid, dan zou ik doorverwijzen.

Alvast dank voor jullie moeite en tijd om mee te willen denken.

Natasja

Literatuuropgave/geraadpleegde bronnen:

Didactisch:

Galan, de, K. (2007). *Trainingen ontwerpen*, Pearson Education Benelux bv
Bie, de, D. (2004) *Zo kan het ook! Leswijzers voor docenten*; Bohn Stafleu van Loghum
Geerligs, T./Van der Veen, T. (2001). *Lesgeven en zelfstandig leren*, Van Gorcum
Meer, van K./Neijenhof, van J./ Bouwens, M. (2001). *Elementaire sociale vaardigheden*, Bohn Stafleu Van Loghum

Pastoraal:

IJzermans, T (2001). *Beren op de weg, spinsels in je hoofd*, Thema bedrijfswetenschappelijke en educatieve uitgeverij
Borst, H. (2004). *Houd mij vast; pastorale zorg in en buiten de gemeente*, Navigator Boeken
Ulsamer, B. (1997). *Werken met emotionele intelligentie*, Thema bedrijfswetenschappelijke en educatieve uitgeverij
Collins, C.R.; Vriese, de, J. (1988). *Doeltreffende pastorale counseling*, Gideon
Meulen, van der, H.C. (2001). *Liefdevol oog en open oor*, Boekencentrum
Roest, K. (2000). *Niets moet alles mag. Praktische handleiding voor gezond denken en zelfvertrouwen*, Boekencentrum
Douma, Dr. J. (1999). *Grondslagen Christelijke Ethiek*, Kok
www.carrieretijger.nl/ontwikkelen
www.mijnkernkwaliteiten.nl
<http://www.samensterker.nu/>
<http://www.kessels-smit.nl/indexnl.php?pagina=lw>
http://nl.wikipedia.org/wiki/Rationeel-Emotieve_Therapie
<http://www.leren.nl/cursus/persoonlijke-effectiviteit/ret/>

Homoseksualiteit:

Noordam, J. (1994). *De huiver van Leviticus*, Boekencentrum
Carlson, J. (1998). *Uitkomen voor de waarheid. De achtergronden en oorzaken van homoseksualiteit bij mannen. Love won out series*. Focus on the Family
Dalen, van, A. Siebesma, P., Plas, van der, J. , Heijden, van der, S. (2007-2008). *Themaweek Man-Vrouw*. Reader CHE
Payne, L. (2000). *Het gebroken beeld. De zoektocht naar de seksuele identiteit*. Navigator Boeken
Gelder, van, H. / Wijnen, van, H. (2008). *Unplugged; onderzoeksverslag naar de ervaringen van jongeren met (homo-)seksuele problemen en het pastoraat*. Afstudeerproject
Siebesma, R. (2008). *Een cursus voor pastoraat aan mensen met een homoseksuele gerichtheid*. Nog niet uitgegeven
Stichting onze Weg (2003-2006). *Binnenste Buiten diverse kwartaalbladen*. Stichting Onze Weg